

VEREJNÝ OCHRANCA PRÁV

**PRÁVA DIEŤAŤA A ICH
OCHRANA**
(XIII. ročník z cyklu konferencií „Dieťa v ohrození“)

Zborník z medzinárodnej konferencie
konanej dňa 10. novembra 2004
v Bratislave

pod záštitou predsedu Národnej rady Slovenskej republiky
Pavla Hrušovského

Bratislava 2004

© Kancelária verejného ochrancu práv

Príspevky v zborníku sú bez jazykovej úpravy.
Za obsahovú stránku zodpovedá autor príspevku.

OBSAH:

<u>JUDr. Pavel Kandráč, CSc.:</u> ÚVAHA O OCHRANE PRÁV DIEŤAŤA.....	4
<u>PhDr. Štefan Matula:</u> DIEŤA V OHROZENÍ: RETROSPEKTÍVY A PERSPEKTÍVY.....	9
<u>Prof. JUDr. Katarína Tóthová, DrSc.:</u> OHROZENIE MLÁDEŽE ZOBRAZOVANÍM NÁSILIA V TELEVÍZII A FILME.....	16
<u>JUDr. Zdeňka Vejvalková:</u> OCHRANA PRÁV DEŤÍ Z POHLEDU VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV ČESKÉ REPUBLIKY	221
<u>JUDr. Nadežda Vaculíková, PhD.:</u> NEZÁVISLÉ INŠTITÚCIE NA OCHRANU PRÁV DEŤÍ.....	24
<u>Mgr. Janka Divincová:</u> NIEKOĽKO POZNÁMOK K TÉME „DETSKÝ OMBUDSMAN NA SLOVENSKU“.....	33
<u>Mgr. Renata Brennerová:</u> VÝCHODISKÁ NÁVRHU ZÁKONA O SOCIÁLNOPRÁVNEJ OCHRANE DEŤÍ A O SOCIÁLNEJ PREVENČII.....	37
<u>PhDr. Zlatica Bakošová, CSc.:</u> OCHRANA PRÁV DEŤÍ ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA	42
<u>prof. JUDr. Milana Hrušáková, CSc.:</u> PRÁVO DÍTĚTE BÝT SLYŠENO – INFANTILIZACE RODINNÉHO PRÁVA?.....	50
<u>PhDr. Mária Dávideková:</u> DIEŤA A NÁSILIE V RODINE.....	54
<u>PhDr. Nadežda Kovalčíková:</u> SOCIÁLNE ASPEKTY HOSPITALIZÁCIE DIEŤAŤA.....	59
<u>Mgr. Alena Kopánviová:</u> UČITEĽ A PROBLÉMOVÉ DIEŤA NA ZÁKLADNEJ ŠKOLE.....	65
<u>JUDr. Marianna Arnoldová, CSc. – Mgr. Viktória Stanová:</u> SKÚSENOSTI Z REALIZÁCIE PROJEKTU PRÁVNA PORADŇA PRI SLOVENSKOM VÝBORE PRE UNICEF	69
<u>Martin Šoška:</u> PRÁVA DIEŤAŤA A ICH OCHRANA	72
<u>PhDr. Marta Vaverčáková, PhD.:</u> PROBLÉM DEŤÍ Z ULICE VO SVETE A NA SLOVENSKU	75
<u>Ing. Eubomír Balvín:</u> ZACHRÁŇME DETI, ZACHRÁNIME ĽUDSTVO!	79
<u>Marek Michalčík:</u> DEKLARÁCIA PRÁV POČATÉHO DIEŤAŤA – 5. VÝROČIE VYHLÁSENIA.....	84
<u>PhDr. Alena Kotvanová:</u> PROBLÉMOVÉ OBLASTI VO VZŤAHU K DODRŽIAVANIU PRÁV DIEŤAŤA Z RÓMSKYCH KOMUNÍT	888
<u>PhDr. Miriam Šramatá, PhD.:</u> AKTIVITY TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TREŤOM SVETE – ANTIMALNUTRIČNÝ PROGRAM PRE DETI V KENI	92
<u>PhDr. Martina Žáková, PhD.:</u> OCHRANA MALOLETÝCH BEZ SPRIEVODU NA SLOVENSKU	95
<u>JUDr. Henrieta Antalová:</u> VEREJNÝ OCHRANCA PRÁV A OCHRANA PRÁV DEŤÍ.....	103
<u>Mgr. Marian Mesároš:</u> VÝKON ROZHODNUTIA O VÝCHOVE MALOLETÝCH DEŤÍ	107
<u>Mgr. Imrich Kropuch:</u> RODIČOVSTVO – INTERAKCIA PRÁV A POVINNOSTÍ Z TOHO VYPLÝVAJÚCICH.....	112
<u>JUDr. Eva Arnoldová:</u> DOHOVOR O PRÁVACH DIEŤAŤA A JEHO POSTAVENIE V PRÁVNOM PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY	117
<u>prof. PhDr. Damián Kováč, DrSc.:</u> IDE NÁM LEN O PRÁVA A OCHRANU DEŤÍ?	122
<u>PhDr. Zuzana Alnerová:</u> AKO DOSIAHNUŤ ZMENU?.....	127
<u>Ing. Viliam Figusch, CSc.:</u> DISKUSNÝ PRÍSPEVOK K PROBLEMATIKE DOHOVORU.....	130
<u>JUDr. Pavel Kandráč, CSc.:</u> JE POTREBNÉ FORMOVAŤ PRÁVNE VEDOMIE DEŤÍ.....	133
<u>JUDr. Pavel Kandráč, CSc.:</u> NÁVRH PROGRAMU UPLATŇOVANIA DOHOVORU O PRÁVACH DIEŤAŤA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE	138
<u>PRÍLOHY</u>	157

Úvaha o ochrane práv dieťaťa

Ochrana ľudských práv je životne dôležitá pre každého človeka. V spoločnosti však existujú skupiny, vrátane detí, ktoré si tieto práva dokážu uplatňovať ťažšie.

Každé detstvo je špecifické a každé dieťa je jedinečné. Od chvíle svojho zrodu je neopakovateľnou osobnosťou, ktorá sa modeluje skúsenosťami a tým ako sa k dieťaťu správa okolie. Treba mu poskytnúť pocit bezpečia, istoty a priateľstva, treba k nemu pristupovať ako k osobnosti s vlastnými želaniami a názormi.

Tieto myšlienky majú podporu i vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, ktorou Spojené národy vyhlásili, “že detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc, že rodina, ako základná jednotka spoločnosti a prirodzené prostredie pre rast a blaho všetkých svojich členov a najmä detí, musí mať nárok na potrebnú ochranu a takú pomoc, aby mohla bezo zbytku plniť svoju úlohu v spoločnosti, uznávajúc, že v záujme plného a harmonického rozvoja osobnosti musí dieťa vyrastať v rodinnom prostredí, v atmosfére šťastia, lásky a porozumenia, majúc na zreteli, že dieťa musí byť úplne pripravené žiť v spoločnosti vlastným životom a vychovávané v duchu ideálov vyhlásených v charte Spojených národov a to najmä v duchu mieru, dôstojnosti, znášanlivosti, slobody, rovnosti a solidarity, majúc na mysli, že potreba zabezpečiť dieťaťu osobitnú starostlivosť je nevyhnutná.“ I v Deklarácii práv dieťaťa prijatej Valným zhromaždením OSN 20.11.1959 sa zdôrazňuje “dieťa pre svoju telesnú a duševnú nezrelosť potrebuje osobitné záruky, starostlivosť a zodpovedajúcu právnu ochranu pred narodením aj po ňom.

No a napokon bol dňa 20. novembra 1989 v New Yorku prijatý Dohovor o právach dieťaťa, ku ktorému Slovenská republika, ako súčasť Českej a Slovenskej federatívnej republiky, pristúpila v roku 1990 a jeho text bol vydaný v Zbierke zákonov pod číslom 104/1991 Zb. Do platnosti na našom území vstúpil 6. 2. 1991. po vzniku dvoch samostatných štátov Českej republiky a Slovenskej republiky v januári 1993 sa v rámci sukcesie do medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách stala signatárskym štátom Dohovoru o právach dieťaťa aj Slovenská republika.

Aj v ňom jednoznačne bolo vyhlásené, že detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc.

Z doteraz uvedeného jednoznačne vyplýva, že starostlivosť a ochrana práv dieťaťa si vyžaduje zvýšenú pozornosť aj v našej spoločnosti, v našom štáte a to zo strany všetkých jeho organizačných súčastí, najmä však zo strany moci zákonodarnej a výkonnej.

Treba povedať, že je ešte veľa toho, čo zostáva svet, ale i naša spoločnosť deťom dlžná. Ich práva sú často nerešpektované aj veľmi závažným spôsobom.

Nepochybne, že deti sú v ohrození, pretože stále zostávajú tou skupinou obyvateľstva, ktorá je najmenej schopná ovplyvniť kroky a opatrenia prijímané vládou a stále je aktuálna otázka preklenutia medzery medzi rétorikou o právach a realitou života detí tak, aby ich práva našli svoj odraz v legislatíve, politike a v praxi. O právach detí musí verejnosť vedieť a pre deti musia byť zrozumiteľné, pretože v opačnom prípade pre deti, ale i ostatnú verejnosť nespĺňajú účel. Konečnou snahou a efektom je potreba vytvoriť voči právam detí ovzdušie úcty a to nielen v našej krajine, ale v každej na svete. Deti sú najpočetnejšou minoritou, ale nemajú nijaké cesty na vymáhanie svojich práv.

Preto je potrebné uvažovať či za tým účelom nie je potrebné zriadiť špecializované pracovisko na ochranu práv detí.

Názory sa rôznia. Existujú názory, ktoré preferujú vo vzťahu k ochrane práv detí integrovaný orgán a samozrejme, že sú aj názory, ktoré preferujú vytvorenie špecializovaného inštitútu na podporu a ochranu práv detí. Z poznatkov praxe i teórie neexistuje nijaký presvedčivý dôkaz, že jeden model by bol efektívnejší ako druhý. Existujú i názory, ktoré jednoznačne preferujú vytvorenie ministerstva pre deti a mládež. Snáď pre našu súčasnosť pri akceptovaní všetkých pre a proti by mohol prevážiť argument, že pri nedostatku zdrojov je vhodnejšie vytvoriť jeden integrovaný inštitút ako zriaďovať samostatnú inštitúciu pre práva detí. Pre úplnosť prezentovania existujúcich názorov treba uviesť i tú skutočnosť, že úvahy smerujú i k tomu, či vytvorenie orgánu má byť na úrovni celorepublikovej alebo regionálnej.

Myslím, že nemožno opomenúť i ministerstvo školstva ako orgán, ktorý má náležité informácie, ale aj určitú sumu prostriedkov pre výkon takejto činnosti. Nevidím nemožnosť, aby pri tomto už existujúcom orgáne, v ktorého pôsobnosti sú mnohé z činností, ktoré vyplývajú z Dohovoru o právach dieťaťa, ale i ďalších medzinárodných dokumentov, ku ktorým naša republika pristúpila, a tým sa zaviazala pre ich plnenie, vytvoril sa úrad splnomocnenca pre práva detí, ktorý by plnil funkciu nezávislého orgánu pre podporu a ochranu práv detí. V momentálnej vývojovej fáze našej republiky bez potreby zmien vo vládných štruktúrach a mechanizmoch by mohol náležitým spôsobom zabezpečovať stálu pozornosť otázke nielen práv, ale aj povinností detí, ktoré podľa môjho názoru treba chápať vo vzájomnej súvislosti a podmienenosti. Takýto orgán by mohol konať nezávisle a mohol by

predkladať informácie podložené dôkladným výskumom a na základe toho efektívne reagovať na všetky dôležité otázky týkajúce sa detí. Napr. problém vzdelávania, otázka efektívneho využitia voľného času, navrhovať a podieľať sa na realizácii významných školských reforiem, vytváranie partnerských vzťahov s médiami tak, aby pomáhali zvyšovať informovanosť o právach detí a odhaľovali ich porušovanie. Ďalej spolu s ostatnými inštitúciami pre ochranu práv by vysvetľovali ako je možné tieto práva uplatňovať a prečo sú dôležité, ako aj poskytovať informácie ako práva detí súvisia s úctou voči právam iných. V súvislosti s ochranou práv detí sa často spomína aj verejný ochranca práv.

Treba povedať, že verejný ochranca práv je inštitút, ktorý sa angažuje pri ochrane práv spoluobčanov pred výkonnou mocou. Teda pred úradníkmi od ministerstiev až po úrady v obciach. Nemá rozhodovaciu právomoc, môže iba upozorňovať a kritizovať. Od kultúrnosti prostredia, v ktorou pôsobí, v značnej miere závisí účinnosť upozornení a kritiky, ktorú verejný ochranca práv robí.

Významnou otázkou i v súvislosti s ochranou práv detí je, či vytvoriť jedného všeobecného verejného ochranca práv alebo dať prednosť úradu viac verejných ochrancov práv pre čiastkové otázky / práva žien a detí, pre práva osôb patriacim k národnostným menšinám, pre oblasť neľudského zaobchádzania / ?

Je potrebné konštatovať, že sú v niektorých krajinách vytvorené špecializované inštitúty a to i pre prípady ochrany práv detí.

- Napr.: - vo Švédsku, Nórsku je to nezávislý ombudsman pre deti;
- v Dánsku je to Dánsky národný výbor pre deti.

Aký je teda vzťah verejného ochranca práv k deťom?

V mnohých vyjadreniach sa pojem verejný ochranca práv vo vzťahu k deťom chápe inštitucionálne so širšou pôsobnosťou ako u dospelých občanov. Pričleňuje sa mu monitorovať, podporovať a ochraňovať práva detí.

Pri nie dlhom existovaní inštitúcie verejného ochranca práv v Slovenskej republike, z našich praktických poznatkov treba zvýrazniť fakt, že zákon č. 564/2001 Z.z. o verejnom ochrancovi práv z ochrany základných práv a slobôd nevyklučuje ani deti.

Z pohľadu praktickej realizácie však treba povedať, že aj keď vo všeobecnosti procesný postup pre uplatnenie ochrany základných práv a slobôd zo strany verejného ochranca práv nie je zložitý, je neformálny, no vo vzťahu ku kategórii dieťa môže sa zdať komplikovaným a náročným a to preto, že predsa sa vyžaduje určitá miera formálnosti – podanie, preskúmanie, získavanie informácií, odloženie podnetu, prijatie podnetu na vybavenie a pod.

Pritom nemožno zabúdať i na postavenie a práva rodičov, z ktorých mnohí sa nedokážu stotožniť s konceptom práv detí, pretože ich vnímajú ako hrozbu pre stabilitu rodiny a pre svoju autoritu.

Napriek tomu treba konštatovať, že „Dohovor o právach detí“ je v histórii najširšie prijatým dokumentom o ľudských právach. Jeho neoddeliteľnou súčasťou „Dohovoru“ je právo každého dieťaťa na výhody sociálneho zabezpečenia a právo každého dieťaťa na takú životnú úroveň, ktorá umožní jeho telesný, duševný, duchovný, mravný a sociálny rozvoj. A tu je zodpovednosť štátu za výchovu dieťaťa vrátane materiálnej a inej pomoci nepochybná. Štát nemôže plnenie detských práv uskutočňovať jednorazovým aktom, ale len dlhodobým procesom.

Dohovor o právach dieťaťa jednoznačne konštatuje, že detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť o pomoc. Deti majú právo na prirodzené prostredie pre rast a blaho detí v záujme ich plného a harmonického rozvoja osobnosti a mali by vyrastať v atmosfére šťastia, lásky a porozumenia. Toto všetko musí vyústiť do záverov, že dieťa musí byť úplne pripravené žiť v spoločnosti vlastným životom za rešpektovania ideálov vyhlásených v „Dohovore...“.

Veľmi významným právom vo smere k dieťaťu je právo na výchovu a prostredníctvom nej na citový, rozumový a mravný vývoj v duchu zásad spoločenskej morálky. Ďalej prostredníctvom výchovy je treba získavať stále širšie a hlbšie vzdelanie, osvojiť si zodpovedný postoj k práci a aby do ich vedomia a konania prenikli také morálne zásady, ako láska k vlasti, priateľstvo medzi národmi, úcta k druhým, čestnosť, obetavosť a pod.

Som názoru, že záujem spoločnosti na riadnej výchove detí je nepochybný a myslím si, že oprávňuje občanov i občianske združenia, aby upozorňovali na nesprávne správanie detí ich rodičov.

Vo vzťahu k deťom je povinnosťou exekutívy urobiť komplexné opatrenia na monitorovanie, dodržiavanie a ochranu práv, ktoré sú stanovené v „Dohovore...“ a ktoré sa zaviazala i naša vláda plniť.

Musím povedať, že Kancelária verejného ochrancu práv to realizovať dokáže. Zatiaľ pre problém ochrany práv detí máme vyčlenených dvoch pracovníkov.

Bude pre budúcnosť veľmi potrebné sa predmetnej otázke náležite venovať a stanoviť, ktorý orgán v spoločnosti bude uskutočňovať ochranu práv detí tak, ako to vyplýva z „Dohovoru...“.

Iste otázka riešiteľná, vyžadujúca vytvorenie náležitých podmienok pre realizáciu a myslím, že ani časový horizont nie je tou skutočnosťou, čo by mohla zmeniť naše dobre myslené predsavzatia.

Na záver si dovoľím vysloviť ešte jednu myšlienku, že by to mal byť orgán, ktorý by pôsobil aj prevenčne, aby vedel predvídať včas určité excesy a okamžite signalizovať potrebu ich riešenia.

Nebude záležať na jeho pomenovaní, ale predovšetkým na náplni jeho činnosti, dostatku personálnych, ekonomických a iných prostriedkov, aby sme úlohy „Dohovoru...“ nielen akceptovali, ale predovšetkým na vysokej úrovni plnili. Deti si to zaslúžia, deti to potrebujú, pretože z pohľadu budúcnosti je to nevyhnutné, neopomenuteľné a nenahraditeľné. Lahostajnosť, otáľanie nie je namieste.

PhDr. Štefan Matula

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

Detský fond Slovenskej republiky

Dieťa v ohrození: retrospektívy a perspektívy

Málokto vie, že Detský fond Slovenskej republiky bol založený veľmi skoro po novembri 1989 - už 12.mája 1990 (uznesením SNR) s cieľom ochrany práv detí a pomoci pri vytváraní ideových, koncepcných a materiálnych podmienok zdravotnej, sociálnej, výchovnej a psychologickkej starostlivosti o deti na Slovensku. V zhode s týmto jeho základným zameraním každoročne od roku 1991 (s výnimkou roku 2000) usporadúvame interdisciplinárnu konferenciu „ Dieťa v ohrození “. Jednotlivé konferencie sme obsahovo zamerali na nasledovné témy:

1991 – Dieťa v ohrození: Stav a perspektívy

1992 – Ochrana a prevencia

1993 – Ochrana rodiny v meniacom sa svete

1994 – Stredoeurópska rodina na horizonte tretieho tisícročia

1995 – „Byť alebo mať“ – dilema v Strednej Európe na konci tisícročia

1996 – Komplexná prevencia sociálnej patológie u detí a mládeže ako celospoločenský problém

1997 – Násilie v rodine

1998 – Boj o pozície?

1999 – Práva detí včera, dnes a zajtra

2001 – „Biť ľudí je zlé ... deti sú tiež ľudia!“

2002 – Zdravotný, sociálny a psychický stav detí a mládeže: Status quo a perspektívy“.

2003 – Spôsoby a formy interdisciplinárnej spolupráce pri ochrane detí a mládeže

Na samom začiatku sme si stanovili zmapovať stav ohrozenia zdravého vývinu mladej generácie z pohľadu rozličných vedných disciplín a upozorniť na hlavné interdisciplinárne súvislosti pri úsilí o nápravu (Matula, 1991).

Iste by nebolo nezaujímavé zbilancovať podnety a závery kompletného tucta zrealizovaných ročníkov konferencie. V tejto informácii sa budeme venovať záverom ich ostatnej tretiny.

IX. konferencia sa uskutočnila v roku 1999 v Bratislave a bola venovaná téme: „*Práva detí včera, dnes a zajtra*“. Účastníci sa zhodli na tom, že efektívne uplatňovanie medzinárodných štandardov na národnej úrovni je jedným z najvýznamnejších predpokladov pre zabezpečenie práv dieťaťa v jednotlivých krajinách sveta, a že zákonný rámec sociálnych práv dieťaťa u nás zodpovedá medzinárodným štandardom. Bolo tiež konštatované, že rozsah a úroveň zabezpečenia sociálnych práv podmieňuje naša ekonomická situácia.

V súvislosti s uplatňovaním Dohovoru o právach dieťaťa účastníci konferencie doporučili najmä:

- vytvoriť nástroje pre domáhanie sa práv zo strany dieťaťa (dieťa má byť subjektom, nie objektom práva)
- zväziť možnosti vytvorenia inštitútu ombudsmana
- vytvárať podmienky na účasť detí na rozhodovaní napr. formou spolusprávy (v školách, v detských domovoch, reedukačných domovoch)
- reagovať na súčasné problémy a potreby detí v oblasti voľného času
- obsahovo a terminologicky zladieť štruktúru školských a sociálnych právnych predpisov v oblasti výchovnej, psychologickkej a sociálnej preventívnej starostlivosti
- budovať funkčné siete pomoci a ochrany detí na princípe spolupráce štátnej správy a mimovládnych organizácií
- zlepšiť vzájomnú informovanosť medzi organizáciami pôsobiacimi v oblasti ochrany práv dieťaťa

X. konferencia sa uskutočnila v roku 2001 v Bratislave a bola venovaná téme: „*Biť ľudí je zlé ... deti sú tiež ľudia!*“. Ústrednou témou jubilejnej desiatej konferencie bola problematika fyzického trestania detí, analyzovaná z rôznych uhlov pohľadu – právneho, psychologického, sociálneho a pedagogického. Doporučenia konferencie zainteresovaným orgánom Slovenskej republiky smerovali do 4 oblastí:

A. V oblasti výskumu najmä:

- podnietiť a podporiť multidisciplinárny výskum, ktorý by zmapoval problém používania a tolerancie telesných trestov u detí v slovenskej spoločnosti. Zamerať

záujem odborníkov na príčiny a dôsledky používania telesných trestov. Prepojiť výskumné zistenia s praxou – poradenstvom, prevenciou a osvetou.

B. V oblasti vzdelávania najmä:

- Iniciovat' vzdelávacie programy pre učiteľov a pre rodičov, vychádzajúc pritom z najnovších vedeckých poznatkov. Pre rodičov realizovať programy konkrétne orientované na výchovu detí v rodine a na prípravu k rodičovstvu. Iniciovat' vzdelávacie programy zamerané na pozitívne výchovné prístupy. Podporovať modelové vzdelávacie programy orientované na zvládanie konfliktov v rodine a v škole. Cielene presadzovať vytvorenie väčšieho priestoru vo verejnoprávnych médiách pre tieto vzdelávacie programy
- do študijných programov pedagogických špecializácií a odborov pomáhajúcich profesií zapracovať výchovu k rodičovstvu
- v špeciálnych výchovných zariadeniach a zariadeniach náhradnej výchovy zabezpečiť výchovu vysokoškolsky kvalifikovanými vychovávateľmi so zabezpečením ich odborného rastu.

C. V oblasti informovania najmä:

- zvýšiť informovanosť detí, rodičov a verejnosti vôbec o vnútroštátnych a medzinárodných dokumentov v oblasti práv dieťaťa a tiež o jednotlivých právach dieťaťa a z nich vyplývajúcich povinnosti. Zvýšiť informovanosť ohľadne Dohovoru o právach dieťaťa a Odporúčaní Výboru pre práva dieťaťa pre Slovenskú republiku
- zvýšiť informovanosť detí, rodičov a verejnosti ohľadne organizácií, ktoré pomáhajú rodinám v krízových situáciách, na miestach ako sú školy, mimovládne organizácie, štátne poradenské inštitúcie, zdravotnícke zariadenia, kostoly a pod.

D. V oblasti legislatívy najmä:

- zabezpečiť implementáciu Dohovoru o právach dieťaťa a odporúčaní Výboru pre práva dieťaťa do príslušných právnych predpisov
- predložiť na rokovanie vlády návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1993 Z.z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva. Doplniť ho v časti úloh strediska o monitorovanie pokroku pri implementácii Dohovoru o právach dieťaťa.

- predložiť na rokovanie vlády návrh Národného akčného plánu pre práva dieťaťa (konkrétne mechanizmy zabezpečujúce realizáciu práv zakotvených v Dohovore).

XI. konferencia sa uskutočnila v roku 2002 v Trnave a bola venovaná téme: „Zdravotný, sociálny a psychický stav detí a mládeže: „Status quo a perspektívy“. Cieľom konferencie bolo nielen stanovenie strednodobej perspektívy zdravotného, sociálneho a psychického vývinu mladej generácie, ale najmä iniciatíva na vytvorenie Stáleho monitorovacieho tímu pre sledovanie ohrozovania vývinu detí a mládeže na Slovensku s perspektívou komparatívneho monitoringu v krajinách Strednej Európy (Matula, 2003). Táto iniciatíva však zostala doposiaľ len v deklaratívnej podobe.

Z prednesených referátov a diskusie vyplynulo, že úroveň ohrozovania zdravého vývinu mladej generácie za ostatných 10 rokov zaznamenáva stúpajúci trend, a že každoročná apelácia na štátne a politické inštitúcie sa ukazuje málo efektívna.

V oblasti optimalizácie legislatívnej ochrany detí a mládeže účastníci navrhli najmä:

- novelizovať Zákon o rodine, o osvojení a rozvode
- vypracovať a schváliť zákon o sociálnoprávnej ochrane detí v čo najkratšom čase
- zväžiť opätovné vyčlenenie špecializovaných opatrovateľských senátov (aspoň tam, kde to umožňuje obsadenie súdu)
- legislatívne upraviť samostatné „incidenčné konanie“, v ktorom súd rozhodne o tzv. kvalifikovanom nezaujme
- upraviť právo pravdepodobného otca, za ktorého matka nie je vydatá, podať návrh na určenie otcovstva podľa tretej domnienky a zabrániť osvojeniu dieťaťa proti jeho vôli
- vytvárať legislatívne a finančné podmienky pre rozvoj telesnej kultúry a športu detí a mládeže
- zabezpečiť implementáciu Dohovoru o právach dieťaťa a ďalších medzinárodných dokumentov do príslušných právnych predpisov
- zmeniť ústavu tak, aby bol jednoznačne určený moment, odkedy je chránený ľudský život
- pristúpiť ku komplexnému riešeniu problematiky domáceho násillia prostredníctvom legislatívnych zmien trestného, občianskeho a rodinného práva

V oblasti optimalizácie sociálneho a zdravotného stavu mladej generácie účastníci navrhli najmä

- vytvárať podmienky na intenzívnejšie zapájanie mladistvých Rómov do spoločenského diania

- neodkladne riešiť primerané zastúpenie mužov – vychovávateľov vo výchovných a reedukačných inštitúciách
- zdravotnou výchovou zvyšovať zdravotné uvedomenie detí a mládeže
- vytvárať a podporovať podmienky na vznik svojpomocných hnutí mládeže
- optimalizovať vzťahy minoritných skupín a majoritnej spoločnosti
- včas identifikovať základné ťažkosti rómskych žiakov a snažiť sa hľadať cesty ich riešenia v edukačnom procese
- stanoviť minimálne nároky na vzdelanie a prax občanov, ktorí vykonávajú odbornú činnosť v mimovládnych inštitúciách tretieho sektora

V oblasti optimalizácie duševného stavu mladej generácie účastníci navrhujú najmä

- maximálne rešpektovať dôstojnosť osoby dieťaťa, ktorá by mala byť prameňom všetkých jeho práv
- prehĺbiť spoluprácu Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie so subjektami tretieho sektora
- vo výchovnom procese posilňovať schopnosť detí „zaujať sa problémom“, čím sa im umožní získať pozitívnu psychickú satisfakciu z činnosti samotnej
- naďalej presadzovať implantáciu Dohovoru o právach dieťaťa do jednotlivých školských predmetov
- zachovať štruktúru výchovných, poradenských a preventívnych zariadení v školskom rezorte a neodkladne posilňovať ich personálne obsadenie
- v pregraduálnej i postgraduálnej príprave pedagógov skvalitňovať pripravenosť učiteľov riešiť syndróm CAN
- vo výchovnom procese podporovať tvorivosť a flexibilitu, ktorá môže byť účinným regulátorom úspešného zvládanie problémov detí a mládeže
- špeciálnu pozornosť venovať aktívnej podpore psychosociálneho dozrievania stredoškôľakov, najmä žiakov SOU
- do rutínnej pedagogickej praxe implantovať metódy včasného odhaľovania rizík sebadeštruktívneho správania detí a mládeže
- špeciálnu pozornosť venovať profesnej príprave mentálne retardovaných
- metodicky a obsahovo precizovať vzťah psychologickéj prevencie a psychologickéj intervencie v nadväznosti na jednotlivé fázy interdisciplinárnej integrovanej starostlivosti najmä centier výchovnej a psychologickéj prevencie

Ostatná XII. konferencia sa uskutočnila v roku 2003 v Bratislave a bola venovaná téme: „*Spôsoby a formy interdisciplinárnej spolupráce pri ochrane detí a mládeže*“. Cieľom

konferencie bola analýza stavu a hľadanie spôsobov ako optimalizovať obsah a formu interdisciplinárnej spolupráce pri ochrane detí a mládeže. Z podnetného balíčka jej záverov vyberáme:

- do poradenskej praxe poradenských a reedukačných zariadení v školstve implantovať Medzinárodnú klasifikáciu porúch psychického vývinu a porúch správania a emócií so začiatkom obvykle v detstve a v adolescencii
- celospoločenské preventívne stratégie koordinovať interrezortne tak, aby bola rešpektovaná hierarchická štruktúra ohrozujúcich faktorov
- vytvoriť medzirezortný koordinačný orgán pre koordináciu prevencie ohrozovania duševného vývinu detí a mládeže
- rozšíriť kompetenciu sociálneho pracovníka o možnosť vstupovať do rodiny, do bytu klientov pri podozrení výskytu násillia
- prehodnotiť existujúci systém prevýchovy mladistvých delikventov v reedukačných domovoch pre mládež
- iniciovať legislatívne opatrenie, ktoré by dôsledne rešpektovalo dôstojnosť a práva dieťaťa, v prípade prezentácie obetí v masmédiách
- prehliť teoretickú a praktickú pripravenosť učiteľov a vychovávateľov na riešenie narastajúcej agresivity mládeže a ďalších prejavov poruchového správania

Unikátna séria interdisciplinárnych rokovaní špičkových slovenských odborníkov právom vyvoláva oprávnený rešpekt domácich i zahraničných kolegov, ktorí sa angažujú v oblasti ochrany práv dieťaťa. Skutočnosť, že napriek relatívne vyčerpávajúcemu okruhu tém, ktoré sa v jednotlivých ročníkoch preberali, sa zatiaľ darí udržiavať kontinuum pravidelného stretávania svedčí o tom, že odborná verejnosť takéto interdisciplinárne konfrontácie nielen potrebuje, ale i víta.

Literatúra:

MATULA, Š.: *Otvorenie konferencie*. In.: (Zb.): *Dieťa v ohrození: Stav a perspektívy*. DF SR, Bratislava, 1991, s. 5 - 7

MATULA, Š.: *Dieťa v ohrození po desiatich rokoch*. In: (Zb.) *Dieťa v ohrození XI.: Zdravotný, sociálny a psychický stav detí a mládeže: Status quo a perspektívy*. VÚDPaP a DF SR, 2003, ISBN 80 – 967423 – 5 – 3

prof. JUDr. Katarína Tóthová, DrSc.

poslankyňa NR SR

Ohrozenie mládeže zobrazovaním násilia v televízii a filme

Rozvoj telekomunikačných médií v druhej polovici 20. storočia vytvoril pre deti a mládež žijúcu vo vyspelých civilizáciách, a teda aj pre našu mladú generáciu, nové prostredie. Televízia, video a filmy prebrali na seba v tomto prostredí hlavnú úlohu v procese socializácie našich detí, zatiaľ čo pôsobenie rodičov zoslablo. Médiá majú obrovský vplyv na hodnoty, ideály, návyky a správanie mladých ľudí. Najmä zobrazovanie násilia všeobecne rozšírené v dramatických programoch televíznych kanálov i v kinách má zákerný účinok na psychiku dieťaťa.

Dnes dieťa ako ľudské mláďa neodpozerá svoje vzory správania iba od rodičov a dospelých, s ktorými príde do kontaktu, ale aj od hrdinov filmov, seriálov a žiaľ aj od akčných filmov. Chcú sa stať takými „hrdinami“ ako hlavný predstaviteľ filmu, ktorý hravo s použitím sily (násilia) poprípade aj zbrane rieši i ten rieši i ten najmenší problém alebo prekážku, ak mu stojí v ceste. Riešenia situácií, ktoré vidí v televízii a filme sa dieťaťu dostávajú do podvedomia, začína ich vnímať ako normálne riešenia, ba dokonca sa stanú návodom na jeho vlastné konanie. Že nejde o dramatizovanie situácie potvrdzujú už prípady z praxe. Naposledy nedávno sa stal poľutovaniahodný prípad v južných Čechách, kedy 3 deti, z ktorých ani jedno nedosiahlo 15 rokov, násilne napadli a zavraždili starenku. Neuvádzam bližšie podrobnosti prípadu, keďže to nepovažujem v tejto chvíli za podstatné. Podstatné, čo chcem zdôrazniť je to, že podľa výpovede samotných detí, k uvedenému činu ich inšpiroval program vysielaný v televízii. Svoj čin realizovali s takou postupnosťou a spôsobom, ako to videli na obrazovke.

Stovky štúdií renomovaných psychológov potvrdzujú, že ak sú deti a mladiství vystavení sústavnému prúdu násilia v médiách, začínajú byť k nemu zhovievavejší, dokonca násilie môžu pokladať za normu života. Povedal to ne jeden vývinový psychológ, že u detí môže vyvolávať potenciálny vplyv násilia nielen tzv. „efekt agresora“, ale aj „efekt obeť“, čiže strachu z toho, že sa stanú obeťou násilia, ako aj efekt pozorovateľa, pri ktorom narastá necitlivosť k násiliu spôsobovanému tretím osobám.

Citovať psychológov a štatistikov by sa dalo v osobitnej rozsiahlej štúdií. Mňa problém násilia vo filme a elektronických médiách zaujíma, ako právničku pôsobiacu aj v politike, už

niekoľko rokov. Ako členka výboru pre ľudské práva a národnosti NR SR v minulom volebnom období, som iniciovala rokovanie výboru k tejto problematike. Dokonca v čase keď som bola podpredsedníčkou vlády SR pre legislatívu, obrátila som sa s apelačným otvoreným listom na vtedajšieho predsedu Rady pre vysielanie a retransmisiu, aby dôslednejšie a účinnejšie aplikovali platné zákony, ktoré aj keď nie ideálne, avšak predsa zahŕňajú ustanovenia, ktoré možno uplatniť na zníženie násilia v elektronických médiách. Hoci odpoveď vtedajšieho predsedu bola ústretová a uznanlivá k mojim argumentom, na veci sa prejavila minimálna, skôr možno povedať, že žiadna odozva.

Aj keď nerada, musím konštatovať, že Rada pre vysielanie a retransmisiu je k prejavom násilia vo vysielaní televíznych staníc benevolentná, monitoruje prevádzkovanie reklamy so stopkami v rukách, ale oveľa dôležitejšie - sociálne negatívne faktory vplyvu médií na diváka si takmer nevšima. Ako právnička opäť musím konštatovať, že touto nevšímavosťou sa Rada pre vysielanie a retransmisiu dopúšťa porušovania § 64 zákona č. 308/200 Z. z. o vysielaní a retransmisii, z ktorého jej vyplýva jednoznačne povinnosť vyvodit' zodpovednosť voči tomu, kto porušuje povinnosti uložené spomenutým zákonom.

Zákon o vysielaní a retransmisii v časti - ochrana ľudskej dôstojnosti a maloletých, (§ 19) veľmi jednoznačne uvádza, že nemožno otvorenou ani skrytou formou nielen podnecovať nenávisť (na základe pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, viery, politického či iného zmýšľania, sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine) ale nemožno propagovať vojnu, opisovať kruté alebo neľudské konanie, alebo bezdôvodne zobrazovať scény reálneho násilia. Aj keď sa v praxi vedú diskusie o tom, kedy ide o „bezdôvodné zobrazovanie reálneho násilia“, nemôže to byť únikovým tunelom pre stav, keď divák prepína kanál za kanálom či už STV alebo súkromnej televízie a takmer všade vidí iba scény násilia. Rada pre vysielanie a retransmisiu svoje liknavé a nedbalé vyvodzovanie zodpovednosti za porušenie spomínaného § 19 neraz zdôvodňuje aplikačnou nevyjasnenosťou čo je „bezdôvodné“ zobrazovanie scén reálneho násilia. S touto argumentáciou však absolútne nevystačí pri neuplatňovaní zodpovednosti za porušenie § 19 ods. 2 písm. b/, podľa ktorého sa zakazuje do ponúk programov zahŕňať výňatky z diel, ktoré znázorňujú používanie strelných zbraní, devastáciu životného prostredia a zábery skrytej formy propagácie alkoholizmu, fajčenia a používanie omamných látok, jedov a prekurzorov: Tento zákaz totiž nie je formulovaný na „bezdôvodnom“ zobrazení určitých skutočností, ale ako univerzálny, jednoznačný zákaz taxatívne v zákone uvedených skutočností. A že programové ponuky, ako aj reklamné spoty na uvádzané filmy v kinách sústavne hýria práve výňatkami scén s použitím zbraní, hrubého násilia a devastovania prostredia - je realita nám všetkým dobre

známa. Nikomu neprekáža, že takéto programy sa vysielajú v popoludňajších hodinách, kedy sú deti a mladiství väčšinou doma sami a televízia im nevhodné programy priam ponúka.

Pre ilustráciu uvediem aspoň niekoľko príkladov nevhodných programových typov, programových avíz či reklamy vysielanej nedávno v predvečernom čase na niektorých domácich televíznych kanáloch. Na jednotke verejnoprávnej televízie sa vysielal v priebehu mája krimiseriál *Diagnóza vražda*, ktorý ponúkal, ako hovorí samotný názov, aspoň jednu rafinovanú vraždu na každý deň. Seriál sa vysielal pravidelne pred osemnástou hodinou a v jednej jeho časti zlý chlapík z Las Vegas popisuje spôsoby vraždy doslova takto: „Použiť nôž je nepraktické, tečie pritom veľa krvi, výhodnejšia je pištoľ s tlmičom...“ Z podobných citátov protagonistov seriálu a sekvencií násilia by sa dal zostaviť dlhý zoznam emocionálne frustrujúcich obrazov a negatívnych verbálnych atakov do vedomia najohrozenejšej časti populácie - do vedomia maloletých. V tom istom čase na TV JOJ zakuklený lupič z iného amerického seriálu vpáli olovo z veľkokalibrovej pušky do nič netušiaceho policajta. Je to odosobnená chladná vražda, ako keď sa strieľa na asfaltové holuby. Vlastne, nie je nič ľahšie ako zabíjať, lupiť, kradnúť.

Do popoludňajších bakchanálií násilia na slovenských televíznych kanáloch zapadajú reklamné spoty niektorých staníc na večerné a nočné horory plné násilia, aj spravodajské avíza večerných správ. Moderátor televízie JOJ 10. mája t.r. v čase od pätnástej do devätnástej hodiny trikrát v pravidelných intervaloch opakoval: „Tri obesené deti na ulici v Miláne šokovali okoloidúcich! Sedemkrát trestaný muž priviazal ženu reťazami v teplovodnej šachte a celý týždeň ju opakovane znásilňoval! Sledujte Noviny na JOJ-ke!“ Nepoznám nijaký výskum, koľko percent detí sleduje popoludní podobné programy, ako pôsobia na detského diváka takéto avíza a vysielanie násilných scén v konkrétnych programových typoch, ale domnievam sa, že nejde o zanedbateľné percento. Sledovanosť sa pre televízne stanice na Slovensku stala fetišom a na jej oltár je biznis ochotný obetovať všetko - od psychického zdravia najmladšej populácie, až po elementárne etické princípy aj vkus.

Kriminalita maloletých každým rokom povážlivo rastie a nadobúda čoraz brutálnejšie podoby. Štatistiky sú alarmujúce - každý desiaty trestný čin na Slovensku spáchajú deti. Ročne je to okolo 10 tisíc trestných činov. Vo väčších mestách dokonca už zaevidovali detské gangy, detské lúpeže a vraždy sa presúvajú do segmentu plánovaných trestných činov. Napríklad nedávno v Husinej pri Rimavskej Sobote previedli deti plánovanú lúpež, zbili a okradli 54 ročného muža. Najstarší lupič mal 15 a najmladšie dieťa, ktoré sa podieľalo na násilnom trestnom čine bolo päťročné dievčatko. Stúpajúcu agresivitu detí a mládeže

na Slovensku signalizujú samotní učitelia na základných a stredných školách. Stúpajú počty prípadov šikanovania, sú známe prípady útokov na učiteľov, dokonca aj vraždy stredoškolákov. Mladistvý študent strednej poľnohospodárskej školy z Lučenca 65. ranami zavraždil pre peniaze takmer osemdesiatročnú priateľku svojej babky. V nápravno výchovných zariadeniach pre mladistvých by sme našli desiatky podobných prípadov inšpirovaných televíziou či filmom.

Celkom prirodzene si kladiem otázku: Čo robí spoločnosť i štát, kde hľadá príčiny, aké obranné mechanizmy si vytvára na eliminovanie čoraz surovejších trestných činov detí a mládeže? Keď som sa na septembrovej schôdzi NR SR pýtala na hodine otázok ministra spravodlivosti Daniela Lipšica či popri znížení veku trestnej zodpovednosti mladistvých neuvažuje iniciovať aj opatrenia na zníženie počtu akčných filmov a propagácie násilia v televíznych vysielaniach, dostala som udivujúcu odpoveď - vraj treba vypnúť televízor. Udivujúca bola aj jeho ďalšia reakcia, že „ak ľudia majú možnosť vyriešiť tento problém svojou vlastnou voľbou, nemali by žiadať o zásah štát. Štát nikoho nenúti sedieť pred televíznym vysielateľom alebo držať pred ním svoje deti...“ Ako ministromi spravodlivosti by mu mohlo byť známe, že jeho americký kolega, resp. ministerstvo spravodlivosti USA iniciovalo zákon na obmedzenie zobrazovania násilia v televízii.

Keď mlčia kompetentné inštitúcie ako sú Rada pre vysielanie a retransmisiu, Rada Slovenskej televízie, ministerstvá spravodlivosti, školstva i kultúry, nesmie mlčať verejnosť. V USA, odkiaľ sa k nám kolportuje televízny a filmový brak s tematikou násilia, by sa väčšina týchto „diel“ už dnes nemohla vysielat' skôr ako vo večerných časoch po 20. hodine. Organizácie na ochranu detí tu majú silné postavenie a okrem toho Amerika sa trpko a oneskorene poučila, že mediálne masové produkty intolerancie a násilia zanechávajú ťažko liečiteľné rany na tele spoločnosti. Dôsledky zákerného účinku zobrazovania násilia pocítili na vlastnej koži Američania po 2. svetovej vojne. Podľa L. Rowella Huesmanna, profesora Michiganskej univerzity a bývalého prezidenta Medzinárodnej spoločnosti pre výskum agresie, vzostup prejavov násilia u mládeže zaznamenali od konca 40. rokov minulého storočia, teda v čase telekomunikačnej revolúcie. V celoštátnom priemere sa zdvojnásobil index vrážd u vekovej kategórie do 24 rokov. V niektorých mestských getách bol tento index až tridsaťnásobný - 300 vrážd na 100 tisíc obyvateľov. Podľa väčšiny výskumníkov okolo 80 percent všetkých televíznych relácií v USA obsahovalo určité formy násilia s priemerom 5,2 násilného činu za hodinu. Doslova každá zodpovedne realizovaná štúdia odhalila zjavnú koreláciu medzi prezentáciou násilia na obrazovkách a trestnou činnosťou mládeže. V USA sa pod tlakom odborníkov a verejnosti len ťažko naprávajú civilizačné omyly dôkladnejšou

kontrolnou činnosťou štátu, technickými prostriedkami, ako sú elektronické čipy, ktoré blokujú násilné scény, ale aj bojkotom vysielateľov a sponzorov veľkovýroby televízneho násilia.

U nás sa o probléme z času na čas diskutuje v odborných kruhoch, ale kontrolná funkcia štátu je v tomto smere mizivá. V rozšírených mediálnych radách sedia ľudia rozličných profesií, neznámi podnikatelia, známi herci, ale absentujú v nich pedagógovia, psychológovia či duchovné osobnosti národa. Násilie sa teší mimoriadnej pozornosti. Masová kultúra podsúva mladým pseudohrdinov akčných filmov, neviazaný konzumný spôsob života, normalizuje brutalitu i drogy. Sloboda prejavu sa zamieňa za bezbrehé zobrazovanie agresívneho životného štýlu. Renomovaní zahraniční odborníci odporúčajú minimalizovať zdroje kriminality zlepšením masmediálnej politiky, legislatívnym obmedzením negatívneho vplyvu komerčných inštitúcií. Napríklad Nemecku je v platnosti zákonné ustanovenie na ochranu mládeže pred negatívnym pôsobením hromadných informačných prostriedkov, americké ministerstvo spravodlivosti iniciovalo už spomenutý zákon na obmedzenie zobrazovania násilia v televízii. Najväčšie americké televízne spoločnosti (CBC, ABC, NBC) vynechávajú vo svojich filmoch v najsledovanejších časoch vulgárne výrazy, americký trh ponúka videokazety s označením „bez agresivity“. V Čechách pôsobí komisia, ktorá posudzuje morálnosť programov pre deti a mládež. V českom parlamente sa konala schôdza na základe občianskych petícií, na ktorej sa rokovalo o transfere násilia z médií do reálneho života.

U nás v mnohom zaostávame. Dokedy? Dnes už nestačí len pomenovať diagnózu. Problém, o ktorom hovoríme je ako nádor, nemožno odkladať liečenie, pretože sa stane neliečiteľným. Preto vítam každú diskusiu na túto tému a považujem za múdre rozhodnutie verejného ochrancu práv a občianskeho združenia Prevenca usporiadať konferenciu Práva dieťaťa a ich ochrana.

JUDr. Zdeňka Vejvalková

Kancelář veřejného ochránce práv

Brno

Ochrana práv dětí z pohledu veřejného ochránce práv České republiky

Od počátku své činnosti do 31. 8. 2004 přijal veřejný ochránce práv JUDr. Otakar Motejl celkem 18 860 podnětů, z toho 8560 podnětů bylo odloženo z důvodu neopodstatněnosti, nebo proto, že klient nereagoval na písemnou výzvu ochránce a nedoložil požadované náležitosti, případně byl podnět zcela mimo působnost veřejného ochránce práv. Nejvyšší počet podnětů mimo působnost přijal ochránce v prvním roce své činnosti; ruku v ruce s mediální prezentací činnosti ochránce počet těchto podnětů klesal, a tak oproti prvnímu roku, kdy se na ochránce obracelo 50 % občanů ve věcech mimo působnost, se v dalších letech snížil počet těchto podnětů na 45 %. Především šlo o věci spadající do působnosti nezávislých soudů, vyšetřovatelů PČR, státních zastupitelství a samostatné působnosti územně samosprávných celků.

Obdobný trend lze sledovat i pokud jde o příjem stížností z jednotlivých krajů. V prvním roce své činnosti obdržel ochránce nejvíce podnětů z Jihomoravského kraje, postupně však došlo k vyrovnání počtu stížností z jednotlivých krajů.

V působnosti přijal ochránce 10 170 podnětů, v 4 100 případech poskytl občanům pomoc bez zahájení šetření tím, že jim věc objasnil, poradil jak je třeba v dané věci postupovat nebo problém projednal s úřadem, který zjednal nápravu sám. Veřejnému ochránci práv se také podařilo navázat dobrou spolupráci s občanskými poradnami, kam odkazuje občany v případech, kdy si neví rady se sepsáním různých návrhů úřadům nebo soudům či pro svoji sociální nezdatnost potřebují doprovázet po úřadech apod. Šetření ochránce zahájil v 1715 případech, z toho v 1182 případech zjistil pochybení. V 170 případech byl podnět vzat zpět a ostatní byly odloženy. Nejvyšší počet podnětů byl přijat z oblasti sociálního zabezpečení, pozemkového práva a restitucí a státní správy soudnictví.

Ochrana práv dětí a rodin s dětmi se prolíná několika oblastmi. Vzhledem k tomu nelze přesně uvést počet podnětů ve věcech dětí, přibližně však lze říci, že jde o cca 1000 podnětů od počátku činnosti veřejného ochránce (tj. asi 300 podnětů ročně). Znakem činnosti v této oblasti je časté zahájení šetření (50% podnětů).

V prvé řadě jde o oblast Ochrany práv dětí, mládeže a rodiny - pod tuto agendu zahrnujeme zejména:

- ochranu práv dětí na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochranu oprávněných zájmů dětí,
- ochranu jmění dětí,
- činnost směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- náhradní rodinnou péči,
- ústavní výchovu.

Dále ochránce řešil případy v oblastech:

- Sociálního zabezpečení, kde se setkává s problémy při:
  - přiznávání dávek rodinám s dětmi, a to dávek jednorázových a opakovaných,
  - při přiznávání sirotčích důchodů,
- Zdravotnictví, kdy se dětí dotýká:
  - posudková činnost lékařů u zdravotně postižených dětí,
  - povinné očkování,
  - péče o děti v nemocnicích, možnost pobytu rodiče při hospitalizaci dítěte apod.
- Vězeňství, kdy jde např. o:
  - možnost pobytu dětí ve věznici s matkou, která vykonává trest odnětí svobody,
  - respektování a dodržování práv mladistvých ve vazbě či při výkonu trestu odnětí svobody

Nejčastější pochybení ze strany úřadů v oblasti Ochrany práv dětí a rodiny zjišťujeme:

- v nedostatečné sociální práci s problémovou rodinou,
- absenci preventivního působení na tyto rodiny,
- absenci sociální práce přímo v rodině, v níž se objeví náznaky nefunkčnosti,
- používání pouze následné represe, spočívající v podání návrhu soudu na nařízení ústavní výchovy,
- neschopnost přiznání vývoje rodiny a možnosti nápravy stavu, následné odmítání práce s rodinou, z níž byly odňaty děti a svěřeny do ústavní či pěstounské péče, tj. absence následné prevence,
- práce s rodinou bez individuálního programu.

Na základě svých zkušeností z šetření vyhodnotil veřejný ochránce práv dnešní situaci tak, že současný stav ochrany dětí ze strany státu je třeba v České republice zaměřit na zajištění komplexní péče o rodinu, která může být zajištěna jen tehdy, dojde-li k:

- a) rozšíření sítě nestátních institucí, které budou vykonávat programovou, systematickou, dlouhodobou sociální práci přímo v rodině založenou na dobrovolnosti a souhlasu rodičů,
- b) spolupráci státních institucí, odborníků z řad lékařů a psychologů a nestátních institucí,
- c) ke vzniku celostátního koordinačního orgánu,
- d) propojení problematiky sociálně-právní ochrany dětí s bytovou a sociální politikou,

Pak teprve bude možné dosáhnout společného cíle, který spočívá v odbourání traumatizace dětí, počtu nefunkčních rodin a v omezení z toho plynoucích závažných sociálních dopadů.

JUDr. Nadežda Vaculíková, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Komenského

Bratislava

Nezávislé inštitúcie na ochranu práv detí

I.

Detské práva sú integrálnou súčasťou ľudských práv. Základným filozofickým východiskom detských práv je poznanie, že dieťa je úplná a komplexná ľudská bytosť, so špecifickými potrebami a záujmami pre zdravý vývin. Deti sú najzraniteľnejšia skupina obyvateľstva, a preto majú nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc.

Vo svete je stále mnoho hrubosti a násilia nielen v rozvojových krajinách, ale i vo vyspelých štátoch, pri ktorých hynú a trpia aj deti (lokálne, etnické a náboženské vojny). Taktiež prípady telesne a duševne týraných a sexuálne zneužívaných detí, ktoré trpia od svojich najbližších, nie sú zriedkavosťou, ani v kultúrnych krajinách. V mnohých krajinách sveta teda zostáva značná priepasť medzi slovami o právach detí a realitou ich života.

Dodržiavanie práv dieťaťa v spoločnosti je akýmsi testovacím kritériom danej spoločnosti. Doterajšie výsledky výskumov dodržiavania práv dieťaťa naznačujú, že žiadna kultúra nevytvorila vnútornú dohodu, ktorá by pozitívne podporovala postoje spoločnosti hodnotiace deti ako samostatné individuality s ich vlastnými právami, ktoré by neboli v rozpore s potrebami a záujmami iných.

Čo vlastne rozumieme pod právnou ochranou dieťaťa?

Súčasnú dobu je charakterizované dvojakým prístupom k právam dieťaťa, tzv. ochranárskym a liberálnym prístupom. (Freeman, 1983, s. 32) Ochránársky (paternalistický) prístup považuje dieťa za nesvojprávne, poskytuje mu ochranu a vo väčšej či menšej miere ju kontroluje. Jednoducho povedané, štát v roli „dobrého strýčka“ hovorí dieťaťu i jeho rodičom čo sa smie a čo sa nesmie a vymedzuje im úzky priestor, v ktorom, ak budú „poslušní“, povedie sa im dobre, pretože štát sa o nich vždy postará.

Liberálny prístup stavia dieťa na úroveň dospelých občanov, čo znamená, že priznáva dieťaťu všetky práva ako majú dospelí bez ohľadu na to, či realizácia týchto práv deťmi je reálna. Avšak aj najzásadovejší zástanci liberalizmu priznávajú, že dieťa skutočne potrebuje zvláštnu ochranu. Otázne je aké dieťa a do akého veku potrebuje túto špeciálnu ochranu. Základný postoj štátu k dieťaťu, ktorý je v paternalistickom a liberálnom postoji, sa

premieta do konkrétnych právnych noriem verejného a súkromného práva, vrátane medzinárodných dokumentov. (Vaculíková, 1966, s. 193)

Prominentné miesto v rámci súčasného systému medzinárodnej ochrany ľudských práv dieťaťa má Dohovor o právach dieťaťa, ktorý treba chápať ako .

Dohovor o právach dieťaťa (ďalej Dohovor) bol prijatý Valným zhromaždením OSN 20. 11. 1989. Dohovor vstúpil do platnosti 2. 9. 1990. Česká a Slovenská Federatívna republika podpísala Dohovor 30. 9. 1990. Do platnosti vstúpil 2. 2. 1991 na základe súhlasu Federálneho zhromaždenia ČSFR. Po rozdelení federácie oznámila Slovenská republika dňa 28.5. 1993 depozitárovi Dohovoru, že bude pokračovať v aplikácii tohto právneho aktu. Vychádzajúc z tohto faktu treba chápať Dohovor ako programovotvorný dokument vo vzťahu k legislatívnym, administratívnym a ďalším opatreniam spoločnosti voči deťom.

Dohovor o právach dieťaťa bol formulovaný s vedomím, že deti sú ako skupina diskriminované a potrebujú zvláštnu ochranu . Existujú závažné dôvody pre prijatie opatrení zabezpečujúcich ochranu práv detí ako sú napríklad okolnosti, ktoré potvrdzujú, že to, čo sa deje s deťmi v prvých rokoch života, dokonca aj pred ich narodením /*ius nasciturus*/, má výrazný vplyv na ich budúci rast a vývoj. Súčasne to určuje ich šance v živote a ich hodnotu, teda to, akým prínosom dokážu byť pre spoločnosť počas svojho života. Ďalším dôvodom je aj to, že takmer každá oblasť vládnej politiky - hospodárstvo, zdravotníctvo, školstvo, sociálna oblasť, životné prostredie, bývanie, doprava, atď. - ovplyvňuje viac či menej kvalitu života a záujmy detí.

V Dohovore o právach dieťaťa v článku 4 sa uvádza, že: „**štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, vykonávajú všetky potrebné zákonodarné, správne a iné opatrenia na vykonávanie práv uznaných týmto Dohovorom. Pokiaľ ide o hospodárske, sociálne a kultúrne práva, štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uskutočňujú také opatrenia v maximálnom rozsahu svojich prostriedkov a v prípade potreby aj v rámci medzinárodnej spolupráci**“. Inými slovami, ide o výkon práv t.j. záväzok štátu plniť práva obsiahnuté v Dohovore. Dohovor tiež vyžaduje, aby vlády členských štátov pravidelne predkladali správy Výboru pre práva dieťaťa, čo je medzinárodný orgán na monitorovanie pokroku pri uplatňovaní Dohovoru. Je treba ale uviesť, že Dohovor neobsahuje výslovnú požiadavku zakladania nezávislých inštitúcií na ochranu práv detí, ale Výbor upozorňuje, že takéto inštitúcie môžu zohrávať významnú úlohu pri monitorovaní, podpore a ochrane práv detí.

V slovenskom právnom poriadku nie sú základné práva dieťaťa samostatne kodifikované – neexistuje ani jeden zákon o detských právach. Základ právneho postavenia dieťaťa je daný v Ústave Slovenskej republiky, v Listine základných práv a slobôd a ďalšie práva dieťaťa sa upravujú v jednotlivých právnych odvetviach, najmä v občianskom, rodinnom, správnom práve, práve sociálneho zabezpečenia a nemocenského poistenia, pracovnom práve, trestnom práve a medzinárodnom práve súkromnom.

Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 438 zo 14. 6. 2000 zriadila Slovenský výbor pre práva dieťaťa, čím sa naplnila jedna z požiadaviek Dohovoru. V Slovenskej republike chýbal osobitný orgán, ktorý by vykonával dohľad nad dodržiavaním práv detí a plnil ďalšie úlohy, ktoré pre Slovenskú republiku vyplývajú z medzinárodných dohovorov v oblasti práv detí.

Ak má inštitúcia zameraná na práva detí ich ochraňovať, musí zistiť čím a prečo súčasná politika, legislatíva a prax tieto práva nerešpektujú, a navrhnúť opatrenia na odstránenie týchto nedostatkov. Pretože Dohovor je komplexným právnym dokumentom zaoberajúcim sa občianskymi, politickými, právnymi, sociálnymi, ekonomickými a kultúrnymi právami, musí byť ochrana týchto práv zakotvená v mandáte uvedenej inštitúcie. Výbor pre práva dieťaťa označil štyri princípy Dohovoru, ktorými sa musí analýza a uplatňovanie všetkých ostatných práv riadiť: - článok 2 – všetky práva sa musia vzťahovať na všetky deti bez akejkoľvek diskriminácie,

- článok 3 – všetky činnosti týkajúce sa dieťaťa musia brať o úvahy jeho najlepšie záujmy,
- článok 6 – deti majú právo na život, zachovanie života a rozvoj v maximálnej možnej miere,
- článok 12 – právo vyjadriť slobodný názor na všetko čo sa ich týka, a právo na to, aby boli ich názory brané vážne.

Práva sú málo účinné, ak o nich nikto nevie, alebo im málokto rozumie. Preto je zvyšovanie povedomia integrálnou súčasťou procesu posilňovania úcty voči ľudským právam. Ochránárska legislatíva a mechanizmy uplatňovania práv nie sú samé o sebe dostačujúce na vytvorenie kultúry úcty voči ľudským právam. Článok 42 Dohovoru o právach dieťaťa zaväzuje vlády signatárskych štátov informovať deti a dospelých o ustanoveniach zabezpečujúcich ochranu ľudských práv primeranými a aktívnymi prostriedkami. Dôležitú úlohu tu zohrávajú práve inštitúcie na ochranu práv detí, ktoré majú vo svojej náplni

informovať deti a dospelých o tom, že práva detí existujú, vysvetľovať ich obsah a informovať o tom, ako je možné tieto práva uplatňovať.

V Slovenskej republike sú poznatky o ľudských právach a právach dieťaťa zaradené do spoločenskovednej časti štandardov základného vzdelávania. Konkrétny obsah je rozpracovaný v obsahu učebných predmetov občianska výchova a etická výchova. Aj napriek tomu sú žiaci základných a stredných škôl, ale aj študenti vysokých škôl, učitelia, vychovávatelia, rodičia i sociálni pracovníci nedostatočne oboznámení s princípmi a konkrétnym obsahom Dohovoru. V praxi sa to prejavuje porušovaním práv detí v rozvodových konaniach, necitlivými rozhodnutiami pri umiestňovaní detí z problémových rodín do detských domovov, prehliadnutím týrania v niektorých rodinách, šikany v školách a výchovno-vzdelávacích zariadeniach.

II.

Vychádzajúc z tézy, že vzťah štátu k dieťaťu musí byť vzťahom ochranným, môžeme konštatovať, že štát na jednej strane intervenuje do práv dieťaťa a na strane druhej je garantom týchto práv. Garancia vo svojej podstate znamená zákonnosť štátnej intervencie. Táto štátna intervencia je vlastne jedným z prvkov garancie, svoj základ má v právnej úprave a nastupuje až potom, keď iné systémy nie sú spôsobilé či schopné problém riešiť. (Vaculíková, 1996, s. 195)

Hlavným cieľom nezávislých inštitúcií na ochranu práv detí je predovšetkým monitorovať, podporovať a ochraňovať ich práva. Ak má inštitúcia zameraná na ľudské práva ochraňovať aj práva detí, musí zistiť čím a prečo súčasná legislatíva, politika a prax tieto práva nerešpektujú a navrhnúť opatrenia na odstránenie týchto nedostatkov.

Medzi ďalšie ciele tejto inštitúcie môže patriť:

- zasadzovať sa o to, aby mali práva detí vyššiu prioritu na úrovni štátnej správy, miestnych samospráv a v občianskej spoločnosti vôbec,
- ovplyvňovať legislatívu a to tým, že bude reagovať na vládne a iné návrhy a navrhovať zmeny,
- poskytovať deťom možnosti na vyjadrenie ich názorov,
- zbierať a publikovať údaje o situácii detí,
- zvyšovať povedomie o ľudských právach, detských právach (Dohovor o právach dieťaťa) medzi deťmi a dospelými,
- skúmať účinnosť mechanizmov riešenia na jednotlivé sťažnosti od detí (v škole, rodine, vrátane prístupu detí k súdom, a pod.)

Autorita každej nezávislej inštitúcie na ochranu práv detí spočíva v jej schopnosti konať nezávisle, predkladať informácie podložené dôkladným výskumom, prezentovať sa na verejnosti ako dôveryhodný a rešpektovaný subjekt a efektívne reagovať na všetky dôležité otázky týkajúce sa detí. Príručka OSN o národných inštitúciách pre ľudské práva zdôrazňuje nasledujúce základné predpoklady efektívnej činnosti takejto inštitúcie: nezávislosť, primerané právomoci, dostupnosť, spolupráca a zodpovednosť.

K riadnemu plneniu cieľov a funkcií potrebujú inštitúcie na ochranu práv detí jasné, komplexné a primerané právomoci. Zákon, pomocou ktorého sa takáto inštitúcia zriaďuje, by mal obsahovať tieto právomoci:

- vyšetřovať porušovanie práv detí a vykonávať verejné zisťovania (prístup k dokumentom, právo kontroly činnosti verejných a súkromných inštitúcií, atď.). podniknúť právne kroky v mene dieťaťa v situácii, keď tak nemôže urobiť samo,
- vydávať správy a predkladať parlamentu pravidelné správy o svojej činnosti a o aktuálnom stave dodržiavania práv dieťaťa,
- požadovať, aby vláda a ostatné štátne orgány komunikovali s inštitúciou vždy, keď jednotlivé ministerstvá zvažujú návrhy na vznik, zmenu alebo zrušenie legislatívy, ktorá by mohla mať dopad na život detí.
- prezentovať nezávislé stanoviská do správ analyzujúcich dopad pripravovaných legislatívnych zmien na deti,
- právo zasiahnuť podľa možnosti čo do najširšieho spektra televíznych programov, ktoré majú dopad na deti.

Inštitúcia pre práva detí potrebuje primerané kompetencie vo všetkých oblastiach práv dieťaťa, pretože to by umožnilo efektívnejšie posudzovanie celkového dopadu vládnej politiky na deti a zabezpečilo lepšiu koordináciu medzi jednotlivými ministerstvami, samosprávami a mimovládnyimi organizáciami. Na ombudsmana pre deti sa môžu z rôznych dôvodov obracať aj politici, zástupcovia charitatívnych a iných organizácií, učitelia, rodičia a pod. Ombudsman nemá rozhodovaciu a sankčnú právomoc, môže však predkladať odporúčania a stanoviská príslušným orgánom, ku ktorým dospel na základe šetrenia a spolupráce s odborníkmi z rozličných oblastí života. Sila jeho postavenia vychádza z jeho možnosti zverejňovať problémy a verejne poukazovať na nezákonnosť a nedostatky v činnosti verejnej správy.

III.

Medzi štátne nezávislé inštitúcie, ktorý zabezpečuje ochranu detí a ich práv je jeden špeciálny inštitút, existujúci v mnohých demokratických štátoch: ombudsman pre deti – detský ombudsman.

Ombudsman pre deti predstavuje nezávislú inštitúciu zriadenú na obhajovanie a zabezpečovanie práv a záujmov detí. Najčastejšími oblasťami jeho činnosti sú starostlivosť o dieťa, informácie o právach detí, rodinno-právne problémy, problémy školstva, zneužívania a týrania detí, problematika detí utečencov, problémy mládeže a demokracie a pod. Ombudsman chráni záujmy, potreby a práva detí v prípadoch keď bola porušená alebo ohrozená ich právna istota, tým, že úradná osoba alebo niektorý orgán verejnej moci nespĺnil svoje povinnosti, je nečinný, spomaľuje vybavovanie vecí, je neochotný, arogantný, hrubý, robí priet'ahy v konaní, je nekompetentný, dopúšťa sa chýb a pod.

Neexistuje nijaký návod na určenie typu – modelu inštitúcie na ochranu práv detí. Formu, mandát a spôsob financovania vznikajúcej inštitúcie budú v každej krajine nevyhnutne ovplyvňovať rozličné legislatívne limity, demokratické tradície, problémy a priority (najmä ekonomika), ako aj existujúce orgány zaoberajúce sa otázkami detskej výchovy, ochrany, populácie a pod.

V súčasnosti existujú dva modely tejto inštitúcie a to integrovaný model (napr. Španielsko, Nikaragua, Austrália Maďarsko, Kolumbia), v ktorom ochranu práv detí zahrnuli do svojho širšieho mandátu a vyššie spomínaný špecializovaný inštitút na podporu a ochranu práv detí (napr. Švédsko, Nórsko, Dánsko, Rakúsko, Belgicko, Rusko). Obidva modely majú svoje výhody aj nevýhody.

Európska sieť ombudsmanov pre deti (ENOC) bola vytvorená s cieľom navzájom prepojiť nezávislé inštitúcie na ochranu práv detí pôsobiace v rôznych európskych krajinách. Cieľom kontaktov je umožniť spoluprácu pri podpore a ochrane práv detí. Sieť vytvorilo 10 zakladajúcich členov v nórskom Trandheime v júni 1997, pričom UNICEF pôsobí ako jej sekretariát. Medzi jej hlavné aktivity napríklad v roku 2000 patrili spoločné kampane o účasti detí vo vzdelávaní a vzdelávanie rodičov o právach detí.

IV.

V súčasnosti medzi kritické názory voči zakladaniu takýchto inštitúcií patria okrem iných napríklad tieto argumenty:

1. Uplatňovanie Dohovoru je povinnosťou vlády, ktorá by preto nemala vytvárať samostatný orgán na splnenie tejto povinnosti - protiargumentom je to, že úlohou nezávislej inštitúcie

nie je plniť túto úlohu vlády, ale monitorovať, či vláda plní to, k čomu sa zaviazala. Nezávislá inštitúcia musí identifikovať oblasť nesúladu, ako aj zmeny v legislatíve, exekutive a praxi, ktoré sú potrebné na zefektívnenie ochrany práv detí. Ďalej radí vláde v otázkach práv detí, vzdeláva a informuje a napomáha vytvárať atmosféru úcty voči ľudským právam.

2. Existuje mnoho mimovládnych organizácií pôsobiacich v prospech detí, ktoré sú na vláde nezávislé. – Je síce pravda, že mimovládne organizácie plnia dôležitú úlohu pre deti, ale nemajú žiadne zákonom dané právomoci a povinnosti, ktoré by mala nezávislá inštitúcia na ochranu práv detí. Nemôžu napríklad viesť oficiálne vyšetrovanie, nemajú právomoc predkladať parlamentu každoročne správy o situácií detí a pod.
3. Obava zo zbytočnej byrokracie. – Tento argument neberie do úvahy povahu navrhovanej nezávislej inštitúcie. Vníma ju len ako ďalší orgán v štátnej správe, ktorá brzdí a komplikuje proces rozhodovania. Avšak inštitúcie na ochranu práv detí nie sú súčasťou štátnej správy – pracujú nezávisle a majú jasne definované práva a povinnosti.
4. Bolo by lepšie ustanoviť ministra pre deti a mládež. – Tieto dve funkcie sú úplne odlišné, aj keď sa vzájomne dopĺňajú. Minister pre deti a mládež je členom vlády a plní jej program. Keďže nezávislá inštitúcia by mala stáť mimo vlády a pôsobiť ako obhajca záujmov detí, sledovať vládu, ako dodržiava záväzky voči deťom, vyšetrovať prípady porušenia týchto práv a podporovať prístup detí ku konaniam na riešenie sťažností.
5. Prečo deti potrebujú špeciálnu inštitúciu? A čo iné skupiny, ako zdravotne postihnutí, ženy alebo dôchodcovia? - Je pravda, že všetci potrebujú nezávislé inštitúcie, ktoré budú podporovať a obhajovať ich práva. Ale niektoré skupiny sú obzvlášť zraniteľné a majú preto prirodzený nárok na prioritu. Nemajú hlasovacie právo, často nemajú žiadne prostriedky na uplatňovanie svojich práv voči dospelým, ktorí za ne zodpovedajú, ale im ubližujú psychicky i duševne.
6. Bolo by účelnejšie minúť peniaze na programy pre deti. – Je pravdou, že služby pre deti sú nezriedka zle koordinované, duplicitné a nekonzistentné. Mnohé z poskytovaných služieb sa snažia odstraňovať dôsledky problémov namiesto toho, aby im predchádzali. Náklady na chod inštitúcie na ochranu práv detí by boli zanedbateľné v porovnaní s nákladmi vyplývajúcimi z neschopnosti deti chrániť, ako sú napríklad náklady spojené s liečením duševných chorôb, drogových závislostí, náklady spojené s trestnou činnosťou mladistvých. Súčasťou úloh tejto inštitúcie by bolo pomôcť vláde predvídať a preventívne zabráňovať výskytu porušovania práv detí.

7. Deti majú potreby nie práva. – Deti majú samozrejme svoje potreby, ale majú tiež nepochybniteľné právo na to, aby boli tieto potreby uspokojené. Jedným z práv uvedených v Dohovore o právach dieťaťa je napríklad právo na hru, ako súčasť ich zdravého vývoja a rastu, pretože zlepšuje kvalitu ich života. Avšak toto právo je možné naplniť len vtedy, ak existuje legislatíva vymedzujúca vek, dĺžku času a podmienky práce a vzdelávania detí, ďalej zabezpečujúca ochranu zdravého životného prostredia, legislatíva umožňujúca prístup k slušnému bývaniu a pod. Samozrejme, že deti majú svoje práva a týmto právam korešpondujú povinnosti detí.

Jednou z hlavných charakteristík demokratickej spoločnosti je, že vláda za svoje činy zodpovedá občanom. Je to umožnené existenciou slobodných a demokratických volieb, ekonomickým a politickým pluralizmom, garantovaním ľudských práv a slobôd, nezávislými súdnymi orgánmi i orgánmi kontroly. Je to umožnené tiež existenciou slobodnej tlače, prístupu k súdom, transparentnými politickými rozhodnutiami. Je prejavom dôvery a dobrej vôle vlády, ak je pripravená založiť inštitúciu, ktorá jej pomôže dospieť ku svojim záväzkom v oblasti dodržiavania ľudských práv. Dohovor o právach dieťaťa zaväzuje každý signatársky štát, aby prehodnotil svoje tradičné postoje voči deťom a uvedomil si potrebu špecializovaných inštitúcií, ktoré tento proces demokratickosti priblížia.

Existencia nezávislej inštitúcie na ochranu práv dieťaťa - ombudsmana je z hľadiska reálnej spoločenskej túžby vidieť, že vláda si vedie správne a že so všetkými občanmi zaobchádza riadne a zodpovedne, iste symbolická, zároveň je ale potvrdením ľudskej dôstojnosti, dobrej vôle a vzájomnej úcty. Od tohto dôležitého aj keď symbolického významu má inštitúcia ombudsmana nesmierny praktický význam.

Literatúra:

Bellamy, C.: The Child as Citizen. Council of Europe, Publishing Belgium, 1996.

Inštitút ombudsmana a jeho vývoj. In: UNICEF Slovakia. Bulletin SV pre UNICEF, mimoriadne číslo, 1998.

Freeman, M.: The Concept of Children Rights in Geach H., Szwed, E.: Providing Civil Justice for Children. Edward Arnold, 1983, s. 32.

Hahnefeld, G.: Der Ombudsman. Frankfurt, 1997.

Nezávislé inštitúcie na ochranu práv detí. Slovenský výbor pre UNICEF. 2002.

Skála, J.: Proč ombudsman aneb ubi ius ibi remedium. Právník, 1994, č. 2, s. 114 –133.

The National Ombudsman of the Netherlands. Plaat Werk Rotterdam BV, 1999.

Vaculíková, N.: Práva detí a inštitút ombudsmana. In: Dieťa v ohrození VI. Komplexná prevencia sociálnej patológie u detí a mládeže ako spoločenský problém. Zborník z interdisciplinárnej konferencie konanej 7. – 8. novembra 1996 v Bratislave. Bratislava, Detský fond SR 1996.

Niekoľko poznámok k téme „detský ombudsman na Slovensku“

Téma potrebnosti zriadenia inštitútu špecializovaného ombudsmana pre ochranu práv detí na Slovensku je spravidla nastoľovaná zo strany mimovládnych organizácií. Hlasy prihovárajúce sa za vytvorenie nezávislého orgánu ochrany práv detí však zaznievajú aj z pôdy medzinárodných organizácií – OSN, jej Detského fondu UNICEF, Rady Európy... Dnes prítomný okruh špecialistov, ktorí s deťmi reálne pracujú a vedia preto presnejšie zadefinovať okruh problémov, ktoré u nás deti potrebujú riešiť, dáva jedinečnú príležitosť viesť chvíľu diskusiu aj na túto tému.

Zrejme nie všetci spomedzi prítomných budú s konceptom inštitútu detského ombudsmana oboznámení, uvediem preto kvôli orientácii na úvod niekoľko súvisiacich faktov.

***

Škandinávsky pôvod inštitútu „ombudsmana“, ako nezávislého orgánu ochrany práv občanov vo vzťahu k štátu a exekutive, je dnes už aj u nás všeobecne známy. Preto zrejme neprekvapí, že aj idea „detského ombudsmana“ má svoje korene v Škandinávii. Promotérom tejto myšlienky bola švédka mimovládna organizácia Radda Barnen (Zachráňte deti), ktorá v 70-tych rokoch vytvorila inštitút ombudsmana špecializovaného na ochranu práv detí a veľmi aktívne túto ideu šírila počas Medzinárodného roka dieťaťa (1979). Bolo to však susediace Nórsko, ktoré si pripísalo prvenstvo, keď v roku 1981 zákonom zriadilo inštitút nezávislého orgánu ochrany práv detí – Barneombud (detského ombudsmana). Pozornosti zrejme neujde fakt, že v tomto období ešte nebol prijatý Dohovor o právach dieťaťa (ďalej len „Dohovor“) a hlavnou úlohou nórskeho detského ombudsmana preto nebol dohľad nad riadnou implementáciou Dohovoru, ako je tomu u obdobných orgánov dnes, ale „ochrana záujmov dieťaťa vis-a-vis verejnoprávnym a súkromnoprávnym inštitúciám“.

Prijatie Dohovoru však pôsobilo v tejto oblasti ako katalyzátor. Štáty sa, okrem iného, v článku 4 Dohovoru, zaviazali urobiť všetky potrebné zákonodarné, správne a iné opatrenia na vykonávanie práv uznaných Dohovorom. Mnohé krajiny, v súlade s týmto záväzkom,

pristúpili k zriadeniu stálych **vládných** orgánov dohliadajúcich nad riadnou implementáciou Dohovoru.

Inštitúty „detských ombudsmánov“, resp. im obdobné nezávislé orgány ochrany práv detí zriadené zákonom, však zabezpečujú ochranu práv detí **mimo** „vládneho“ rámca a za svoje aktivity sa zodpovedajú spravidla národnému parlamentu.

Aj preto najzákladnejšou (a azda jedinou skutočne spoločnou) charakteristikou konceptu „detského ombudsmana“, je jeho **nezávislosť**. Formy, ktoré „detský ombudsman“ uplatňuje pri ochrane práv detí a ciele, ktoré sleduje, sú natoľko variabilné, že dali za vznik najrôznejším modelom tohto inštitútu. Tento trend je však odôvodnený, nakoľko odzrkadľuje odlišnú mieru úrovne, akú ochrana práv detí (napr. aj z pohľadu inštitucionálneho) v tom ktorom štáte dosiahla. Počnúc obdobím, keď bol prijatý Dohovor o právach dieťaťa, činnosť všetkých inštitúcií, či už detských ombudsmánov, alebo inštitúcií im obdobných, je s Dohovorom prepojená aj legislatívne (na jeho prijatie reagovalo aj Nórsko dodatkom kráľovského dekrétu, ktorý výslovne na Dohovor odkazuje).

Opakovane som sa vo svojom príspevku odvolala na „organizácie obdobné inštitútu detského ombudsmana“, a to zámerne. Rôznosť modelov uplatňovaných v jednotlivých štátoch a ich životaschopnosť totiž potvrdzuje, že „detský ombudsman“ nie je zďaleka jediným možným riešením pre potrebu účinnej ochrany práv detí.

Snahy o zriadenie inštitútu „detského ombudsmana“ na Slovensku nijako nespochybňujem. Svojím dnešným príspevkom by som však rada poukázala na to, že i tieto snahy by mali vychádzať z dôsledného oboznámenia sa s problematikou, zodpovedného prieskumu spoločenskej potreby tohto inštitútu a až z takto získaných výsledkov sa odvíjajúceho modelu. V opačnom prípade môže dobrý úmysel stroskotať na vytvorení papierového inštitútu, ktorý nebude môcť účinne zasahovať v oblastiach, ktoré je potrebné riešiť „u nás doma“. Moja skúsenosť je v tomto smere žiaľ odlišná.

Realita, s ktorou som bola v tejto otázke doposiaľ konfrontovaná, bola jednoznačne nasmerovaná k zriadeniu inštitútu „detského ombudsmana“. Odhliadnuc od skutočnosti, že tieto snahy ani len nediskutovali o vytvorení „inej obdobnej inštitúcie“, pri vymedzení kompetencií budúceho „detského ombudsmana“ odkazovali výlučne na zahraničnú právnu úpravu. A práve v tomto vidím isté riziko pri formovaní nezávislého inštitútu ochrany práv detí na Slovensku.

Prirodzene, znalosť zahraničnej právnej úpravy je nevyhnutná a v konečnom dôsledku i užitočná, podstatný je ale tiež spôsob, akým sa s touto znalosťou nakladá. Samotné znenie

právných predpisov nevypovedá dostatočne o tom ktorom modeli a nedáva záruky úspešnosti jeho aplikácie v domácom prostredí.

Túto skutočnosť mi potvrdila aj nedávna skúsenosť, keď som otázku „detského ombudsmana“ konzultovala so svojim kolegom v úrade dánskeho ombudsmana. Ten sa k existencii „detského ombudsmana“ v Dánsku vyslovil zamietavo. Až poznanie dôvodov, ktoré dali za vznik alternatívneho orgánu, celú situáciu objasnilo.

V Dánsku je činnosť „ombudsmana“ v povedomí verejnosti veľmi úzko spojená s riešením individuálnych prípadov. Ani politické prostredie nebolo naklonené myšlienke odčleňovania a prenosu kompetencií parlamentného ombudsmana na špecializované orgány – ombudsmana pre deti, ombudsmana pre handicapovaných,... Mimovládne organizácie, ktoré sa celé roky neúspešne pokúšali presadiť túto myšlienku v parlamente, napokon navrhli riešenie, ktoré dostalo svoju reálnu podobu v zriadení orgánu nezávislého od vlády (avšak formálne spadajúceho pod Ministerstvo sociálnych vecí) - Národnú Radu pre deti. Národná rada pre deti mala pôvodne status dočasného orgánu, zriadeného na obdobie troch rokov, v ktorých sa mala preukázať jeho opodstatnenosť. Napriek tomu, že kompetencie tohto orgánu mu nedovoľovali zaoberať sa riešením konkrétnych prípadov (pôbil skôr ako mienkotvorca a edukátor), dánska spoločnosť jeho fungovanie podporila a po uplynutí „skúšobnej doby“ nadobudla Národná rada pre deti status stáleho orgánu. Tento príklad je dobrou ilustráciou toho, že kompetencie jednotlivých inštitúcií je vždy nutné vnímať v kontexte situácie, ktorej majú slúžiť a spoločenského prostredia, na ktoré majú vplývať.

Ak preto na Slovensku zaznievajú hlasy volajúce po zriadení inštitútu „detského ombudsmana“, mali by tieto zároveň mať na pamäti potrebu vytvorenia mechanizmov, prostredníctvom ktorých bude tento inštitút pre deti ľahko dostupný (a to nielen administratívne, ale aj z hľadiska geografického), a prostredníctvom ktorých bude môcť „detský ombudsman“ na konkrétnu situáciu adekvátne a rýchlo reagovať. Zabúdať by sa nemalo ani na potrebu vymedzenia jeho vzťahu k existujúcemu parlamentnému ombudsmanovi (verejnému ochrancovi práv).

Veľmi cenným pracovným nástrojom pre všetkých, ktorí sa tejto problematike venujú, môže byť „Informačný a tréningový balíček“, ktorý práve za účelom objektivizácie potrieb konkrétneho prostredia vypracovala sieť detských ombudsmanov ENOC (European Network of the Ombudsman for Children). Obsahuje spolu 8 informačných materiálov a 11 materiálov určených ako podklad pre diskusiu (bližšie viď. www.ombudsnet.org). Účelom informatívnej časti je zoznámenie s problematikou, na to nadväzujúce diskusné podklady už nastoľujú konkrétne otázky – Prečo je potrebné zriadenie nezávislej inštitúcie presadzujúcej práva detí?

– Prečo deti potrebujú zvláštne ustanovenia a zvláštnu pozornosť pri ochrane ich práv? – Identifikácia oblastí, v ktorých štát nedostatočne chráni záujmy detí – Čím to je, že niektoré štáty dosiahli vyššiu mieru akceptácie práv detí aj v oblasti politiky? – Diskusia o argumentoch za a proti vytvoreniu nezávislého inštitútu ochrany práv detí – Aký model nezávislej inštitúcie ochrany práv detí by sa mal zriadiť? – Mal by to byť nezávislý orgán zriadený zákonom výlučne za účelom ochrany práv detí? – Alebo by malo ísť o „špecializovaného“ ombudsmana či komisára pre deti v rámci existujúcich národných inštitúcií? – Čo musí charakterizovať národnú inštitúciu, aby účinne chránila práva detí?...etc.

Mojím želaním je, aby sme pri hľadaní odpovedí na túto tému nestratili z očí to, čo je hlavným spojovacím bodom všetkých oblastí dotýkajúcich sa detí – „záujem dieťaťa“.

Mgr. Renata Brennerová

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Odbor starostlivosti o rodinu a deti

Východiská návrhu zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej prevencii

Návrh zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej prevencii a o doplnení niektorých zákonov predkladá Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky v súlade s Programovým vyhlásením vlády Slovenskej republiky v ktorom sa vláda Slovenskej republiky zaviazala v „časti Rodina“ v sociálnej oblasti okrem spracovania návrhu nového zákona o rodine aj k vypracovaniu samostatnej právnej úpravy na ochranu práv detí. Návrh zákona sa predkladá v súlade s Plánom legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky.

K vypracovaniu návrhu zákona sa pristúpilo na základe praktických skúseností subjektov zabezpečujúcich výkon opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie (štátnych orgánov, orgánov územnej samosprávy, neštátnych subjektov) a výsledkov prieskumov súčasného stavu, ktoré ukázali potrebu nanovo riešiť hmotnoprávne otázky v predmetnej oblasti. Z tohto dôvodu bol vypracovaný Legislatívny zámer na vypracovanie návrhu zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej prevencii, ktorý bol schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 730/2002 z 3. júla 2002.

Cieľom novej právnej úpravy je právnou reguláciou vzťahov právom doposiaľ neupravených vytvoriť právny základ:

- na dôslednú ochranu práv a záujmov maloletých detí,
- na účelnú, intenzívnu a systematickú pomoc a podporu deťom a rodinám,
- na zabezpečenie rovnocenného náhradného prostredia deťom v prípade, že nie sú vychovávané v prirodzenej rodine,
- na efektívne predchádzanie, odstraňovanie príčin vzniku, na zamedzovanie prehĺbovania, šírenia a na zabraňovanie opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu alebo sociálneho vývinu jednotlivca, skupín a väčších sociálnych celkov.

Cieľom novej právnej úpravy je zároveň implementácia medzinárodných zmlúv a dokumentov v oblasti práv detí, ktorými je Slovenská republika viazaná, do vnútroštátneho právneho poriadku.

Navrhovaná právna úprava bezprostredne nadväzuje a súvisí s pripravovanými zmenami najmä v oblasti občianskeho práva, rodinného práva, trestného práva a v oblasti výchovy a vzdelávania. Nakoľko prevažná väčšina opatrení spojených s intervenciou do rodiny je založená rozhodnutím súdu alebo predchádza rozhodnutiu súdu, navrhovaná právna úprava je zosúladená okrem iného s príslušnými ustanoveniami návrhu zákona o rodine, najmä v oblasti úpravy opatrení súdu na zabezpečenie výchovy dieťaťa, osobitnej úpravy osvojenia, poručníctva, opatrovníctva, kolízneho a majetkového opatrovníctva, či rozšírenia možností výchovných opatrení, vrátane výkonu ústavnej výchovy.

S prípravou novej právnej úpravy a s prehodnotením zámerov v tejto oblasti súvisí aj proces decentralizácie a modernizácie verejnej správy. Cieľom je, popri vymedzení kompetencií štátu a úpravy štátnej garancie výkonu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie, výrazné rozšírenie výlučnej pôsobnosti samosprávnych orgánov a posilnenie úlohy neštátnych subjektov v oblasti výkonu sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej prevencie. Navrhuje sa kvantitatívne a najmä kvalitatívne rozšírenie súčasnej právnej úpravy a nadväzne aj pôsobnosti orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy.

Základným východiskom dosiahnutia cieľa novej právnej úpravy je aplikácia opatrení sociálno-právnej ochrany a sociálnej prevencie v situáciách, keď

- sa musí zasiahnuť, pretože je to nevyhnutne potrebné a nastala skutočnosť predvídaná právnou normou a zároveň treba prijať a realizovať konkrétne a zodpovedajúce opatrenia upravené v zákone (napr. vyňať dieťa z prostredia, v ktorom je jeho život alebo zdravie vážne ohrozené alebo vážne narušené),
- sa musia ponúknuť alternatívne riešenia za aktívnej účasti rodičov dieťaťa a dieťaťa,
- sa môžu ponúknuť rôzne možnosti riešenia .

Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna prevencia sú v súčasnosti upravené najmä zákonom č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o sociálnej pomoci“).

Zákon o sociálnej pomoci znovu, po viac ako 40 rokoch zaviedol pojem „sociálnoprávna ochrana“ a upravil jej činnosti a zároveň po prvýkrát upravil pojem „výkon sociálnej prevencie“. Aj napriek tejto významnej skutočnosti treba konštatovať, že súčasná právna úprava sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie vzhľadom na vývoj a zmeny v spoločnosti, už neumožňuje zabezpečiť deťom takú ochranu a starostlivosť, aká je nevyhnutná pre ich blaho a ktorá rešpektuje ich najlepší záujem. Zároveň nevytvára dostatočný priestor na prijímanie a realizované účinných opatrení na zamedzenie sústavného

nárastu sociálno-patologických javov, najmä u detí, kriminality mladistvých, delikvencie maloletých, týrania, zneužívania a ohrozovania detí, domácejmu násiliu, rozvodovosti, oslabovaniu funkcií rodiny drogovým závislostiam, prejavom intolerancie a pod. Z tohto dôvodu treba nielen súčasné ustanovenia zrušiť a nahradiť novými, ale upraviť vzťahy v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie, ktoré nie sú doposiaľ upravené.

Navrhovaná právna úprava vychádza zo skutočnosti, že sociálnoprávna ochrana detí a sociálna prevencia vykonávaná pre deti aj plnoletých predstavuje osobitne usporiadanú sústavu na seba nadväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich opatrení, ktorými štát, resp. spoločnosť garantuje každému, najmä však dieťaťu a jeho rodine ochranu, podporu a pomoc, a to osobitne v tých prípadoch, keď rodičia z najrôznejších dôvodov nie sú schopní, alebo ochotní zabezpečiť riadnu starostlivosť o dieťa.

Návrh zákona zaručuje aj vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie každému dieťaťu, ktoré sa nachádza na území Slovenska. Návrh zákona zároveň upravuje postavenie dieťaťa, práva dieťaťa a spôsob ich uplatňovania v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie. Ustanovenia návrhu zákona dôsledne dodržiavajú ochranu práv detí a implementujú medzinárodné dohovory z oblasti práv dieťaťa.

Návrh právnej úpravy zavádza pojem „mladý dospelý“ a to z dôvodu, že z pohľadu potreby vykonávať opatrenia sociálnej prevencie je práve táto veková skupina mladých ľudí (mládeže) považovaná odborníkmi za rizikovú. Mladým dospelým a problémom spojených s ich osamostatnením je preto v návrhu zákona venovaná osobitná pozornosť.

Oproti súčasnej právnej úprave, ktoré upravovala najmä oblasť sekundárnej a terciárnej sociálnej prevencie, navrhovaná právna úprava zavádza do právnej úpravy aj opatrenia primárnej sociálnej prevencie, zamerané na vykonávanie opatrení na predchádzanie a odstraňovanie príčin vzniku sociálno-patologických javov.

Výrazné zmeny v porovnaní so súčasnou právnou úpravou spočívajú najmä v úprave povinnosti ponúknuť psychologickú pomoc dieťaťu, ktorého rodičia sa rozvádžajú, v rozšírení možnosti pomoci ohrozeným deťom, rodinám aj plnoletým fyzickým osobám, podrobnejšej úprave výchovných opatrení a ich výkonu, v zavedení inštitútu sociálnej kurately, v novej úprave výkonu opatrovníctva a poručníctva, úprave repatriácie aj pomoci maloletým bez sprievodu, úprave zabezpečenia účelu rozhodnutia súdu vykonávaného v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie, v novej úprave opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie na zabezpečenie náhradného rodinného prostredia, vrátane úpravy vnútroštátnych pravidiel vo veciach medzištátneho osvojenia detí.

Okrem výrazného rozšírenia a novej úpravy opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie, navrhuje nová právna úprava výrazné zmeny v samotnom výkone opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie.

Navrhuje sa, okrem iného, aby orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie vykonával potrebné opatrenia na ochranu života a zdravia a priaznivého vývinu dieťaťa nepretržite. Už v súčasnosti je určitými organizačnými opatreniami zabezpečená pomoc dieťaťu aj nad rámec určeného služobného času, avšak bez zodpovedajúcej právnej úpravy. Takúto úpravu vyžaduje už dnešná právna úprava v oblasti občianskeho práva (o návrhu na vydanie predbežného opatrenia, ktorý musí podať orgán sociálnoprávnej ochrany a prevencie, rozhodne súd za zákonom ustanovených podmienok do 24 hodín, orgán sociálnoprávnej ochrany a prevencie musí byť 24 hodín pripravený podieľať sa na výkone predbežného opatrenia). Nepretržitá sústavná pomoc dieťaťu v naliehavých prípadoch bude zabezpečená služobnou pohotovosťou zamestnancov orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie.

Navrhovaná právna úprava vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie umožňuje výrazne širšiu variabilitu ich výkonu oproti súčasnému stavu. Navrhovaná úprava prostredí, v ktorých sa opatrenia vykonávajú, vytvára možnosť kombinovať rôzne metódy, techniky a postupy práce, osobitnej sociálnej práce, vykonávať ich podľa potreby v rôznych prostrediach (v prirodzenom rodinnom, v náhradnom rodinnom, v otvorenom a v prostredí vytvorenom a usporiadanom za účely výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie) a vhodnou formou (realizácia v teréne, mobilný aj stacionárny streetwork, ambulantne, celodenne alebo po určitú časť dňa, pobytovo). Zároveň navrhovaná právna úprava, ktorá umožňuje voliť a kombinovať metódy techniky a postupy práce aj v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie podľa účelu, na ktorý bolo zariadenie zriadené, upravuje osobitne aj základne typy zariadení (detský domov, detský domov pre maloletých bez sprievodu, krízové stredisko, resocializačné stredisko) a základný rozsah ich činnosti, ktorý sa vyžaduje na plnenie účelu, pre ktoré boli zriadené.

Navrhovaná právna úprava zavádza aj opatrenia sociálnoprávnej ochrany finančného charakteru, ktoré sú orientované prioritne na podporu sanácie rodín, z ktorých boli deti z rôznych dôvodov vyňaté, na vytvorenie rovnocenného náhradného prostredia deťom, ktoré nemôžu vyrastať vo vlastných rodinách a na osamostatnenie mladých dospelých pri odchode z detského domova.

Navrhovaná právna úprava vzhľadom na závažnosť a charakter opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie, priamo úmerne k zvýšeným nárokom na orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie, obce, samosprávne kraje a neštátne subjekty, zvyšuje nároky na odbornosť a vzdelanie tých, ktorí vykonávajú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie. Súčasťou navrhovanej právnej úpravy je aj úprava osobitných kvalifikačných predpokladov pre niektoré opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie. Dôraz sa kladie najmä na dosiahnutie odborného výkonu metód, techník a postupov sociálnej práce, ktorá je základom vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí sociálnej prevencie.

Zároveň sa, vzhľadom na skutočnosť, že sa výrazným spôsobom rozširujú možnosti vykonávať opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie neštátnymi subjektami (napr. v oblasti výchovných opatrení, medzištátnych osvojení a pod.), navrhuje zavedenie procesu akreditácie neštátnych subjektov pre jednotlivé oblasti výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie tak, aby bola zabezpečená rovnaká úroveň vykonávania sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie orgánmi štátnej správy, obcami, samosprávnymi krajinami a neštátnymi subjektami.

Navrhovaná právna úprava vzhľadom na kvalitatívne a kvantitatívne rozšírenie právnej úpravy sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej prevencie nanovo upravuje aj pôsobnosť orgánov štátnej správy, obcí a samosprávnych krajov.

Návrh právnej úpravy samosprávnej pôsobnosti obcí a samosprávnych krajov vychádza a plne rešpektuje základnú úlohu samosprávy t.j. starostlivosť o všestranný rozvoj územia a potreby obyvateľov obce alebo samosprávneho kraja.

PhDr. Zlatica Bakošová, CSc.

Filozofická fakulta

Univerzity Komenského v Bratislave

Ochrana práv detí zo sociálne znevýhodneného prostredia

Príspevok vychádza z výskumu VEGA – „Kvalita života a možnosti pedagogiky,“ ktorej je autorka príspevku zodpovednou riešiteľkou a zároveň riešiteľkou čiastkovej výskumnej úlohy „Kvalita života detí zo sociálne znevýhodneného prostredia“. Prvé dve etapy výskumu majú výpovednú hodnotu aj o tom, ako sú porušované práva detí v rodine.

Úvod

To, ako žijú deti v SR je predmetom záujmu viacerých vied, organizácií 3. sektora i organizácií na ochranu detských práv. Každá veda skúma istý aspekt života detí, hľadá cesty, ako prispieť k zlepšeniu kvality života detí v 21.storočí. Doteraz však v SR nebol urobený žiaden interdisciplinárny, reprezentatívny výskum o deťoch. Príčinu možno vidieť v tom, že v SR nemáme *interdisciplinárne výskumné pracovisko zamerané na skúmanie problémov detí a mládeže*.

Absenciu tohto stavu sme sa snažili riešiť z aspektu vednej disciplíny - sociálna pedagogika formulovaním výskumného problému. Téma sa rodila postupne a to najprv na úrovni teoretickej, prezentáciou prednášok "Sociálna práca s rodinou" a prednášok "Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia" pre študentov sociálnej práce a pre študentov odboru pedagogika zameraných na sociálnu pedagogiku. Tiež vedením diplomových prác o deťoch, ktoré žijú v rôznych typoch sociálne znevýhodneného prostredia, o kvalite rodičovstva a porušovaní detských práv. V roku 2003 nám bol udelený MŠ SR grant a téma sa stala súčasťou výskumu VEGA "Kvalita života a možnosti pedagogiky", ktorej sme zodpovednou riešiteľkou.

Ciele jednotlivých etáp výskumu:

V *1. etape výskumu* sme teoreticky vymedzili pojmy - sociálne znevýhodnené prostredie, kvalita života. Prehľad ukázal, že domáca odborná literatúra nevenovala pozornosť v precizovaní týchto pojmov vo vzťahu k deťom, ich výchove, vzdelávaniu a starostlivosti. Rovnako sme zistili, že odborníci chápu pojem sociálne znevýhodneného prostredia rôzne

(málo podnetné, dysfunkčné atď.). Preto sme z prehľadu domácej a zahraničnej literatúry teoreticky vymedzili pojmy tak, aby čo najobjektívnejšie odrážali realitu života detí a prostredia, v ktorom žijú.

Za **sociálne znevýhodnené prostredie** v širšom zmysle považujeme (Bakošová, 2003) také sociálne prostredie, kde absentujú základné pedagogické, psychologické, materiálne, kultúrne i demografické faktory, ktoré prispievajú k integrite osobnosti. Zaráďujeme sem také prostredie, v ktorom sa nachádzajú, resp. absentujú tieto faktory: nízka životná úroveň, nízky stupeň vzdelania, negramotnosť, chudoba, nezamestnanosť, alkoholizmus, zdravotné postihnutie, spolužitie viacerých generácií v malom priestore, násilie, nezáujem o deti, nízka miera starostlivosti o deti.

V užšom zmysle nám ide o **sociálnu znevýhodnenosť** z hľadiska sociálnej pedagogiky: ako neschopnosť rodičov vychovávať deti, nespôsobilosť pochopiť potrebu základných potrieb detí, absencia hodnôt v rodine, nezvládnutie rodičovskej role rodičmi.

Pojem **kvalita života** (Bakošová, 2003, Ondrejka, Drímalová, Fetisová, Adamicová, 2001) je chápaná ako subjektívna spokojnosť so životom, subjektívna spokojnosť v jednotlivých oblastiach života.

Za **indikátory kvality života detí** považujeme z hľadiska sociálnej pedagogiky úroveň ich vzťahov s rodičmi, výchovy, komunikácie, schopnosti ich rodičov riešiť výchovné a životné situácie dotýkajúce sa detí.

Okrem základných pojmov sme vypracovali **teoretické ciele, metodiku výskumu a formulár pre kvalitatívny zber údajov prípadovej štúdie** s vymedzením aspektov sociálnej pedagogiky. (Pozn. autorky: rovnako by sa žiadalo vypracovať aspekty iných vied, keďže ide o interdisciplinárny problém).

V súčasnosti realizujeme **2. etapu výskumu** - zovšeobecňujeme získané údaje. Výskumnú vzorku tvorilo 67 prípadových štúdií rodín, 123 rodičov, 97 detí. Pri zbere údajov najmä na sociálnych úradoch sme zistili, že neexistuje jednotný systém zaznamenávania údajov (pedagogických, sociálnych, zdravotných, psychologických, právnych, ekonomických) a tiež absentujú mnohé informácie, čo je náročné pre objektívny pohľad a vyhodnocovanie.

Výskum sme uskutočnili v 24 mestách a na 8 dedinách na Slovensku.

V **3. etape výskumu** podrobíme prípadové štúdie kvalitatívnej analýze. Podľa indikátorov kvality v sociálnych vzťahoch budeme posudzovať kvalitu života detí. Zameriame sa na sociálne a výchovné (resp.) pedagogické údaje, okrajovo uvedieme aj demografické, právne, zdravotné a psychologické aspekty.

Interpretácia niektorých údajov z výskumu

Pre účely tejto konferencie sme vybrali tie príklady a zistenia, ktoré súvisia s porušovaním detských práv rodičmi, vytvárajú sociálne znevýhodnené rodinné prostredie a zhoršujú kvalitu života detí. Na dokreslenie celkového obrazu uvedieme niektoré kvantitatívne údaje. Z dôvodu, že výskum je v štádiu kvalitatívnej analýzy a tiež z dôvodu ochrany informácií ide o skrátenú prezentáciu životných situácií a osudov, ktoré sme zaznamenali:

- ***7 ročný chlapček topený a hryzený macochou,***
- ***chlapec bitý otcom šnúrou na žehlenie preto, aby z neho raz v živote niečo bolo,***
- ***matka opustila 4 mesačné dieťa kvôli alkoholu,***
- ***výchova dvoch sestier v krčme v dôsledku rodičov- alkoholikov,***
- ***pracovne úspešní rodičia a ich dcéra alkoholička,***
- ***matka fyzicky i psychicky trestá dcéru, lebo ju opustil manžel,***
- ***despotický otec týra tri deti,***
- ***deti bez jedla,***
- ***nezamestnanosť jedného rodiča a jej vplyv na týranie detí,***
- ***zanedbávanie a týranie ako cesta k zločinu,***
- ***3 ročný chlapec týraný rodičmi prostredníctvom elektrického prúdu,***
- ***6 ročné zanedbávané dieťa matky prostitútky,***
- ***zanedbávaní chlapci, ktorí po rozvoде rodičov žijú s matkou,***
- ***dve dievčatá (11, 16) sexuálne zneužívané pestúnom,***
- ***14 ročné dievča zanedbávané a sexuálne zneužívané pestúnom,***
- ***matka podreže 3 ročnému chlapcovi krk,***
- ***5 ročný chlapec fyzicky a psychicky týraný matkou prostitútkou,***
- ***nechcené dieťa,***
- ***deti ulice,***
- ***deti, ktoré otec trestá popálením,***
- ***14 ročné dievča psychicky týrané matkou a nevlastným otcom,***
- ***1 ročné dievčatko týrané v adoptívnej rodine.***

Žiada sa uviesť, že uvedené príklady nemajú charakter jednorázového výskytu, ale sú opakované, sú súčasťou života detí. Takto by sme mohli vymenovať ďalšie príklady, ktoré napovedajú o tom, koľko vnútorných a vonkajších faktorov v rodinách podmieňuje sociálnu

znevýhodnenosť prostredia. Patria sem okrem osobnostných čŕt aj niektoré demografické údaje - typ rodín, vzdelanie rodičov, nezamestnanosť, vzdelanie, neplnenie rodinných funkcií.

Demografické údaje

Na sociálne znevýhodnenom prostredí detí sa podieľajú faktory vyplývajúce z **typológie rodín**. Do 1. kategórie patrí faktor **rozvodovosti, separovaného žitia manželov**:

- ***Keď biologickí rodičia detí žijú spolu.***
- ***Keď dieťa žije po rozvoze rodičov s matkou a ona má 2. alebo 3. manžela.***
- ***Rozvedená matka žije s druhom a deťmi.***
- ***Rozvedený otec žije s družkou.***
- ***Rozvedená matka žije s deťmi sama.***
- ***Rozvedení rodičia žijúci v jednom byte.***
- ***Partneri žijú ako druh a družka.***
- ***Partneri žijú oddelene, nie sú rozvedení ale spolu s deťmi žije aj iný partner.***

Okrem rozvodovosti, ktorý je pre deti v každom veku bolestivý a zhoršuje ich kvalitu života v zmysle ochudobnenia o jedného rodiča, je v rodinách aj prítomnosť pre deti cudzieho človeka.

2. kategóriu tvorí ***smrť jedného z rodičov a spolužitie s náhradným rodičom.***

Strata jedného z rodičov spôsobuje podľa WHO stres s dlhodobými následkami pre najbližších, vrátane detí. Prítomnosť druhého po takej životnej strate - náhradného rodiča, ktorý nemá rodičovské kompetencie, je viac partnerom ako starostlivým rodičom znamená pre deti našej sledovanej výskumnej vzorky ešte väčšiu disharmóniu v sociálnych vzťahoch medzi deťmi, biologickým rodičom i náhradným rodičom.

3. kategóriu z hľadiska typológie rodín tvorili ***rodiny slobodných matiek, ktoré žijú samé s dieťaťom, ale i slobodných matiek žijúcich s dieťaťom a druhom.***

Z prípadov je zrejmé, že slobodné matky sú obyčajne neplnoleté, je pre nich náročné zvládať materskú rolu. Mnohé z nich v snahe zabrániť sociálnej izolovanosti seba i vlastného dieťaťa si spôsobujú prijatím druhu do rodiny ďalšie sociálne, ekonomické i vzťahové problémy. Za následok to má dezorientáciu detí, dlhotrvajúce psychické poškodenia.

Za 4. kategóriu považujeme ***vzdelanostnú úroveň rodičov.*** Zo 123 rodičov detí sledovanej výskumnej vzorky malo 36 z nich stredoškolské vzdelanie bez maturity, ďalšiu časť tvorilo 25 rodičov so základným vzdelaním, 2 rodičia boli absolventi špeciálnej školy. Vo výskumnej vzorke sa objavili aj 5 rodičia s vysokoškolským vzdelaním. V prípadových štúdiách 38 rodičov nebolo uvedené vzdelanie. Dvaja rodičia boli negramotní.

5. kategóriu tvorila **nezamestnanosť**.

Z celkového počtu bolo 38 rodičov nezamestnaných, 64 zamestnaných, 20 respondentov údaj o zamestnanosti neuviedlo a jeden rodič bol invalidný dôchodca.

6. kategóriou sú **ohrozené rodinné funkcie**.

Zo zistení je zrejmé, že najviac ohrozenou funkciou je socializačno-výchovná funkcia a to v 37 %, ekonomická v 30,24 %, kultúrna v 26,54 % a reprodukčná v 5,56 %.

Kto z rodičov a čím spôsobuje sociálnu znevýhodnenosť?

V 38, 10 % je to matka, otec - 25 %, obaja rodičia - 17,86 %, nevlastný otec - 4,76 %, nevlastná matka - 4,76 %, iný dospelý (druh, príbuzný) - 9, 52 %. Všetci uvedení sa dopúšťajú na deťoch niektorého z druhov násilia (fyzické, psychické, sexuálne). Tým sa vytvára pre deti nezdravé rodinné prostredie.

Ak pod kvalitou života detí rodinách rozumieme subjektívne prežívanú spokojnosť detí, z uvedených zistení vyplýva nízka kvalita života detí.

Všetky uvedené údaje by samotné neznamenali sociálnu znevýhodnenosť, no podmieňujú taký typ správania sa rodičov k deťom, ktorý brzdí ich zdravý osobnostný vývoj a spôsobuje narušenie integrity a stability osobnosti.

Ktoré práva detí boli v prípadových štúdiách porušené?

Vychádzajúc z Dohovoru o právach detí, sme zaznamenali absenciu fungovania najmä týchto práv:

- **čl. 18. Zodpovednosť rodičov**

Nielen podľa Dohovoru o právach detí ale aj podľa Zákona o rodine sú rodičia zodpovední za výchovu detí. Rodičia našej výskumnej vzorky však nie sú pripravení byť rodičmi, stali sa nimi náhodou, bez uvedomenia si svojich povinností. Zodpovednosť je pre nich neznámou kvalitou.

- **čl. 19 Ochrana pred zlým zaobchádzaním**

Dôvody prečo rodičia konajú tak, že poškodzujú vlastné deti sú otázky, ktoré pri jednotlivých prípadoch môže zodpovedať psychologická veda. Dôsledky tých činov však zanechávajú na deťoch trvalé následky (strach, nedôvera, izolácia, neschopnosť vytvárať pozitívne vzťahy, strata životnej istoty, cieľov, hodnôt, nezaujem o učenie sa, záškoláctvo, túlanie sa a mnohé ďalšie).

- **čl. Zdravie a zdravotnícke služby**

Rodičom podľa zákona prináleží chrániť zdravie detí, navštevovať povinné preventívne prehliadky, očkovanie. Pri návšteve lekára odhaliť príčiny zlého zdravotného stavu.

Uvedené prípady poukazujú, že krutým zaobchádzaním rodičia poškodzujú a zanedbávajú zdravie detí..

- **čl. 27 Životná úroveň**

Zamestnanosť, ale aj vzdelanie rodičov sa podieľajú na výške životnej úrovne. Rodičia, ktorí vodia deti do pohostinstva, resp. holdujú alkoholu, sú vo výkone trestu, nemajú spôsobilosť zabezpečiť uspokojujúcu životnú úroveň detí.

- **čl. 28 Vzdelanie,**

Ak je dieťa pod dlhodobým psychickým, či fyzickým stresom a tlakom, ktorí spôsobujú vlastní rodičia, navštevuje školu sporadicky, má časté absencie. Jeho sústredenosť na výkon a povinnosti sú oslabené. Tak rodičia porušujú právo dieťa zabezpečiť mu vzdelanie, podnecovať ho, zaujímať sa o jeho úspechy.

- **čl. Ciele výchovy,**

Predstava rodičov o dobre, výchovných potrebách, ktoré súvisia s osobnými i celospoločenskými cieľmi iste nie je realistická. Rodičia detí zo sociálne znevýhodneného prostredia nenavštevujú školu za účelom poznania a zabezpečenia kvalitnej školskej výchovy. O rodinnej výchove majú len čiastočné informácie, ktoré si formujú podľa východiskovej rodiny a vplyvom masmédií.

- **čl. 31 Voľný čas, rekreačná a kultúrna činnosť,**

To, že s potrebami detí súvisí aj ich právo na plnohodnotné trávenie voľného času, na rekreáciu, oddych si len málokto rodičia našej výskumnej vzorky uvedomujú. Tým, že zanedbávajú výchovu, starostlivosť, zanedbávajú aj toto právo. Častým miestom, kde tieto deti trávia voľný čas je ulica, pohostinstvá, čo je len krok k protispoločenskej činnosti.

- **čl. 34 Sexuálne využívanie,**

Deti, najmä dospievajúce dievčatá sú sexuálne zneužívané druhmi, alebo pestúnmi. Právo biologickej matky chrániť dieťa je tu porušované. Matka o prípade vie a neohlási ho, čím poškodzuje svoje dieťa. Aké to má i bude mať dôsledky, to ukáže čas.

Po uvedených faktoch sa nám naskytajú tieto otázky?

- Aká je kvalita štátom garantovanej systematickej výchovy k manželstvu, rodičovstvu?
- Ako je štátom zabezpečená inštitucionálna a terénna forma pomoci rodinám?
- Aká je kooperácia medzi vedeckými inštitúciami a inštitúciami 3. sektora pri monitorovaní situácie o deťoch, mládeži a ich kvalite života?
- Čo je možné urobiť s pretrvávajúcim mýtom o tom, že pri tvorbe zákona o rodine a iných zákonoch súvisiacich s ochranou, pomocou deťom a mládeži sú jediní kompetentní právnici a psychológovia?
- Kedy už bude spoločnosť brať vážne zvyšujúci sa počet detí s rizikovým správaním sa, ktorého príčinou je sociálna znevýhodnenosť?

Tieto a ďalšie otázky sú otvorené a majú slúžiť k zmene, ktorá by poskytla podporu deťom, u ktorých absentujú rôzne prvky v sociálnom prostredí. Bude sa v tejto spoločnosti naďalej kalkulovať s tým, že výskum sa bude robiť s minimálnou finančnou dotáciou, že pri získavaní finančných dotácií bude naďalej potrebné lobovanie, že výsledky erudovaných odborníkov z akademickej obce budú založené ad acta?

Záverom si dovoľíme vyjadriť odporúčania pre jednotlivé rezorty.

Pre Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny:

- Iniciovať s erudovanými odborníkmi vysokých škôl, SAV, výskumných ústavov multirezortný výskum o kvalite života detí a mládeže v SR, v ktorom by neprevažoval len jeden z faktorov (sociologický, alebo len psychologický, alebo len právny). Zabezpečilo by sa tak objektívnemu zberu informácií a získaniu objektívnych faktov. Odporúčame orientáciu na kvalitatívny výskum, monitorovanie situácie prípadov.
- Odporúčame MPSVaR, aby sociálnych pracovníkov inštruovali o potrebe poskytnúť výskumníkom zber údajov v obvodných úradoch v zmysle zachovania anonymity a rešpektovania osobných údajov.
- Ďalej MPSVaR odporúčame profesionalizovať prácu sociálnych pracovníkov/ sociálnych pedagógov v zmysle prerozdeliť administratívnu sociálnu prácu stredoškolsky vzdelaným. Resp. BC. Vysokoškolsky vzdelaných sociálnych pedagógov/ sociálnych pracovníkov orientovať na kvalitatívne vyššiu úroveň činnosti aj na výkon terénnej práce.

Pre Ministerstvo spravodlivosti SR:

Odporúčame k tvorbe zákonov o rodine, deťoch a mládeži prizývať nielen odborníkov práva, ale akceptovať poznatky o deťoch, výchove, ktoré sprostredkovávajú vedy o človeku, ktoré

majú pomáhajúci charakter i vedy o výchove. Rovnako by bolo vhodné niektoré dobre mienené iniciatívy dať na diskusiu odbornému interdisciplinárnemu fóru predtým, ako sa upravujú a novelizujú zákony.

Pre vládu, parlament:

- Vyčleniť finančné prostriedky na výskum, monitorovanie situácie o deťoch z rozličných aspektov.
- Akceptovať odborníkov, mať úctu k ich poznaniu a skúsenostiam a nevytvárať "odborníkov" vo vláde, ktorí na základe expertíz robia závery o potrebách detí.
- Inštitucionálne riešiť a zabezpečiť prevenciu detí a mládeže zo sociálne znevýhodneného prostredia neformálnou výchovou a vzdelávaním rodičov pre kvalitné rodičovstvo v novozriadených inštitúciách DOM RODÍN alebo ŠKOLA PRE RODIČOV alebo STREDISKO PRE ÚSPEŠNÚ RODIČOVSKÚ VÝCHOVU.

Použitá literatúra:

1. Bakošová, Z.(2003). Projekt výskumu VEGA „Kvalita života a možnosti pedagogiky“. Bratislava: Filozofická fakulta UK 2003, 8 s.
2. Bakošová, Z.(2003). Metodológia tvorby prípadovej štúdie vo výskume sociálnej pedagogiky. Trnava: Univerzita Cyrila a Metoda 2004, 7 s.
3. Bakošová, Z.(2003). Kvalita života detí v rómskych rodinách. IN: Empirické poznatky z edukácie rómskych detí. Vplyv rodiny a rola matky vo výchove a vzdelávaní rómskych detí. Spišská Nová Ves 2003, s. 53 – 66
4. Ondrejka, I., Drímalová, M., Fetisovová, Ž., Adamicová, K.: Koncepcia kvality života a jej význam v zdravotníctve. Slovenský lekár. Bratislava: 2001
5. Detské práva. Praha: 1991

prof. JUDr. Milana Hrušáková, CSc.

Právnická fakulta MU

Katedra občanského práva

Brno

Právo dítěte být slyšeno – infantilizace rodinného práva?

Významný okruh práv dítěte upravených v Úmluvě o právech dítěte tvoří tzv. participační práva dítěte, zejména článek 12 Úmluvy. Dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, dává článek 12 Úmluvy právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž názorům dítěte se musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

Úmluva o právech dítěte byla publikována jako sdělení FMZV č. 104/1991 Sb. a s ohledem na tehdy platné znění článku 10 Ústavy České republiky měla přednost před zákonem, tedy především před zákonem o rodině.

Po značných peripetiích byl nakonec český zákon o rodině podstatně novelizován zák.č. 91/1998 Sb., s účinností od 1.8.1998. Tzv. velká novela zákona o rodině klade značný důraz na práva dítěte a na jeho ochranu. Ustanovení § 31 odst. 3 zákona o rodině v platném znění do určité míry parafrázuje článek 12 Úmluvy. Uvádí se zde výslovně, že „dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje“.

Uvedené ustanovení obsahuje tři práva dítěte:

1. právo na informace ohledně opatření jeho se týkajících
2. právo svobodně vyjadřovat svůj názor ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby
3. právo být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.

Takto formulovaná práva dítěte směřují v první řadě vůči jeho rodičům, současně však i k orgánům, kterým náleží o dalším osudu dítěte rozhodovat. Z tohoto pohledu se zařazení těchto práv do ustanovení upravující institut rodičovské zodpovědnosti nejeví z hlediska systematiky jako zcela nejšťastnější.

Právo dítěte na příslušné informace o tom, jaký bude jeho další osud, lze snad zajistit vůči státnímu orgánu za situace, kdy tento orgán zjišťuje stanovisko dítěte. Jestliže státní orgán, tedy soud nebo orgán sociálně-právní ochrany dítěte má zjistit stanovisko dítěte k opatřením, jeho se týkajícím, pak současně je v této povinnosti do určité míry obsažena i povinnost dítě informovat v souladu s jeho věkem. Pokud však jde o rodiče, pak právo dítěte na příslušné informace závisí na konkrétní rodině, na způsobu výchovy dítěte v této rodině a úrovně komunikace mezi rodiči navzájem i ve vztahu k dítěti. Jsou rodiny, kde se o všech záležitostech rodiny demokraticky rozhoduje a děti přiměřeného věku jsou přizváány k těmto diskusím. Jsou rodiny, kde převládá autoritativní model výchovy a o dítěti, případně vůbec o podstatných záležitostech rodiny je rozhodováno z pozice převahy jednoho z rodičů.

Totéž platí i o právu dítěte svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby. Otázka, do jaké míry jsou rodiče ochotni akceptovat „svobodné“ vyjádření dítěte, je opětně závislá na kulturní úrovni rodiny, jejích tradicích, zvyklostech apod.

Zjištění stanoviska dítěte a povinnost státního orgánu brát zřetel na stanovisko dítěte je obsaženo i v ustanovení § 47 odst. 2 zákona o rodině, týkajícího se výchovných opatření. Zmíněné ustanovení ukládá soudu povinnost při výchovných opatřeních vzít zřetel na názor a poznatky dítěte, které je s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost samo schopno svobodně vyjádřit svůj názor a poznatky.

K uvedeným ustanovením zákona o rodině je třeba ještě zmínit ustanovení § 8 odst. 2 zák.č. 359/1999Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, podle něhož dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti.

Zmíněná ustanovení vzbuzují řadu otázek, které nejsou jen teoretickým zamyšlením, ale mají i svůj praktický dopad.

V prvé řadě: v jakém věku je dítě schopno formulovat své vlastní názory a posoudit dosah opatření jeho se týkajících? Formulace Úmluvy o právech dítěte, zákona o rodině i zákona o sociálně-právní ochraně dětí je subjektivní, bere zřetel na to, že vývoj dítěte může být rozdílný, ne každé dítě v témže věku je stejně vyspělé. Praxe si to samozřejmě musí zjednodušit, takže obvyklá věková hranice, při níž je dítě tázáno přímo soudem se pohybuje kolem dvanácti let. Stanovisko mladšího dítěte je však rovněž zjišťováno, a to

prostřednictvím pohovoru na orgánu sociálně-právní ochrany. Právo dítěte být slyšeno je realizováno před soudem různým způsobem. Soud se může spokojit s tzv. výchovnou zprávou, kde má obsaženo stanovisko dítěte, soud si však může dítě přímo vyslechnout, a to buď neformálně nebo přímo při jednání. Soudní praxe se v tomto směru velmi různí, jsou soudci, kteří odmítají vyslýchat šestnáctileté dítě s poukazem na to, že by ho jednání před soudem mohlo rozrušit, jsou soudci, kteří si zvou dvanáctileté děti k jednání o zvýšení výživného.

Nejčastěji se děti vyjadřují k otázce, kterému z rodičů by měly být svěřeny do výchovy, a to za situace, že rodiče nejsou schopni se dohodnout, příp. k rozsahu styku s druhým rodičem.

Co však znamená formulace zákona „brát zřetel“ na stanovisko dítěte? Je názorem dítěte soud, příp. orgán sociálně-právní ochrany vázán? Psychologové říkají: nenechme rozhodovat dítě o tom, o čem by za normálních okolností samo nerozhodovalo. Neklademe na dítě přílišné požadavky? Dítě je značně sugestibilní. Není náhodou dítě programováno jedním z rodičů, a co syndrom zavrženého rodiče? Dítě potřebuje jistoty, které rodiče ve vypjatém sporu o dítě mu zřejmě nejsou schopni dát, zejména jestliže jej staví sami (nakonec i prostřednictvím soudu a OSPOD) před rozhodnutí. Je dítě schopno ve dvanácti letech kvalifikovaně a odpovědně rozhodnout o svém dalším osudu? Můžeme to po něm vůbec chtít? Jsou děti, které mají na tyto záležitosti jasný názor, zejména za situace, kdy se ztotožní s některým z rodičů a někdy i zcela nevědomky přebírají jeho postoje. Jindy jej však stavíme před tzv. konflikt loajality, protože normální dítě má stejně rádo oba „normální“ rodiče.

Soud i orgány sociálně-právní ochrany jsou povinni jednat v zájmu dítěte. Ale co je vlastně zájem dítěte? Vždyť o tom, co je v zájmu dítěte rozhodují dospělí. Jsou to oni, kdo dítěti sdělují, co je v jeho zájmu. Každý z rodičů sveřepě bojujících o svření dítěte do výchovy je hluboce přesvědčen o tom, že jedná v zájmu dítěte a nelze ho přesvědčit, že zájem dítěte spočívá v něčem jiném

Ale co když představa o zájmu dítěte je rozdílná u každého z rodičů a současně i soudu nebo sociální pracovnice? Soudy i sociální pracovníci mají svou představu o obvyklé „normální“ fungující rodině. Jejich pracovní zatížení je samozřejmě vede k jednání v rámci tradičních, obvyklých stereotypů. Jsou však situace, které se těmito zavedeným stereotypům vymykají. V tom okamžiku se do rozhodování o dalším osudu dítěte výrazně promítá osobnost toho, kdo rozhoduje, tj. do jaké míry je ochoten a především schopen opustit zavedené stereotypy myšlení a vydat se jinou cestou.

Nekladu si za cíl odpovědět na mnoho otázek, které jsem tu naznačila. Domnívám se však, že uvedené skutečnosti je třeba brát v úvahu a začít se nad nimi zamýšlet. Jestliže Úmluva o právech dítěte i zákon o rodině nám ukládají respektovat přání dítěte a „brát na ně zřetel“, pak by soud i orgány sociálně-právní ochrany měly v případě sporu skutečně zjišťovat stanovisko dítěte a v případě, že se dospělým přání dítěte zdá být v rozporu s jeho zájmy, pak by dítěti měli velmi odpovědně a na úrovni vysvětlit, proč k jeho stanovisku nelze přihlídnout, aby dítě bylo schopno akceptovat, že všechno nejde podle jeho představ.

PhDr. Mária Dávideková

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce,

Katedra aplikovanej sociálnej práce

Trnavská univerzita

Dieťa a násilie v rodine

Na začiatku nového tisícročia sa rodina znovu objavuje ako jedinečná a nenahraditeľná hodnota ľudského života. Už od počiatku ľudských dejín bola chápaná ako spoločenstvo, ktorého úlohou bolo chrániť svojich členov pred vonkajším nebezpečenstvom. Od nepamäti slúžila na odovzdávanie nielen materiálnych, ale aj duchovných hodnôt. Odvtedy prešla mnohými premenami, avšak jej hlavnou úlohou ostáva aj naďalej ochrana a výchova detí.

Deti sú potomstvom, nádejou a budúcnosťou každého rodu. Sú nositeľmi a pokračovateľmi života a centrom pozornosti nielen vlastných rodičov, ale nás všetkých – celej spoločnosti. Avšak napriek väčšine spoločnosti, ktorá deti vníma ako zmysel svojho bytia, nájdeme sa i v dnešnej dobe takí, ktorí dieťa považujú za príťaž, či negatívny zásah do svojho života.

V súčasnej dobe sa čoraz častejšie stretávame s problémom, ktorý sa týka násilia v rámci rodiny. Rodinné násilie je globálnym problémom, dotýka sa všetkých sfér spoločnosti a postihuje všetky aspekty ľudského vývinu. Nesmie ostať chráneným a utajovaným v intímite rodiny. V mojom príspevku sa chcem zamerať na domáce násilie, ktoré sa dotýka práve dieťaťa. V minulosti bolo tolerované ako prirodzená súčasť života, neskôr však dochádzalo k tomu, že násilie na deťoch bolo zatajované, takže vznikla ilúzia o tom, že tento problém neexistuje.

Násilie jednej ľudskej bytosti voči inej ľudskej bytosti je historickou konštantou a tiahne sa celou históriou ľudstva. Neodohráva sa len v časoch vojen, na bojiskách. Odohráva sa aj v časoch mieru, na uliciach, či iných verejných priestoroch, ale najmä skryte za dverami a múrmi domácnosti. Pred tým, ako sa začneme zaoberať násilím páchaným na dieťati v rodine, musíme si najskôr položiť otázku odkiaľ vlastne agresivita v živote človeka pochádza, a aké miesto v ňom má, a akú úlohu zohráva. Má biologický, alebo sociálny základ, sme agresívni z toho dôvodu, že je to súčasťou genetickej výbavy, alebo preto, že sme sa to naučili?

Pojmy agresia a agresivita sú často mylne považované za totožné.

Pojem agresia vyjadruje „správanie, ktoré spôsobuje nielen fyzické ublíženie, materiálnu škodu, ale aj akúkoľvek psychickú nepohodu a vyvoláva averzívne reakcie“. Agresívne správanie je správanie, za ktorým sa ukrýva zámerné poškodzovanie inej osoby. Vymedzenie hraníc agresívneho správania závisí aj od sociálnych noriem v tej ktorej kultúre.

Agresivita sa môže vyskytovať v rôznych podobách. Rozlišujeme prejavy, ktoré sú namierené voči iným ľuďom, sebe samému, alebo predmetom. Druh agresivity závisí od viacerých faktorov – od druhu výchovy, temperamentu, osobnostných vlastností, kultúry a noriem.

Čo je domáce násilie?

Pod pojmom *domáce násilie* rozumieme násilie odohrávané sa za dverami domácností. Nie sú to útoky od neznámych páchatel'ov, ktorým sú deti a ich matky denne vystavované, ale útoky v tých najrozmanitejších podobách od tých, ktorí by ich mali chrániť. Domáce násilie sa často odohráva práve pred očami detí. Výskumy a štatistiky poukazujú na fakt, že deti, ktoré sú „len“ svedkami domáceho násillia trpia rovnakými dlhodobými problémami ako tie, ktoré sú týrané priamo. Veľmi časti trpia poruchami správania sa a emocionálnymi problémami, mávajú pocity úzkosti a depresie, nízke sebavedomie a zdravotné problémy. Zvyčajne sa paradoxne cítia za násilie zodpovedné a obviňujú sa zaň. Cudzím ľuďom (aj tým, ktorí im chcú pomôcť) nedôverujú, mávajú tiež zhoršené školské výsledky.

Domáce násilie *zahrňajúce* detí sa týka nasledovných kategórií (Vaníčková, 2003):

- ***Deti v rozvodovom konaní rodičov – syndróm zavrhnutého rodiča***
- ***Deti v úlohe svedka rodičovského násillia***
- ***Deti dopúšťajúce sa násillia na svojich rodičoch***
- ***Deti postihnuté syndrómom CAN***

Násilie vo vlastnom súkromí je najuniverzálnejšou formou ubližovania a predsa sa o ňom nevie a nehovorí veľa. Mnoho ľudí dnes veľmi razantne vystupuje proti násilliu prezentovanému v televízii a v kinách. Naproti tomu, proti zákernostiam domáceho násillia sa ešte stále hovorí a koná len veľmi málo, pričom jeho charakteristickými rysmi sú opakovanie, dlhodobosť a takmer každodenná prítomnosť.

Deti sú v prostredí, kde je prítomné domáce násilie „potrestané“ hneď niekoľkonásobne. Nielen, že nemajú šťastné detstvo, ale z dôvodu narušených rodinných vzťahov, nepoznajú správny model rodiny (čo si často prenášajú do svojej dospelosti) sa domáceho násillia dopúšťajú aj oni, alebo sa sami stávajú obeťami násillností vo svojich partnerských vzťahoch.

Podľa niektorých štúdií pochádza až 96 % ľudí z dysfunkčných rodín. Vzhľadom k tomu, že mnoho ľudí vyrástlo v takejto rodine, pri založení vlastnej rodiny automaticky napodobňuje to, čo zažili, v čom sami vyrástali (Grofová, 1998).

Domáce násilie má oproti „vonkajšiemu“ násilliu ten rozdiel, že páchatel' sa miesto činu nepokúša opustiť, ani žiadnym výrazným spôsobom „zakryť“ svoje „stopy“. Jedným z dôvodov tohto počínania páchatel'ov je aj to, že za svoj čin neočakávajú žiadne vážne následky a prípadnú intervenciu zvonka chápu stále skôr ako zasahovanie do svojho súkromia a porušovanie ich vlastných práv.

Prečo práve v rodine?

Príčiny a mechanizmy vzniku násillia v rodine.

Rodina je považovaná za najdôležitejšiu sociálnu skupinu, ktorá je ekonomickou a sociálnou bunkou spoločnosti s viacerými úlohami. Jej primárnou úlohou je reprodukcia trvania a výchova, respektíve socializácia potomstva.

Práve v rodine dochádza k napĺňaniu základných potrieb dieťaťa, akými sú: (Poethe, 1996):

- Dostatočný prísun zmyslových podnetov z vonkajšieho prostredia, zásadných pre rozvoj psychických schopností
- Potreba bezpečia, istota osobného vzťahu podmieneného prežívaním bezvýhradného prijatia
- Sociálna rola má vplyv na pocit dieťaťa, že niekam patrí a má tiež vplyv na prežívanie uznania a ocenenia
- Pocit otvorenej budúcnosti, určitej životnej perspektívy, niečoho, na čo sa môže tešiť.

Niekoľko štúdií uvádza, že rodina a rodinné prostredie je skutočne miestom, kde k týranu, zneužívaniu či zanedbávaniu dieťaťa dochádza najčastejšie.

Z rizikových faktorov, ktoré sa podieľajú na vzniku násillia v rodinách, preto uvádzame tie, ktoré akosi prirodzene predurčujú rodinu k vzniku násillia a situácie, ktoré tento stav ešte zhoršujú (Gelles, 1987):

- **Čas ako rizikový faktor:** čím viac rodina trávi spoločne, tým väčšie je riziko vzniku konfliktov a násillia. Toto riziko navyše zvyšujú i zlé životné podmienky rodiny.

- **Pestrosť činnosti a záujmov:** izolácia a vzájomné nenávistné vzťahy zvyšujú riziko násilia.
- **Intenzita prežívania:** riziko násilia je prítomné, pokiaľ je prítomná extrémna intenzita prežívania, t.j. *antagonizmus*, vyšší stupeň kritickosti, vyhrážanie, častejšie kričanie.
- **Stresové situácie:** neschopnosť vyrovnat' sa s bežnými konfliktnými situáciami. Pri riešení konfliktov dochádza k jednaniu z pozície sily, vynucovania.
- **Právo ovplyvňovať:** extrémne prístupy vo výchove detí – silná autoritatívnosť, necitlivosť voči potrebám a schopnostiam detí, tvrdé výchovné metódy alebo naopak, nevšímavosť, necitlivosť a žiadne nároky na dieťa.
- **Stres:** udalosti životného cyklu i udalosti, ktoré majú vplyv na jednotlivcov sú hlavnými príčinami stresu. Pre rodiny, v ktorých dochádza k násiliu je typická vysoká miera stresu, ktorí členovia takýchto rodín zvládajú zlostne a násilne.

Ďalším dôležitým faktorom podmieňujúcim vznik násilia v rodine môže byť cyklickosť násilia alebo tzv. *medzigeneračný prenos násilia*. Je všeobecne známe, že čím väčšieho násilia sa dopúšťajú rodičia na svojich deťoch, tým hrubšie sa tieto deti správajú k svojim súrodencom. Čím viac sú manželia/partneri hrubí k svojim manželkám/partnerkám, tým hrubšie sú zvyčajne manželky k deťom.

Násilie prežité v detstve, majúce formu „neškodného“ zneužívania sa tak stále „potichu“ opakuje o generáciu neskôr. Jeho miera závisí od intenzity a dĺžky týrania a zneužívania.

Niektoré výskumy ukázali, že u týraných rodičov sa opakovane vyskytovali dva faktory, ovplyvňujúce ich konanie – *sexuálna frustrácia v manželstve a nedostatok zdravých vzťahov so svojimi vlastnými rodičmi*.

Špecifickosťou domáceho násilia je, že sa odohráva v intimite vzťahu medzi ľuďmi, že sa odohráva priamo v rodine, na mieste, ktoré by malo byť miestom istoty, ochrany, záštity proti agresii a ťažkostiam vonkajšieho sveta.

Násilie v rodine na Slovensku v poslednom období zažilo takmer dvetisíc detí. Smutné je, že im nie vždy vieme pomôcť. Neriešené násilie v rodine zasahuje celú spoločnosť.

„Bijeme, aby sme spôsobili bolesť a aby sme odreagovali svoju agresivitu.“ Telesný trest potvrdzuje silu a moc jednej osoby, alebo skupiny nad druhou. Slovensko patrí ku krajinám, v ktorých nie sú telesné tresty zákonom zakázané. Žiaľ, ešte stále prevláda názor, že rodič si môže robiť s dieťaťom to, čo uzná za vhodné. Lahostajnosť a akceptácia tohto ponižujúceho „výchovného prostriedku“, pramení aj z toho, že o škodlivosti telesných trestov nie je naša

verejnost' ešte stále dostatočne informovaná. Bez dostatočnej osvety zostávame k týmto problémom pomerne ľahostajní.

Výskyt akýchkoľvek foriem násilností páchaných na deťoch, podobne ako je tomu vo väčšine krajín sveta – neobchádza ani našu krajinu. Hoci podľa štatistických ukazovateľov na Slovensku vykazujeme 20 – 40 krát menší počet prípadov týrania, zneužívania a zanedbávania detí ako v okolitých, snami porovnateľných krajinách, iba ťažko si vieme (i keď by sme si to všetci želali) predstaviť, že by to znamenalo reálne menší výskyt tohto javu u nás.

Problémom je podstatne nižšia miera odhaľovania týchto prípadov. A to je priestor pre nás všetkých o to viac, že obeťou je dieťa!

Literatúra:

1. Gelles, R.: Family Violence. London, SAGE 1987
2. Grofová, Ch.: Žízeň po celistvosti. Praha, Chvojtkovo nakladatelství 1998
3. Vaníčková, E.: Detská krízová intervencia. In: Konferencia „Prvá pomoc obetiam domáceho násillia v ambulantných podmienkach“. Stará Lesná 2003
4. Poethe, P.: Dítě v ohrožení. Praha, G plus G 1996

PhDr. Nadežda Kovalčíková

Katedra dobrovoľníctva

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Trnavská univerzita

Sociálne aspekty hospitalizácie dieťaťa

Hospitalizácia znamená umiestnenie a pobyt chorého v zdravotníckom zariadení. Jej účelom môže byť podrobnejšie vyšetrenie pacienta, diagnostika, ale hlavne liečba, pokiaľ ju nie je možné previesť ambulantne. Pri infekčných chorobách má tiež zabrániť šíreniu choroby. (Vokourka, 1998) Dĺžka hospitalizácie je individuálna a závisí od viacerých faktorov.

Špecifické postavenie v rámci zdravotníckeho systému má detský pacient.

Choré dieťa sa psychosomaticky odlišuje od dospelých chorých. A nie je dospelý v malom. Preto je aj organizácia starostlivosti o dieťa je podstatne odlišná. Okrem technicko – personálneho zabezpečenia starostlivosti o dieťa hrá podstatnú úlohu v tejto starostlivosti samotné dieťa – pacient v pozícii prijímateľa starostlivosti. Cieľom tohto príspevku je načrtnúť problémy spojené s hospitalizáciou detského pacienta v súčasnosti.

Každé dieťa reaguje na správu, že bude musieť byť dlhší čas v nemocnici strachom a obranným postojom. Veľmi rozšírený je strach z opustenosti. Úzkostné reakcie môžu prameniť z nepríjemných a často bolestivých liečebných výkonov, ale aj skutočnosti, že bude nadhlo odlúčené od obvyklých sociálnych skupín. Hospitalizácia je stresový faktor, ktorý mnohokrát zanechá v dieťati hlboké stopy. Krák (1991) zdôrazňuje, že okrem priameho fyzického traumatizmu, súvisiaceho s liečebnými procedúrami, zasahujeme často veľmi hlboko do emocionálnej sféry dieťaťa rozličnými nepriaznivými vplyvmi bezprostredného okolia. Každé dieťa, ktoré prichádza do zdravotníckej starostlivosti má svoju jedinečnú psychologickú situáciu., preto pochopením spleitosti všetkých faktorov sa aj prístup personálu k dieťaťu zlepší. Túto skutočnosť si musí uvedomiť každý, kto pracuje s chorým dieťaťom.

Pre tím pracujúci na detskom oddelení je teda prioritné zabezpečiť takú starostlivosť o dieťa, aby nestrádalo ani po stránke fyzickej, psychickej a ani po stránke emocionálnej a sociálnej.

Príprava dieťaťa na hospitalizáciu

Všeobecne platí, že dieťa musí byť na pobyt v nemocnici pripravené. Matějček (1986) ale zdôrazňuje, že najdôležitejšiu úlohu tu samozrejme zohrávajú najmä rodičia dieťaťa. Okrem uvedeného treba ešte zdôrazniť fakt, že rodičia svojmu dieťaťu preukážu veľkú službu, ak v ňom nebudú podporovať predstavu, že nemocnice sú nepriateľskými miestami. Štúr a Zlámalová (2002) odporúčajú pri príprave dieťaťa na hospitalizáciu dodržať nasledovné odporúčania:

- Dieťa po 2. Roku života najmenej 3 dni vopred, najdlhšie týždeň pred hospitalizáciou
- Nehovoriť dieťaťu nič nepravdivé, neusilovať sa ho podviesť
- Oboznámiť dieťa s tým, kam pôjde a približne na ako dlho
- Vysvetliť dieťaťu potrebu hospitalizácie
- Porozprávať dieťaťu o ľuďoch, ktorých tam stretne
- Povedať dieťaťu čo sa tam s ním bude robiť
- Počítať s detským strachom, ktorý produkuje fantázia
- Nedať na sebe poznať vlastné rozrušenie, neľutovať dieťa, rozlúčiť sa tak, ako v iných situáciách
- Dať dieťaťu školské veci, obľúbenú hračku, ale nie veľa darčiekov
- Dohodnúť sa s dieťaťom na návštevách a dodržať dohodnutý čas

Hospitalizácia a dieťa

Okamihom prijatia do nemocnice začína u každého dieťaťa prebiehať proces adaptácie, ktorá prebieha veľmi subjektívne a v závislosti od rôznych faktorov má veľkú variabilitu. Najťažšie sa prispôbujú deti vo veku 18 až 24 mesiacov,

Adaptácia má niekoľko fáz:

1. Fáza aktívneho negativizmu – trvá niekoľko hodín až dní. Dieťa plače, je odmietavé, nepriateľské až agresívne.
2. Fáza rezignácie – dieťa sa pomaly upokojuje, prejavovanie potreby mať pri sebe niekoho blízkeho už nie je také silné, u dieťaťa skôr narastá bezmocnosť, správa sa apaticky.
3. Fáza prispôsobenia sa – dieťa sa postupne začína zaujímať o prostredie, v ktorom sa ocitlo, hľadá niekoho, na koho by sa naviazalo. Ide však len o zdanlivé prispôsobenie. Skôr môžeme hovoriť o obrannej reakcii.

Adaptácia ale u všetkých detí neprebieha podľa nasledovnej šablóny. Mnohé deti sú v nemocnici hneď ako doma, mnohé nikdy neprejdú úplnou adaptáciou.

Reakcie detí na hospitalizáciu sú podmienené viacerými faktormi. Ide najmä o :

- Vek – najkritickejšie je vekové obdobie od pol roka do 4. Rokov.
- Osobnosť dieťaťa – typ CNS, temperament a charakter, schopnosť vyrovnat' sa so stresom, zraniteľnosť
- Pohlavie
- Osobnosť rodičov - - neurolabilita, úzkosť, prenášanie pocitov na dieťa
- Kvalita rodinného života
- Vlastné ochorenie – typ ochorenia, symptómy, prognóza
- Dĺžka hospitalizácia – najmä pri hospitalizácii dlhšej ako 2 týždne vzniká riziko negatívnych prejavov hospitalizácie
- Obmedzenosť pohybu – zvyšuje pocit závislosti
- Neočakávané ošetrovateľské výkony – zvyšujú neistotu dieťaťa
- Správanie a prístup zdravotníckeho personálu
- Zážitky z predchádzajúcich hospitalizácií
- Schopnosť dieťaťa dorozumieť sa na oddelení – napr. jazykové bariéry (Krák, 1984)

Negatívne a pozitívne vplyvy hospitalizácie

Pozitívnych vplyvov je málo, ale Zlámalová (2001) zdôrazňuje vplyv školy a družiny, ako aj vplyv detských spolupacientov, kamarátov, ktorých dieťa získava. Ďalej je to vplyv osobnosti lekára a sestry, pretože deti ich často napodobňujú. Netreba zabúdať aj na väčší pocit zodpovednosti, najmä u starších detí, posilnenie spolupráce detí a zdravotníckeho personálu, deti sa naučia väčšej samostatnosti, disciplíne.

K negatívnym vplyvom treba v prvom rade zaradiť **hospitalizmus**, ktorého príčinou je najmä psychická senzorická deprivácia, emocionálne strádanie a intelektuálna deprivácia. Jednoducho povedané, dieťa nemá dostatok podnetov na činnosť a je pasívne. K vzniku hospitalizmu prispievajú aj zdravotníci a to najmä tí, ktorí nerešpektujú zásady individuálneho prístupu, správajú sa autoritatívne a vyžadujú od chorých pasívne prispôsobenie sa nemocničnému režimu. (Čaplová, 1991)

K prejavom hospitalizmu patrí strata chuti do jedla, úbytok na váhe, apatická nálada, strata záujmu o hračky, zaostávanie po psychickej stránke, poruchy spánku cmúľanie palca, tiky, stereotypné pohyby,

Medzi ďalšie zmeny, ktoré sprevádzajú dieťa v nemocnici patria:

Aktivita – pasivita

Zdravé dieťa je charakteristické neustálym pohybom a aktivitou. Nemocničné prostredie neposkytuje pre dieťa dostatok priestoru na žiadúcu aktivitu a mobilitu. Mnohokrát je dieťa pripútané na lôžko a aktivity iných sú namierené na neho.

Zmena životného rytmu

Každé dieťa je zvyknuté na režim, ktorý je na jednej strane prispôsobený školskému alebo predškolskému zariadeniu, na strane druhej rodinnému životu. Vstupom do nemocnice jeho život ovplyvňujú zdravotnícki pracovníci. Musí brať lieky v pravidelných intervaloch, pri aplikácii infúzií musí ležať, mení sa spánkový rytmus. Zmeny nastávajú aj v podávaní jedla.

Zmena prostredia

Dieťa má doma vytvorené podmienky na hru, má svoj kútik, pohodlie. V nemocnici nemá to čo bežne potrebuje, nemá kam odísť. Ak je dieťa zvyknuté byť samé, veľmi ťažko znáša aj prítomnosť iných detí na izbe. Strata akéhokoľvek súkromia je daňou za pobyt v každom zariadení. K zmene prostredia treba počítat' aj ruch na oddelení.

Zmeny v citovom stave

Dieťa doteraz vo väčšine prežívalo len kladné emócie. Tieto sa menia. Bolest', strach, separácia, neistota vstupujú do detského vedomia a zanechávajú v ňom viac negatívneho, ako pozitívneho.

Zmeny v obsahu vedomia

Obsahy detského vedomia sú väčšinou pestré, ale u chorého dieťaťa sa tieto obsahy redukovujú. Jednostrannými témami začína byť zdravotný stav, premýšľanie o absolvovaných bolestivých výkonoch a myslenie na tie, ktoré ešte prídu.

Vzťah k vlastnému telu

Každý z nás má vytvorenú predstavu o svojom tele. U detí, najmä v období puberty je vzťah k vlastnému telu veľmi v popredí. Následky liečby zanechávajú stopy, s ktorými je ťažké sa vyrovnat'. Ostávajú zmeny na koži, po onkologickej liečbe nastupuje alopecia, operácie zanechávajú jazvy a niektoré druhy ochorení vedú aj k amputácii. Deti riešia takéto situácie únikom, odmietajú návštevy rodiny, kamarátov.

Zmeny v sociálnej interakcii

Dieťa bolo pred hospitalizáciou v pomerne živej sociálnej interakcii. Teraz sa postupne znížil okruh ľudí, s ktorými sa stretáva. Pribudli však ľudia noví, pre dieťa sa stávajú dôležitými osoby, ktoré každodenne stretáva. (lekár, sestry atď.)

Zmeny v sociálnej komunikácii

Verbálne a neverbálne prejavy dieťaťa poznajú najlepšie jeho rodičia a v rodine komunikácia prebieha prirodzene. V nemocnici si ale mieru priblíženia k dieťaťu neurčuje dieťa, ale hlavne zdravotnícky personál. Dieťa zrazu nevie ako komunikovať, nevie a mnohokrát nepozná obrovské množstvo odborných výrazov, ktoré sú prirodzené pre nemocničné zariadenie. Na mnohých oddeleniach, napr. na onkológii som sa stretla aj s problematickou komunikáciou medzi deťmi navzájom. Čo nepovedal dieťaťu lekár, povedali mu to ostatné s detskou úprimnosťou ostatné deti.

Osobitný problém je komunikácia s detským pacientom, ktorý je pripútaný na lôžko a nemôže komunikovať. Vtedy je dôležitá najmä neverbálna zložka komunikácie.

Nedá mi ešte nespomenúť jazykovú bariéru, ktorá je v komunikácii s dieťaťom obrovskou prekážkou.

Zmeny v kvalite života

Kvalita života je vyjadrenie pocitu životného šťastia, v lekárskej terminológii ide o to, na akej úrovni a s akými obmedzeniami žijú ľudia s chronickými ochoreniami. Faktory označujúce kvalitu života sú neohraničené, individuálne. Inak hodnotí koncept zdravia jedinec zdravý, inak jedinec s handicapom. Platí to už v detstve a za kvalitný život môže už aj dieťa považovať život, ktorý je v rôznej miere obmedzujúci, ale umožňuje mu efektívne fungovať v prostredí.

K ďalším negatívam možno zaradiť depersonalizáciu, izoláciu, informačnú bariéru, málo dôstojné podmienky ošetrovania, nesympatické prostredie, nedostatočnú komunikáciu.

Na základe vyššie uvedeného je zrejmé, že hospitalizácia pre dieťa znamená obrovskú emocionálnu záťaž a prístup personálu a vhodnejšie podmienky v zdravotníckych zariadeniach by uvedené negatíva aspoň čiastočne minimalizovali.

Z prieskumu na dvoch detských klinikách vyplýva, že viac ako polovica detí uvádza spokojnosť s prístupom zdravotníckeho personálu. Značné problémy ale boli v otázke informovanosti detí. Viac ako polovica detí nepoznala meno zdravotníckeho personálu, ošetrojúceho lekára. Veľké percento detí nevedelo, prečo do nemocnice prišli, ako dlho tam budú. Mnohé informácie síce získali od rodičov, ale tie boli veľakrát chybné interpretované. Zarážajúci je fakt, že až 56% detí uviedlo, že personál s nimi komunikoval len občas, 10% detí sa s personálom rozprávalo len počas vyšetrení.

Viac ako polovica detí vyjadrila nespokojnosť s interiérom izieb a oddelenia (chýbalo im rádio, vešiaky, ozdoby na stenách, viac odkladacích priestorov, zrkadlo), kvalitou

a zložením stravy. Počas hospitalizácie väčšina detí prežívala len negatívne emócie, ako osamelosť, nuda, smútok, deprivácia prostredím.(napr. hygienické zariadenia, zima na izbe). Samozrejme výsledky uvedeného prieskumu sa nedajú zovšeobecniť, ale sú len na dokreslenie situácie, ale aj na základe uvedeného sa mnohé zmeny dajú uskutočniť.

Navrhované zmeny:

- Rešpektovať práva detského pacienta zakotvené v Charte práv hospitalizovaných detí
- Skrátiť dĺžku hospitalizácie na minimum
- Vhodnejšie organizovať liečebný režim
- Väčšie možnosti návštev príbuzných
- Vytvorenie podmienok pre prijatie rodiča na hospitalizáciu spolu s dieťaťom
- Zefektívniť prácu multidisciplinárneho tímu
- Vytvoriť vhodnejšie prostredie, zútlučiť oddelenie, ponúknuť dieťaťu viac možností na trávenie voľného času

Literatúra:

1. Krák, E. a kol.: Dieťa v nemocnici. Bratislava, Ústav pre ďalšie vzdelávanie stredných zdravotníckych pracovníkov, 1984
2. Matějček, Z.: Rodiče a děti. Praha, Avicenum, 1986
3. Štúr, I. – Zlámalová, V.: Příprava dieťaťa na hospitalizáciu. In: Revue profesionálnej sestry. 2002, roč. 9, č. 2
4. Vokurka, M. - Hugo, J. a kol.: Praktický slovník medicíny. Praha, MAXDORF, 1998

Mgr. Alena Kopányiová

Metodicko-výskumný kabinet výchovného a psychologického poradenstva a prevencie

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

Bratislava

Učiteľ a problémové dieťa na základnej škole

V rámci riešenia grantovej úlohy VEGA - 1/023/03: Psychologická prevencia a psychologická intervencia ako fázy integrovanej starostlivosti o deti a mládež s poruchami správania sa Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie zameral kvantitatívne a kvalitatívne zmapovať výskyt problémového správania aj žiakov na základných a na špeciálnych ZŠ na Slovensku.

Deti, ktoré svojim správaním v škole spôsobujú tak svojim učiteľom ako i spolužiakom problémy, zvykneme tradične označovať ako “problémové”. Naše zistenia ukazujú, že aktuálny percentuálny výskyt takýchto problémových žiakov ZŠ a SŠ sa pohybuje od 6 – 14% a tvoria cca 10% detí sledovanej populácie. Môžeme tak povedať, že priemerne nám v jednej triede sedia traja problémoví žiaci, ktorí majú problémy v správaní takého rozsahu alebo charakteru, že ich už nie je možné zvládať pedagogickými prostriedkami v škole a vyžadovali by si špeciálnu poradenskú alebo psychologickú starostlivosť. A len polovici takýchto žiakov sa takáto starostlivosť dostáva.

Rozdiely vo výskyte problémových žiakov v jednotlivých okresoch Slovenska majú aj regionálno-etnické špecifiká (nezamestnanosť, sociálne slabá rodina, príslušnosť k etnickej menšine a pod.). Analýza výskytov prejavov problémového správania naznačuje, kde sú významné vekové medzníky, ktoré ročníky (1.ročník, 5.-6.ročník a 8. ročník), patria medzi najohrozenejšie a preto si vyžadujú kvalitnú odbornú starostlivosť a pripravenosť učiteľov a odborníkov zvládať takéto prejavy v školskom prostredí. V správaní problémových žiakov dominujú problémy impulzivity, inklinovanie k problémovej skupine, emočná labilita a negativizmus (Matula, Kopányiová, 2003)

Rozloženie problémových žiakov ZŠ podľa ročníkov a podľa pohlavia ukazuje, že percento výskytu detí s poruchami správania postupne narastá od druhého po ôsmy ročník a potom v deviatom ročníku zase prudko klesne. Čo sa týka početnosti detí s poruchami správania v jednotlivých ročníkoch, vidíme, že postupne narastá. Výnimku tvorí len prvý a deviaty ročník. Do prvej triedy môžu totiž nastúpiť aj žiaci, ktorých potom neskôr preradia

do inej školy, napr. osobitnej alebo im dajú odklad školskej dochádzky. Začiatok povinnej školskej dochádzky a s ňou súvisiaca požiadavka disciplíny je určite zaťažujúcou skúškou pre každého prváčika, avšak niektorí si zvyknú a prispôbia sa, iní nie. Najviac žiakov s poruchami správania je v ôsmom ročníku a potom ich počet prudko klesá, čo je zrejme spôsobené aj tým, že mnohí žiaci s poruchami správania majú zároveň problémy v učení, často krát prepadnú a do deviatej triedy sa ani nedostanú, lebo už v ôsmom ročníku dosiahnu vek potrebný na ukončenie povinnej školskej dochádzky.

Dievčat s poruchami správania je podstatne menej ako chlapcov s poruchami správania, čo potvrdzuje údaje v literatúre.

Z celkového počtu 1302 sledovaných žiakov II. stupňa špeciálnych škôl sme identifikovali 213 problémových žiakov, čo je 16,4% detí v sledovanej populácii a môžeme povedať, že priemerne nám v jednej špeciálnej triede sedia najmenej dvaja problémoví žiaci.

Takmer 20% zo sledovanej vzorky žiakov na internátnych špeciálnych školách prejavuje problémové správanie. V neinternátnych špeciálnych školách je to takmer 15% žiakov. Tento rozdiel ukazuje na väčšiu kumuláciu problémových žiakov na internátnych typoch špeciálnych škôl

Štatisticky významný rozdiel sme zistili aj v jednotlivých kategóriách problémového správania: impulzívne správanie, maladaptívne správanie, asociálne, egocentrické správanie a negativizmus. Na internátnych školách učitelia hodnotili tieto kategórie problémového správania ako častejšie sa vyskytujúce v porovnaní s neinternátnymi školami.

Od 1. júna 2004 platí na Slovensku zákon o uplatňovaní zásady rovnakého zaobchádzania, inak povedané antidiskriminačný zákon. Rodičia detí, ktoré v školách nechceli, pretože trpeli nejakým handicapom alebo boli problémovými sa potešili, že konečne školy nebudú môcť odmietat' takéto deti so slovami, že nemajú vytvorené pre ne podmienky. Prijatie antidiskriminačného zákona automaticky neznamená, že školy začnú hromadne prijímať žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Je potrebné, aby rodičia konzultovali zaradenie takéhoto dieťaťa do školy s odborníkom. Je preto potrebné, aby boli pre dieťa vytvorené podmienky a učitelia boli ochotní dieťaťu podať pomocnú ruku. Práve to je však v praxi problémom.

V praxi sa často stretávame s kritickými poznámkami k tomu ako učitelia ..nechcú nič meniť na svojich spôsoboch, sústreďujú svoju energiu proti problémovým deťom, ako využívajú najjednoduchší spôsob riešenia problémov – pohovor s rodičom a dôrazné upozornenia.

Ale ako to je v bežných školách? Čo zhoršuje učiteľom prácu v triede?

- Situácia v školstve smeruje k tomu, že školy sa rušia alebo spájajú a tak sa počty v triedach zvyšujú na maximum, lebo to šetrí peniaze. Takisto priestory tried majú svoje kapacity, ktoré sú často krát prekračované.
- význam individuálneho prístupu - v triede kde je 30 žiakov, má učiteľ sotva nejakú šancu za 45 minút individuálne usmerňovať „normálne“ dieťa, nie to ešte problémové
- samostatná práca - vyžaduje si od učiteľa veľa tvorivosti, flexibility pri práci s 30 žiakmi
- útoky rodičov – ktoré najčastejšie spochybňujú učiteľovu profesionalitu (niektorí ľudia si myslia, že keď chodili do školy, vedia, čo obnáša práca učiteľa a ľahko spochybňujú jeho kompetencie),
- nespolicovanie rodičov problémových žiakov (prognosticky pesimistické je príliš veľké percento až 40% nedostatočne spolupracujúcich rodičov)
- často sa s dieťaťom odborne nepracuje pri výskyte prvých iniciálnych prejavov problémového správania, tie sú prehliadané alebo tolerované a keď v neskoršom veku nadobúdajú väčšie rozmery kladú na ich zvládnutie obrovské nároky na učiteľa (nielen ich zvládať, ale takéhoto žiaka vôbec akceptovať) (naše zistenia ukazujú, že takmer 1/2 problémových detí sa nedostáva odborná pomoc)

Odborná činnosť poradenských zariadení smerom k učiteľom

Iniciátormi príchodu do poradenského zariadenia je v 50% škola, klient sám príde v 25% a v 18% zákonný zástupca.

V uplynulom školskom roku (2002/2003) bolo klientmi poradenských zariadení 147 350 detí a mládeže, čo je cca 13% populácie. Podľa druhu školy bol najvyšší počet klientov evidovaných zo základných škôl s ročníkmi I. stupňa (26%), čo tvorí štvrtinu z celkového počtu. Ďalej nasledovali žiaci II. stupňa (24%) a predškolační (20%).

Odborná činnosť PPP je zameraná na individuálnu a skupinovú činnosť s klientom, služby pedagógom a ostatné odborné činnosti. Druhou oblasťou sú služby pedagógom (18%), v rámci ktorých sú najfrekvencovanejšie metodické konzultácie (97%), než vedenie kurzov,

seminárov a prednášok (3%). Možno práve tu sú rezervy, ako učiteľom poskytnúť servis služieb v podobe kontinuálnych kurzov a seminárov.

Na jednej strane je potrebné ochraňovať práva detí (problémových) ale nezabúdať ani na to kde sú práva učiteľa a ochrana jeho ľudskej dôstojnosti. Problémy školstva však veľmi ovplyvňujú postoje učiteľov a spoločnosťou by nemali byť podceňovaní.

JUDr. Marianna Arnoldová, CSc.

Slovenský výbor pre UNICEF

Mgr. Viktória Stanová

Národná obroda

*„Najdôležitejšou úlohou zákonodarcu
je výchova mládeže.“*

Aristoteles, Politika

Skúsenosti z realizácie projektu Právna poradňa pri Slovenskom výbore pre UNICEF

Dieťaťom sa v zmysle nášho právneho poriadku rozumie ľudská bytosť do dosiahnutia plnoletosti. Pre nedostatok rozumovej vyspelosti sú maloleté deti pod ochranou spoločnosti. Každé maloleté dieťa má svoje práva, ktoré ale nemusí byť schopné samo si chrániť a ktoré sú preto chránené prostredníctvom jeho zákonných zástupcov, spravidla rodičov. V životnej realite sa dieťa i jeho zákonný zástupca dostáva do situácií, keď riadna ochrana práv dieťaťa vyžaduje pomoc odborníka. Vzhľadom na stupeň vývoja našej spoločnosti je získanie kvalifikovanej právnej pomoci pre veľký počet detí a ich zákonných zástupcov nedostupné. Z uvedeného dôvodu pristúpil Slovenský výbor pre UNICEF k realizácii projektu právnej poradne na ochranu práv maloletých detí.

Hlavným cieľom projektu je dosiahnuť, aby sa problematike ochrany práv dieťaťa venovala v našej spoločnosti taká pozornosť, aká jej vzhľadom na jej význam patrí. Konkrétnym cieľom projektu je vytvorenie tímu odborníkov špecializujúcich sa na ochranu práv dieťaťa, ktorých služby by po splnení určitých kritérií (sociálna odkázanosť, maloletosť) bola pre účastníka finančne prístupná.

Pri spracovaní projektu sa vychádzalo zo skúseností, ktoré sa v tejto oblasti získali už v predchádzajúcom období. Pokus o poskytovanie bezplatnej právnej pomoci maloletým deťom bol už pri vzniku Slovenského výboru pre UNICEF v roku 1993. Rovnako pri Detskom fonde SR od jeho založenia v roku 1990 pôsobila bezplatná právna poradňa zameraná na ochranu práv maloletých detí. V oboch prípadoch išlo o poskytovanie právnych rád zo strany činných sudcov. V tom čase bolo poskytovanie bezplatnej právnej pomoci sudcom blízke, nakoľko išlo o pretrvávajúce postojov z predchádzajúceho obdobia vývoja

našej spoločnosti, keď bola právna výchova súčasťou ich aktívneho spoločenského života. Postupne však bola táto ich aktivita kritizovaná zo strany kolegov, ktorí poukazovali na skutočnosť, že ohrozuje sudcovskú nezávislosť, nakoľko nie je vylúčené, že v konkrétnom prípade sa zákonným sudcom stane osoba, ktorá vo veci poskytla právnu radu. Takéto riešenie však dnes nie je únosné aj vzhľadom na enormnú zaťaženosť sudcov. Z uvedeného dôvodu sa terajší projekt orientuje na odborníkov zo strany advokátov.

Nakoľko sa pri vypracovaní projektu vychádzalo zo získaných skúseností, bolo jeho autorom zrejmé, že naznačené ciele projektu sú náročné a ich dosiahnutie je potrebné rozložiť na etapy. V roku 2003 sa uskutočnila prvá etapa, ktorá predpokladala vytvorenie pravidelných rubriík v tlačových periodikách., sporadické osobné konzultácie v konkrétnych prípadoch, odkazy záujemcom o právnu radu prostredníctvom tlače. Môžeme konštatovať, že naše očakávania boli v tejto etape dosiahnuté. Druhá etapa je plánovaná na roky 2004 – 2005 a v roku 2006 rátame s dosiahnutím cieľa projektu – inštitucionalizovanie sa tímu kvalifikovaných odborníkov špecializujúcich sa na problematiku ochrany práv dieťaťa.

V súčasnosti prebieha druhá etapa realizácie projektu. Už dnes môžeme konštatovať niekoľko čiastkových úspechov – vytvorenie stálej rubriiky v denníku Národná obroda, uverejnenie viacerých článkov s problematikou ochrany práv dieťaťa v denníkoch Nový deň, Večerník, Trnavské noviny – TH Extra. Viacero advokátov, ktorých sme oslovili, poskytli bezplatnú právnu radu v konkrétnych prípadoch a niektorí aj prejavili záujem byť riešiteľmi nášho projektu. Za mimoriadne dôležité považujeme skúsenosti získané zo stretnutí so zástupcami Slovenskej advokátskej komory, Asociácie mediátorov Slovenska a najmä Verejného ochrancu práv. Rokovania nás utvrdili v tom, že venovať pozornosť vytvoreniu legislatívneho rámca na poskytovanie bezplatnej právnej pomoci na ochranu práv dieťaťa je v našej spoločnosti veľmi naliehavá.

Pri riešení konkrétnych prípadov, s ktorými sa na nás spravidla zákonní zástupcovia maloletých detí obrátili, sme získali čiastočný obraz o skladbe najfrekvencovanejších problémoch.

Najčastejším problémom bola problematika neplnenia vyživovacej povinnosti zo strany rodiča, ktorý nemá dieťa vo svojej výchove. Nie sú ojedinelé prípady, keď právoplatné rozhodnutie o výživnom nie je možné vykonať. Dôvody boli rôzne. Okrem odôvodnenej nezamestnanosti sú to aj skutočnosti, že sa rodičia plneniu vyživovacej povinnosti vyhýbajú tak, že často menia zamestnanie, vyhýbajú sa práci, pracujú bez povolenia na území štátu alebo v zahraničí. Oproti predchádzajúcemu obdobiu upozornili odborníci na možnosť vymáhať výživné prostredníctvom exekútora a na inštitút náhradného výživného.

Druhým okruhom problémov je otázka styku jedného z rodičov s maloletým dieťaťom po rozvode manželstva. Náš právny poriadok nemá efektívny prostriedok na zabezpečenie realizácie práva dieťaťa na kontakt s oboma rodičmi. Nútený výkon rozhodnutia – odňatie dieťaťa za asistencie policajta, je pre dieťa takým zážitkom, ktorý milujúci rodič nechce svojmu dieťaťu „dopriať“, a preto po vysvetlení právnych možností riešenia prípadu rodič, ktorý sa s dieťaťom nemôže stretávať, radšej na nútenom výkone netrvá. V tejto oblasti sú však aj opačné prípady. Rodič, ktorému bolo dieťa po rozvode zverené do výchovy má záujem, aby sa dieťa stretávalo aj s druhým rodičom. Tento však pre dieťa nechodí v stanovený čas alebo nedodržiava dobu určenú na styk s dieťaťom. Následky takéhoto správania rodičov na duševný vývoj dieťaťa môžu rodičom ozrejmiť detskí psychológovia. Veľký priestor sa vytvára pre mediátorov.

Z rozhovorov s rodičmi nepriaznivo prekvapilo ich tvrdenie o formálnom prístupe kolízneho opatrovníka k plneniu svojich povinností v konaní o právach a povinnostiach voči maloletým deťom. Vo viacerých prípadoch sa stalo, že po odporúčaní rodičovi, aby sa s problémom obrátil na príslušný orgán starostlivosti o rodinu a dieťa, rodič oznámil, že túto cestu volil ako prvú, avšak s negatívnou skúsenosťou. Tieto poznatky nás utvrdili v domnienke, že inštitút kolízneho opatrovníka je potrebné dôsledne prehodnotiť.

V súčasnosti prebiehajú legislatívne práce na dvoch základných normách, ktoré sú rozhodujúce pre úpravu právneho postavenia maloletých detí – rodinnoprávny kódex a zákon o sociálnoprávnej ochrane detí. Nosná časť práce pri riešení projektu bude teda v najbližšej budúcnosti spočívať v oboznamovaní verejnosti s jednotlivými právnymi inštitútmi obsiahnutými v týchto normách v záujme ochrany práv maloletých detí.

Martin Šoška

OZ Artemis

Práva dieťaťa a ich ochrana

„Najväčšiu starostlivosť treba venovať deťom.“ Juvenalis

Anotácia: referát sa zaoberá poznaním práv dieťaťa verejnosťou, dôsledkami porušovania práv dieťaťa, možnosťami zlepšenia poznania práv dieťaťa verejnosťou

Kľúčové slová: dieťa, úcta k dieťaťu, Dohovor o právach dieťaťa, Pripomienky Výboru pre práva dieťaťa pri Organizácii spojených národov, výchova k právam, metódy výchovy k právam

Odporúčania: vytvoriť skupinu, ktorá by riešila problém neinformovanosti verejnosti o právach dieťaťa

Vážené dámy, vážení páni

Dieťa – ľudský tvor, malý, nežný svojim úsmevom, roztomilý svojimi otázkami. Potrebuje od nás, veľkých, pomoc, ochranu, lásku. V minulosti, v histórii ľudstva nepoživalo dieťa takú úctu zo strany dospelých akú má dnes. Bolo zanedbávané, určené na prácu, zneužívané, určené na rozkoš. Postoj k dieťaťu sa kvalitatívne menil vývojom ľudstva. Dokument Dohovor o právach dieťaťa prijatý Valným zhromaždením Organizácie spojených národov 20.11.1989 znamená uvedenie si zodpovednosti dospelého človeka voči dieťaťu.

Práva dieťaťa sú napísané. Poslaním práv dieťaťa je zabezpečiť dieťaťu dôstojnosť i rozvoj. Je potrebné aby boli uplatňované v každodennom živote. Dohovor o právach dieťaťa sa snaží usmerniť správanie dospelého človeka voči dieťaťu. Nerešpektovanie článkov Dohovoru o právach dieťaťa má následky psychické i fyzické.

Psychickými následkami porušovania článkov Dohovoru o právach dieťaťa sa môžu stať:

I. Poruchy nálad,

1. depresia
2. agresia
3. mánia

II. Poruchy neurotické,

1. fóbia

III. Poruchy osobnosti,

1. schizofrénia

IV. Poruchy príjmu potravy,

1. bulímia
2. anorexia

V. Suicidiálne správanie.

Fyzickými následkami porušovania článkov Dohovoru o právach dieťaťa sa môžu stať:

I. Zranenia viditeľné,

1. modriny
2. odreniny
3. zlomeniny
4. popáleniny
5. krvácanie

II. Zranenia neviditeľné,

1. zranenia orgánov

Aby sme svojím správaním predišli patologickému vývoju dieťaťa, potrebujeme poznať, následne i uplatňovať práva dieťaťa. V dokumente Pripomienky Výboru pre práva dieťaťa pri Organizácii spojených národov k Správe SR o deťoch a mládeži je napísané:

„Výbor je znepokojený úrovňou informovanosti o Dohovore medzi odborníkmi pracujúcimi s deťmi a pre deti a všeobecne medzi verejnosťou, vrátane detí.

Odporúča sa, aby Slovensko vypracovalo program šírenia informácií o Dohovore medzi deťmi a rodičmi, občianskou spoločnosťou a všetkými sektormi a úrovňami štátnej správy. Výbor vyzýva k podpore vzdelávania k ich právam, vrátane iniciatív na oslovenie najzraniteľnejších skupín. Odporúča tiež, aby Slovensko zintenzívnilo svoje úsilie a vypracovalo systematické programy vzdelávania k problematike Dohovoru pre všetky skupiny, ktoré sa na odbornej úrovni zaoberá deťmi a pracujú pre deti (napr. legislatívcov, sudcov, advokátov, orgány na presadzovanie práva, štátnych zamestnancov, predstaviteľov samospráv, pracovníkov ústavov a zariadení, v ktorých sa zadržiavajú deti, učiteľov, zdravotníkov, vrátane psychologov a sociálnych pracovníkov).“

Z uvedeného vyplýva akútnosť realizácie aktivít smerujúcich k splneniu odporúčania. Pozornosť treba venovať k získaniu znalostí, zručností, k formovaniu názorov, postojov.

Aktivity je potrebné zamerať na tieto cieľové skupiny:

I. Dieťa,

II. Rodič,

III. Pracovník v kontakte s dieťaťom,

IV. Ostatná verejnosť.

Formou dosiahnutia informovania o právach dieťaťa je: I. Kampaň,

II. Kurz.

K získaniu znalostí ohľadom definície práv dieťaťa, historického vývoja, funkciách práv dieťaťa, Dohovoru o právach dieťaťa, prípadoch porušenia práv dieťaťa, následkoch porušenia práv dieťaťa, k získaniu zručností komunikačných i postojov je vhodné využívať aktívne metódy: hranie rolí, brainstorming, myšlienkové mapy, diskusia, šepkajúca trieda.

Je na nás, ľuďoch, ktorí dosiahli vek 18 rokov aby práva dieťaťa spísané v Dohovore o právach dieťaťa boli uplatňované v spoločnosti, v mieste, kde žijeme.

PhDr. Marta Vaverčáková, PhD.

Katedra aplikovanej sociálnej práce

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Trnavskej univerzity

Problém detí z ulice vo svete a na Slovensku

Problematika „detí z ulice“ sa stáva stále viac a viac aktuálnou. Je to celosvetový problém, ktorý nie je novinkou a sprevádza ľudstvo od nepamäti, aj keď sa nenachádzal vždy v súčasnom ponímaní, ale ako súčasť kultúry tej ktorej spoločnosti, jej štýlu života a uznávaného systému hodnôt. Predávanie detí do otroctva, zabíjanie postihnutých detí, ktoré boli príťažou pre spoločnosť, toto spoločnosť akceptovala celkom prirodzene. Neľudské zaobchádzanie s deťmi a ich zamestnávanie v manufaktúrach, uplatňovanie trestov na začiatku novovekej priemyselnej civilizácie je pre naše chápanie dieťaťa a jeho postavenie v spoločnosti neprijateľné.

Dnešná spoločnosť sa sústreďuje na deti a hodnotí ich vysoko. Možno preto sa venuje taká veľká pozornosť novým aspektom ako je, napr. problematika „detí z ulice“.

Stále existuje množstvo rozličných faktorov a činiteľov, ktoré priamo, či nepriamo ohrozujú dieťa, jeho zdravotný, telesný a duševný vývin. Nie sú to len javy makrosociálnej povahy, kam môžeme zaradiť vojny, prírodné katastrofy, hlad, či rôzne epidémie, ktoré svojou hrôzou a dôsledkami vedú k strate detstva k predčasnej dospelosti. Sú tu aj činitele tzv. mikrosociálnej povahy, kam môžeme zaradiť spôsob a atmosféru rodinného života, spôsob výchovy a tiež mieru uplatňovania telesných trestov vo výchove. Veľmi vážne môže zdravý vývin ohrozovať aj charakter požiadaviek na dieťa, hlavne ich miera možností a schopností. Deti sa o svoju dokonalosť nemusia ani len trochu usilovať. Dokonalé sa už rodia a správajú sa, akoby o tom vedeli. Vedia, že sú stredobodom vesmíru. Neboja sa požiadať o to, čo chcú a emócie vyjadrujú bez zábran. Keď sa dieťa hnevá, vie o tom celé okolie. A keď mu je dobre, jeho úsmev dokáže naplniť šťastím celú miestnosť. Deti sú plné lásky.

Malé dieťa môže od nedostatku lásky zomrieť. Postupom času sa učíme žiť bez lásky, ale malé deti to nevydržia. Majú radi každú časť svojho tela, majú neuveriteľnú odvahu.

Ale vráťme sa radšej k otázke:

„Kto sú to vlastne deti ulice?“

Týmto termínom sa označuje veľmi široká skupina detí mladších 18 rokov, ktoré trávajú väčšinu svojho času na uliciach. Za „deti z ulice“ môžeme považovať deti, ktoré sú bezdomovcami, deti pracujúce na uliciach ale žijúce v ich domovoch a majúce alebo nemajúce kontakt s rodičmi, deti pracujúce na trhoch, deti žijúce na uliciach so svojimi rodinami. Termín „deti z ulice“ sa používa preto, lebo je to označenie výstižné a široko používané.

Koľko ich je?

Nikto toto číslo presne nevie. Počet „detí z ulice“ je veľmi ťažko zistiteľný, pretože sa veľmi často premiestňujú z jedného mesta do druhého, často nechodia do škôl v ktorých by sa štatisticky tento údaj dal získať. Z tohto dôvodu sa počet „detí z ulice“ vo veľa prípadoch umelo zveličuje a údaje nie sú presné. Vo svetových veľkomestách zisťujú tieto štatistické údaje miestne organizácie a tieto čísla sú už dôveryhodnejšie a presnejšie. Vo viacerých štátoch tieto údaje nasvedčujú tomu, že počet „detí ulice“ má stúpajúcu tendenciu z dôvodu urbanizácie miest - nárastu chudoby v týchto mestách a stúpajúceho počtu osirotených detí rodičov s AIDS. Väčšina štatistík odhaduje nasledujúce údaje napr. Keňa: 250.000, Etiópia 150.000, Zimbabwe: 12.000, Bangladéš: 445.000, Nepál: 30.000, India: 11 miliónov (tieto čísla sú založené na širokej definícii „detí ulice“). Opomenúc štatistiku, už len ten fakt, že existuje jedno dieťa na ulici, ktorého ho práva sú porušované je príliš veľké číslo.

A čo dievčatá?

Vo všeobecnosti je počet dievčat žijúcich na ulici nižší než počet chlapcov (štúdie ukazujú medzi 3% až 30% v závislosti na krajine). Je to spôsobené viacerými dôvodmi. V mnohých kultúrach je na dievčatá vyvíjaný väčší tlak zostať doma než na chlapcov. Výskumy ukazujú, že dievčatá dlhšie znášajú domáce násilie a týranie ako chlapci, ale v momente, keď sa dievča rozhodne odísť z domova, pretrhnutie rodinných zväzkov je dlhodobejšieho charakteru ako u chlapcov. Dievčatá sú na uliciach tiež menej nápadné, pretože sú častokrát vlákané do verejných domov. Na druhej strane je dôležité podotknúť, že u chlapcov žijúcich na ulici je riziko sexuálneho zneužitia také isté ako u dievčat.

Kto sú ich rodiny?

Relatívne nízky počet „detí ulice“ sú siroty (aj keď tento počet stúpa v niektorých krajinách vďaka AIDS). Väčšina detí je stále v kontakte so svojimi rodinami alebo vzdialenými rodinami. Veľké množstvo týchto detí pracuje na ulici, aby prispelo svojim rodinám do spoločného rodinného rozpočtu. Tie deti, ktoré utiekli zo svojich domovov,

vykonali tak kvôli fyzickému, psychickému a sexuálnemu násiliu alebo zneužívaniu vo svojich rodinách. Zrútenie rodinných vzťahov je často spôsobené aj z dôvodu uzatvorenia druhého (ďalšieho) manželstva rodičov a vzniku nového vzťahu s „macochou“ a „otčimom“. Predsa len ide o veľmi komplexnú a komplikovanú oblasť, ktorá vyžaduje špeciálnu úvahu adresovanú problematike dôvodov prečo deti utekajú zo svojich domovov. Nanešťastie v mnohých prípadoch znovu zjednotenie rodiny sa nezdarí, alebo nie je možné v záujme dieťaťa. V takýchto prípadoch sú možné alternatívne riešenia ako detské domovy, pestúnske rodiny v zahraničí napr. rezidenčné centrá, spoločné domovy... „Deti z ulice“ sú len v ojedinelých prípadoch sami, a to aj v prípade, že nemajú žiadny kontakt so svojou rodinou: „Jeden s druhým nemáme žiadne krvné spojenie. Ale keď sme na ulici, sme ako jedna rodina, aj keď nemáme žiadne pomenovanie na naše vzťahy. My sme vlastne členovia našej rodiny z ulice.“ (Denník z ulice, Fond zachráňte deti – VB Neapál, 2001)

Obete, zločinci alebo hrdinovia?

Mnoho fotografií a príbehov dokumentuje „deti z ulice“ ako buď ako bezbranné obeť, zločincov alebo hrdinov. Skutočnosť je ale niekde uprostred. „Deti z ulice“ dokazujú svojimi životmi neskutočnú prispôsobivosť a iniciatívu tvárou v tvár zúfalým okolnostiam. Musia byť pohotové a silné aby prežili. Ale niektoré nemajú tú silu a šťastie aby prežili. Niektoré to majú šancu dokázať, ale len v prípade keď porušia zákon. Mali by sme rešpektovať ich jednotlivé príbehy a ich príznačnosť. Každé dieťa je predsa jedinečné a zaslúži si našu ochranu a pomoc.

Ako predchádzať problému „detí z ulice?“

Problém „detí z ulice“ v rozličných podobách aj napriek jeho závažnosti a nebezpečnosti nemožno vyriešiť hneď a jednoducho. Základným predpokladom a súčasne aj východiskom pre jeho riešenie je prevencia.

Podľa P.S. Kaplana (1986) existujú dva všeobecné princípy k prevencii:

Primárne programy identifikujú rodiny v ktorých badať tendenciu k zanedbávaniu a lebo zneužívaniu detí a popri tom sa tieto programy snažia predchádzať týmto problémom.

Cieľom sekundárnych programov je rehabilitácia tých rodín, v ktorých sa už zanedbávanie alebo zneužívanie vyskytlo.

Primárne programy prevencie zahŕňajú:

- vzdelávacie programy určené pre rodičov,
- návštevy odborníkov v rodinách,
- odborné prednášky z vývinovej psychológie detí a mládeže na stredných a vysokých školách a takisto kde sa môžu rodičia obrátiť s prosbou o pomoc. Výsledky týchto programov sú povzbudzujúce (Star, 1979).

„Deti z ulice“ sú závažným problémom v mnohých krajinách a v poslednom období sa tento fenomén objavuje aj na Slovensku. Aké sú formy pomoci a aký má význam sociálna práca? V prvom rade by mala nastúpiť rodina ako záchranná sieť, ďalej je to obec, štát, NGO – zastrešujúca rôzne kluby, dobrovoľnícke krúžky a združenia, charita, škola a cirkev.

Prvým krokom pre zlepšenie situácie patrí uvedomenie si, že tento problém reálne existuje a je nutné identifikovať jeho príčiny. V súčasnej dobe vieme, že včasná intervencia a jasne určené ciele programov prospejú k zlepšeniu situácie v rodinách, čím sa deťom poskytnú šanca na dôstojný a produktívny život.

Literatúra:

1. Vereščáková, J.: Problematika týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa. Sociálna práca a zdravotníctvo, 2000, č.1
2. Kaplan, P.S.: Child's Odyssey N.Y. West Publishing Company, 1986
3. Starr, R.Y.: Child Abuse, American Psychologist, 34, 1979

Zachráňme deti, zachránime ľudstvo!

Slovenská republika je od roku 1993 formálne samostatným štátom uprostred Európy. Každý deň sa z masmédií a od politikov dozvedáme o právnom, ekonomickom a hospodárskom zázraku, ktorý Slovensko údajne vyzdvihuje na piedestál najvyspelejších štátov. O stave rodiny a detí sa nehovorí. Spoločnosti je vládnucimi masmédiami a politikmi vnucovaná predstava, že k plnohodnotnému úspechu nám chýba už iba zrovnoprávnenie homosexuálnych manželstiev. Heslá nacistických a komunistických režimov, napr. heslo „Proletári všetkých krajín spojte sa!“ vystriedali heslá tzv. demokratov. Iste poznáte hesla „Mysli pozitívne“, „Ženy všetkých krajín, spojte sa!“ alebo „Sexuálne dezorientovaní občania všetkých krajín, spojte sa!“. Nevďačná veľká časť občanov Slovenskej republiky odmieta účasť na virtuálnom ošialfu nových občanov nadrogovaných drogou pseudodemokracie. Patrím k nim. Kladiem jednoduché otázky a poukazujem na závažné skutočnosti ako ten chlapec v poučnom príbehu „Cisárovo nové šaty“. Napríklad si dovoľujem položiť otázky:

- 1.) Ako a prečo sa stratilo takmer 50% mladých občanov - detí z posledných populačných ročníkov?
- 2.) Prečo narodená polovica detí sa zdravotne, duševne a pohlavne stále viac vzdďaľuje civilizácii?
- 3.) Kto zorganizoval a akým spôsobom vykonal zníženie počtu detí a mládeže?
- 4.) Kto nesie zodpovednosť za úbytok 50 % obyvateľstva (detí a mládeže) v Slovenskej republike?
- 5.) Ako zachrániť národy a občanov na území Slovenskej republiky pred úpadkom a zánikom?

Ospravedlňujem sa, že odpoveď na týchto päť otázok sa pokúsim iba naznačiť. Vyhradený čas viac nedovolí. Aj za to málo ďakujem. Ešte si dovoľím upozorniť na moje veľa vypovedajúce skúsenosti a poznatky s iných konferencií. Už po mojom položení podobných otázok alebo po prečítaní štatistických údajov veľká časť účastníkov konferencie sa mňa snaží alebo prehlušiť alebo ozlomkrky uteká z konferenčnej sály. Pred nedávnom som na jednej konferencii ostal sám so sympatickou prekladateľkou a priateľom, ktorý tento

negatívny postoj účastníkov k štatistickým údajom a k deťom klasifikoval na zápis do Guinnessovej knihy rekordov.

Než začnem hľadať odpoveď na uvedené otázky aspoň stručne niekoľko východných údajov o stave obyvateľstva SR. Od roku 1920 až roku 1990 sa rodilo v približnom priemere 95 tisíc detí ročne. Ešte v roku 1979 sa narodilo viac ako 100 000 detí. Do roku 1990 nastal postupný pokles počtu narodených detí na niečo viac ako 80 000 detí. T.j. každý rok sa znížila celková pôrodnosť o cca 1700 detí (o 2%). V roku 2003 sa narodilo menej ako 52 000 detí. Od roku 1990 do roku 2003 odbudlo 28000 detí, t.j. každý rok bola pôrodnosť znížená o približne 2000 detí (o 4%). Úbytok detí sa po prevrate v roku 1989 zvýšil na dvojnásobok. Celkový úbytok detí od začiatku poklesu pôrodnosti za posledných desať rokov pred prevratom je približne 20 000 (20 %). Celkový úbytok detí za 14 rokov po prevrate je približne 28 000 (35 %), t.j. úbytok o 2, 5 % ročne. Pre porovnanie za rovnaké obdobie t.j. 14 rokov pred prevratom úbytok narodených detí je 1,4 % ročne. Telesný a duševný stav polovice narodených detí podľa údajov zdravotníkov môžeme stručne charakterizovať ako katastrofálny a stále sa v priemere zhoršujúci. Schopnosť uzatvárať manželstvo, plodiť a rodiť sa rapidne znižuje. Podľa policajných údajov rastie asociálne a kriminálne správanie mládeže. Stále väčší počet detí takto postihnutých detí v dospelosti nebude schopných civilizáciu udržať, tobôž rozvíjať. Naopak, stále väčší počet detí rozvracia už v súčasnosti samotné základy civilizácie. Na základe vlastných skúseností dodávam, že v tomto štáte neexistuje politická, odborná alebo iná organizácia, ktorá by mala schopnosť odhaliť pravé príčiny degenerácie a genocídy detí a odvahu zastaviť úpadok a zánik spoločnosti. Na druhej strane existuje množstvo organizácií, ktoré degeneráciu a genocídu rodín a detí plánujú, vykonávajú a svoje úmysly verejnosti zatajujú.

Pre nedostatok času uvediem aspoň sedem základných spôsobov vyhladzovania detí a mládeže v Slovenskej republike:

1. **Ekonomické zbedačovanie cieľovej časti obyvateľstva** tak, aby neplodili a nerodili deti, najmä
  - a) uzákoneným rozkrádaním a likvidáciou zdrojov pracovných príležitostí a príjmov pre rodiny a deti
  - b) likvidáciou ekonomického a spoločenského postavenia rodín a detí
  - c) vytvorením bankových a nebankových subjektov a ich zneužitím na okradnutie rodín o celoživotné úspory s výsledkom zabrániť uzatváraniu manželstiev a plodeniu, rodeniu detí
  - d) znehodnocovanie meny v neprospech rodín a detí

2. **Zneužívanie novej techniky a poznatkov na manipuláciu s myslením ľudí tak, aby**
- a) ženy nerodili, muži neplodili deti
  - b) deti už v mladosti cítili nechúť až odpor k manželstvu, plodeniu a rodeniu detí
  - c) ľudia neuzatvárali manželstvá medzi mužom a ženou
  - d) ženy nekojili (nedojčili) deti
  - e) domáce zvieratá nahrádzali deti a manželov
  - f) ľudia boli prevychovaní k takým sexuálnym praktikám, ktoré nevedú k plodeniu a rodeniu detí
  - g) ľudia vymenili funkčného manželstvo na nefunkčné a neplodné partnerstvo
  - h) zasievali rozvrat medzi mužom a ženou, otcom a matkou
  - i) sústavne zobrazovali muža a otca ako vyvrheľa, kriminálnika, blázna, „úchyláka“ a pod.
  - j) sústavne zosmiešňovali rodiace matky a naopak vyzdvihovali nerodiace ženy (často duševne, zdravotne a sexuálne poškodené celebrity)
  - k) každého, kto odhalí úpadok a zánik, verejne ohovorili a zosmiešnili
3. **Právne zásahy do vzťahov medzi osobami opačného pohlavia, ktoré sú** v rozpore s prirodzenými skutočnosťami a tisícročiami overenými zákonmi, v rozpore s vedeckými zákonmi a prírodnými vedami. Napríklad deťom je upierané právo na vlastného biologického otca, na kojenie a výživu materinským mliekom, na ochranu pred „amorálnym smogom“ z reklám a masmédií ...
4. **Tzv. rodinná politika. Politické rozhodnutia a zásahy do vzťahov medzi mužom a ženou a do rodín.** Politici odmietajú celých 14 rokov prijať taký zákon o rodine, ktorý by odstránil degeneráciu a genocídu manželstiev a rodín a zabezpečil zdravý vývoj detí. Politici zrovnoprávňovaním až nadradňovaním homosexuality nad heterosexualitu degradujú základné hodnoty ľudstva.
5. **Zdravotníctvo,** ktoré sa stáva pre stále väčšiu časť otcov, detí ale aj matiek finančne nedostupnejšie či už do kvality alebo potrebnej kvantity, vychováva matky spoločne s masmédiami proti kojeniu detí materinským mliekom – až 80 % emancipovaných matiek upiera deťom základnú výživu materinským mliekom, trvalé následky nedojčenia na deťoch masmédiá pred verejnosťou doslovne s Goebelsovskou precíznosťou utajujú ...
6. **Školstvo,** ktoré odmieta zabezpečiť výchovu detí učiteľmi – mužmi. Deti sú zámerne vychovávané bez mužov – učiteľov. Deti vychovávané iba jedným pohlavím majú

v dospelosti problémy nadviazať funkčný a zdravý vzťah k opačnému pohlaviu. Chlapci a muži strácajú identitu s vlastným pohlavím, stávajú sa infantilnými ...

7. **Mimovládne protirodinné organizácie**, ktoré svoju antiheterosexuálnu nenávisť a revanšizmus proti mužom a deťom často skrývajú
- a) za „pomoc“ ženám, deťom
  - b) za ľudské práva
  - c) za boj proti vykonštruovanému násiliu (mužom) a pod.

Upozorňujem, že masmédiá, politici a rôzne organizácie predkladajú rôzne svoje vlastné niekedy absurdné inokedy vedecky podložené vysvetlenia úbytku obyvateľstva. Napríklad za veľký úspech sa považuje zníženie umelej potratovosti. Tento jav sa vysvetľuje dobrým plánovaním a antikoncepčnou technikou. Skutočnosť o masmediálnej prevýchove spoločnosti k psychickej a fyzickej neschopnosti počať dieťa sa utajujú. Nepopieram a plne akceptujem vedecky podložené aj iné príčiny nerodenia detí. Považujem ich ale za sekundárne. V svojom príspevku som chcel poukázať na primárne príčiny zníženia počtu detí, na ich zámerné tabuizovanie, cenzurovanie a utajovanie pred verejnosťou.

Na doplnenie príspevku považujem za žiadúce odcitovať **Trestný zákon SR**

Trestný čin proti ľudskosti, § 259 Genocídium:

- 1) Kto v úmysle úplne alebo čiastočne zničiť niektorú národnú, etnickú, rasovú alebo náboženskú skupinu
  - a) uvedie príslušníkov takejto skupiny do takých životných podmienok, ktoré majú privodiť ich úplné alebo čiastočné fyzické zničenie,
  - b) vykoná opatrenie smerujúce k tomu, aby sa v takejto skupine bránilo v rodeníu detí
  - c) násilne prevádza deti z jednej skupiny do druhej, alebo
  - d) spôsobí príslušníkovi takejto skupiny ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť, potresce sa odňatím slobody na dvanásť až pätnásť rokov alebo trestom najvyšším.
- 2) Rovnako sa potresce, kto sa na čine uvedenom v odseku 1 zúčastní.

Na tento trestný čin sa vzťahuje § 166 ods. 2 o nadržovaní

§ 167 ods. 1,2 o neprekazení

§ 168 ods. 1,2 o neoznámení (kto sa hodnoverným spôsobom dozvie, že iný spáchal trestný čin Genocídy a neoznámí bez odkladu tento trestný čin prokurátorovi alebo bezpečnostnému orgánu, potresce sa odňatím slobody až na tri roky.

Ako je zrejmé z textu § 259 je potrebné preukázať páchatelovi úmysel. Upozorňujem, že vďaka vzbure našich občanov cigánov - Rómov sa vyjadrili v masmédiách niektorý ministri vlády SR, že cieľom ich politiky a reforiem je, aby nemali deti tí občania, ktorý nedokážu užiť svoje deti. Inak povedané, aby robotníci, poľnohospodári, učitelia, vedci a zrejme aj cigáni sa nemnožili a množili sa iba predovšetkým bohatí mafiáni. Predseda vlády, politici a ani prokurátori proti priznaniu plánov neprotestovali. Iba Európsky parlament protestoval proti vyhláseniu svojho vyslanca v SR, ktorý sa k vyhláseniam ministrov pripojil s vlastným návrhom odobrať násilím deti chudobným a viacdetným rodičom a dať ich do prevýchovných zariadení pod vedením rozmnožovania neschopného etnika.

Záverom svojho príspevku odporúčam, aby účastníci konferencie podporili návrh na vytvorenie

Komisie na prešetrenie príčin úpadku a úbytku detí v SR

Členmi komisie by nemali byť osoby a organizácie podozrivé z účasti na úbytku detí a mládeže.

Vytvorenie komisie by bol dobrý prvý krok na záchranu civilizácie a ľudí v Slovenskej republike.

Ďalej si dovoľím **odporučiť závery konferencie pre príslušné medzinárodné orgány Európy.**

Príspevok bol vypracovaný na základe poznatkov zo 14 ročnej práce na vzorke viac ako 30 000 klientov z Únie mužov Slovenska – hnutia pre rodinu, Poradní pre otca a rodinných príslušníkov v SR a zahraničí, Združenia poškodených občanov nebankovými subjektami, skúseností z tretieho sektora mimovládnych organizácií a na základe poznatkov množstva odborníkov a vedcov nerešpektovaných rodinnou politikou štátu, masmédií a mimovládnych organizácií.

Deklarácia práv počatého dieťaťa – 5. výročie vyhlásenia

Úspech v uplatňovaní detských práv v poslednom období

Spoločenský pohyb v posledných desaťročiach a predovšetkým po prežitej traume II. svetovej vojny, nabral v otázkach uplatňovania ľudských práv bez pochyby pozitívny smer. Ľudstvo prostredníctvom OSN prijalo niekoľko významných dokumentov, ktoré sa jednotlivé štáty snažia uvádzať do praxe. Medzi dokumentmi týkajúcich sa práv detí vynikajú Deklarácia práv dieťaťa a Dohovor o právach dieťaťa.

Tieto snahy o formuláciu ľudských práv detí a všeobecne ľudských práv svedčia o probléme s uznávaním dôstojnosti ľudskej osoby, ktorý ľudstvo malo pred začatím tohoto procesu uznávania práv, a tieto snahy boli zákonitou reakciou na stav vtedajšej spoločnosti.

Dnes, ak máme byť úprimní, musíme uznať pokrok, ktorý sme v posledných desaťročiach v ochrane práv detí zaznamenali, a to aj v našej krajine a ešte viac nás môže tešiť, že tento proces pokračuje.

Ja osobne som povzbudený týmto procesom, všetkými tými aktivitami vykonávanými pre deti, o ktorých napríklad hovorili a iste ešte aj budú ostatní rečníci, ale viem aj o mnohých ďalších. Dôsledná aplikácia detských práv so zameraním na zdravý citový a telesný rozvoj detí môže splňať úlohu vízie, ktorú by si naša spoločnosť mala dávať.

V súčasnosti však existuje oblasť detských práv, ktorá stále len čaká na svoje uznanie. Tou oblasťou sú ľudské práva nenarodených detí.

Práva počatých detí – nedotiahnutá časť v systéme ľudských práv

Podobne ako deti v útlom veku, aj nenarodené deti sú úplne odkázané a závislé na nás dospelých. O to väčší dôraz by sa mal klásť aj na ochranu ich práv. V súčasnosti existujú isté odkazy (Ústava SR, Trestný zákon), ktoré zaručujú niektoré základné práva nenarodeným deťom. Sú dôkazom toho, že spoločnosť cíti, že je potrebná ich ochrana. Avšak tieto „práva“ sú akoby relatívne a posunuté len do oblasti meniteľného pozitívneho práva, teda bez skutočného významu súčasne chápaných ľudských práv. Znamená to, že ľudskej bytosti, v tomto prípade počatému ešte nenarodenému dieťaťu, nie je uznaná ľudská dôstojnosť.

Nedoriešenosť tejto otázky je citeľná a napríklad aj najvyšší Európsky súd pre ľudské práva, ktorý len nedávno nerozhodol v otázke ochrany človeka pred narodením (uznania jeho

ľudskej dôstojnosti) a vyjadril sa, že tieto otázky si musia štáty riešiť samostatne. Tým fakticky uznal svoju neschopnosť uznať ľudské práva deťom pred narodením a nedal oporný bod pre posunutie týchto práv do pozitívneho práva národných štátov.

Môžu však byť základné ľudské práva počatých nenarodených detí degradované len do podoby „akoby“ práv? Je to v súčasnej pozícii rozpracovania systému ľudských práv adekvátny stav? Existuje nejaká rozumná prekážka pre to, aby práva nenarodeným neboli uznané v plnej šírke hĺbke? Som pevne presvedčený, že pri súčasnej úrovni znalostí o prenatálnom živote a genetike je to zastaralé a dlhodobo neudržateľné. Je absolútne nevyhnutné, aby si spoločnosť prestala dávať ruky pred oči a práva počatým nenarodeným deťom priznala v ich plnej sile.

Aj počaté deti sú subjektom ľudských práv

Na to, aby sme mohli hovoriť o právach, je nutné, aby sme uznali ľudskú dôstojnosť subjektu práva. V prípade počatých ešte nenarodených detí zatiaľ takýto stav nenastal, aj keď podľa môjho názoru, niet dôvodu, prečo by sa tak nemalo stať. Práve neuznávanie práv počatým nenarodeným deťom považujem za elementárny nedostatok v sústave ľudských práv, ktorý je nevyhnutné zmeniť. K tomu ma privádza jednoduchá úvaha. Ak uznávame ľudské práva práve narodeného dieťaťa, ak uznávame všetky práva bez výhrad predčasne narodenému dieťaťu, prečo potom dávame právam nenarodeného dieťaťa nelogické obmedzenia? Je to ten istý človek. V čom sa odlišuje predčasne narodené dieťa od ešte nenarodeného dieťaťa v rovnakom veku od počatia? V čom sa líši čerstvo narodené dieťa od mesiac mladšieho dieťaťa v lone ženy. V čom sa líši 5 mesačné dieťa od počatia od 4 mesačného? Existuje medzi nimi nejaký priepastný rozdiel, ktorý by nás oprávňoval jednému uznať ľudskú dôstojnosť a tým aj všetky práva a druhému uznať len akýsi status podmieneného práva, ktorý však môže mať a priznajme, že aj niekedy máva (prípád neuznávania práva na život pri umelom potrate), ten najhorší možný dôsledok – fyzickú likvidáciu, smrť ľudskej bytosti?

Je potrebné zodpovedať si, čo je tým elementom, na základe ktorého prisúdime ľudské práva. Vieme, že týmto elementom nemôže byť ani rozum, ani telesná zrelosť, ani správanie ani nič podobné. To by sme museli z kategórie subjektu práva vylúčiť veľké skupiny ľudí – napr. psychicky chorých, ťažko postihnutých, deti do jedného alebo dokonca do dvoch rokov života apod. Jediným skutočným dôvodom na uznanie ľudských práv je príslušnosť k ľudskému rodu. Kto spĺňa túto podmienku, je subjektom ľudských práv, ktoré sú nepremlčateľné, neodňateľné. Príslušnosť k ľudskému rodu dnes vieme určiť vďaka výtvarným vedy presne. Od momentu počatia, spojením ženskej a mužskej pohlavnej bunky

dostáva nová bunka do vienka genetickú výbavu, ktorá je jedinečná a charakteristická len pre človeka. Jedinečnú DNA, ktorá sa nachádza v počatej bunke je tá istá, ktorú má dospelý jedinec, ktorý sa z tejto bunky vyvinie, v každej bunke svojho tela. Toto je jediný istý hraničný bod, ktorý nám súčasná veda ponúka. A podľa mňa, by sme túto skutočnosť mali rešpektovať.

Nevyhnutosť uznania práv počatým deťom

Na základe poznatkov súčasnej vedy o vzniku človeka a na základe prijatého spôsobu vnímania ľudských práv je podľa mňa uznanie práv počatým nenarodeným deťom nevyhnutnosťou, našou povinnosťou a podľa mňa aj otázkou času. Ak chceme byť dôsledný a pravdivý a nechceme sa zmieriť s nič nehovoriacimi umelo vytvorenými „akože právami“, ak nechceme zakrývať a kamuflovať neprijemné dôsledky z uznania týchto práv pre spoločnosť, ak sa nechceme vrátiť späť o dve storočia – musíme práva počatým deťom priznať a chrániť ich.

Deklarácia práv počatého dieťaťa (DPPD) – jedinečný pokus formulovať práva počatých detí

O tom, že nehovorím len o svojom názore chcem dokumentovať na DPPD, ktorú by som Vám chcel na záver predstaviť.

DPPD zverejnili v roku 1999 štyri mimovládne organizácie (MVO) ako ich prínos k 10. Výročiu schválenia Dohovoru o právach dieťaťa. DPPD vychádza z najlepších právnych tradícií, ktoré najmä po II. svetovej vojne vyústili do medzinárodnoprávnej úpravy ľudských práv. Vyhlásenie DPPD bolo unikátnym svetovým počínom, ktorý inšpiroval napríklad aj našich susedov z Česka k podobnej deklarácii, ktorá vychádzala zo slovenskej.

Text deklarácie sa skladá z preambuly a 18 článkov. V preambule sa autor deklarácie odvoláva na zdroje DPPD, ktorými sú existencia ľudských práv vychádzajúca z prirodzenosti človeka – osoby, sformulovaná v už v existujúcich významných medzinárodnoprávných dokumentoch a skutočnosť, že počiatkom ľudského života je počatie.

Riadne časti deklarácie majú tieto názvy, ktoré hovoria aj o ich obsahu:

1. Každá ľudská bytosť má právo na život od počatia po prirodzenú smrť
2. Počaté dieťa má právo narodiť sa, mať svoju matku, otca a rodinu
3. Počaté dieťa má právo na ochranu zdravia a zachovanie ľudskej dôstojnosti
4. Počaté dieťa má spôsobilosť na práva
5. Počaté dieťa a jeho matka majú právo na osobitnú starostlivosť a pomoc

O tom, že deklarácia bola zaznamenaná aj politikmi a verejnosťou svedčia aj pozitívne citácie vtedajších predstaviteľov. K deklarácii sa vyjadrili napr.: Milan Kňažko – vtedajší minister kultúry, Gabriel Palacka – vtedajší minister dopravy, pôšt a telekomunikácií, František Tondra – spišský diecézny biskup, v súčasnosti predseda KBS, Peter Magvaši – vtedajší minister práce, sociálnych vecí a rodiny, Ladislav Pittner – vtedajší minister vnútra, Milan Čič – vtedajší predseda Ústavného súdu, Mikuláš Dzurinda – vtedajší aj súčasný predseda vlády. Všetci ocenili DPPD, niektorí sa s ňou stotožnili, avšak všetci túto iniciatívu uvítali ako prínosnú a potrebnú pre spoločenský dialóg.

Výzva na presadzovanie práv počatých detí

Od vyhlásenia DPPD ubehlo 5 rokov. Aj keď jej potenciál nebol za ten čas celkom využitý, som presvedčený, že jej existencia mala a má veľký význam. Iste aj vďaka vyhláseniu tejto deklarácie tu teraz stojím ako zástupca Fóra života, ktoré združuje 20 MVO, ktoré sa so znením textu DPPD úplne stotožňujú. Avšak zostať iba pri tom by nepostačovalo. Chceme, a so všetkých síl sa budeme usilovať, aby idey deklarácie v našej spoločnosti čoraz viac zaznievali a práva počatých detí boli všeobecne uznané. Rád by som teraz vyzval aj prítomných zástupcov MVO a tiež Vás, pán verejných ochranca práv, aby ste sa k presadzovaniu ideí DPPD postavili pozitívne a čo možno najaktívnejšie, aby sa na Slovensku cítil v bezpečí každý, teda aj každé bezbranné počaté dieťa.

Problémové oblasti vo vzťahu k dodržiavaniu práv dieťaťa z rómskych komunit

Dodržiavanie práv dieťaťa v kontexte Dohovoru o právach dieťaťa, ktorého je Slovenská republika signatárom, je mnohoúrovňovým problémom. Často však viaceré nesporne dôležité témy, ktoré rezonujú odbornej i laickej verejnosti, napríklad problém týraných detí či náhradnej výchovy, zatlačia iné, ktoré akoby boli súčasťou iného balíka problémov. To platí predovšetkým na špecifikum otázky dodržiavania práv dieťaťa v podmienkach rómskych osídlení. Pritom v tomto prostredí sa kumulujú viaceré fenomény svedčiace o evidentnom nedodržiavaní, a to aj najzákladnejších práv dieťaťa.

Na tieto skutočnosti systematicky poukazujú správy výborov OSN, Európskeho centra proti rasizmu a intolerancii (ECRI) a MZV USA a ich odporúčania. Už v záverečných odporúčaniach Výboru pre práva dieťaťa k prvej správe Slovenska (6. 10. 2000) sa konštatuje, že napriek pokračujúcim snahám štátu deti patriace k rómskej menšine de facto zažívajú diskrimináciu vzhľadom na niekoľko ustanovení Dohovoru, predovšetkým s ohľadom na najvyššie dosiahnuteľnú úroveň zdravotného stavu, právo na zodpovedajúcu životnú úroveň a právo na vzdelanie. Výbor v tejto súvislosti požadoval, aby všetkým deťom, teda aj rómskym, boli priznané bez diskriminácie práva Dohovoru, a zároveň požadoval informácie o pokroku v ďalších správach. Zároveň sa konštatovalo, že právo dieťaťa na nediskrimináciu nie je v legislatíve implementované v súlade s čl. 2 Dohovoru pokiaľ ide o určité zraniteľné skupiny detí, najmä rómske. Rómske deti by potrebovali viac pomoci zo strany štátu, aby mohli požívať rovnaké právo na rozvoj ako ostatné deti.

V súvislosti s právom na zdravie a zdravotnú starostlivosť vyslovil výbor obavu z pretrvávajúcich regionálnych nerovností najmä vo vzťahu k deťom patriacim do najviac zraniteľných skupín vrátane rómskych pokiaľ ide o možnosti využívať zdravotnú starostlivosť a vysoký stupeň podvýživy detí mladších ako päť rokov a detí v školskom veku. Preto výbor odporučil presadzovať opatrenia na zabezpečenie adekvátneho prístupu k službám zdravotnej starostlivosti pre všetky deti bez rozdielu. Pokiaľ ide o vzdelávanie Výbor so znepokojením zaznamenal, že väčšina rómskych detí navštevuje špeciálne školy z dôvodov skutočných

alebo vnímaných ako jazykové či kultúrne rozdiely medzi Rómami a majoritou spolu s tým, že školský zákon neupravuje vyučovanie v rómskom jazyku. Odporúčal vytvoriť ďalšie opatrenia smerujúce k zabezpečeniu rovnoprávneho prístupu a príležitostí rómskych detí navštevovať normálnu školu s podporným vzdelávaním pokiaľ je to potrebné. Zároveň odporučil preskúmať postavenie rómskeho jazyka a zváženie vhodnosti prijať opatrenia smerujúce k zabezpečeniu vzdelávania v tomto jazyku. Vzdelávací systém a médiá by mali podporovať pozitívne postoje voči menšinám a kultúrny dialóg.

Výraznejší pokrok v tejto oblasti však nenastal, a tak v tretej správe o Slovensku z 23. 6. 2003 Európskej komisii proti rasizmu a intolerancii (ECRI) sa okrem iného konštatuje, že rómska menšina je vo väčšine oblastí života naďalej vážne znevýhodnená, najmä pokiaľ ide o bývanie, zamestnanie a vzdelanie. Podmienky v osadách sú natoľko kritické, že existuje riziko epidémií, pričom predovšetkým deti žijúce v tomto prostredí nemôžu dúfať, že sa budú môcť rovnocenne zapojiť do spoločnosti predovšetkým v oblasti vzdelávania a neskôr zamestnania. Problematický je aj prístup Rómov k zdravotníckej starostlivosti, existencia diskriminácie vrátane praktík ako je oddeľovanie pacientov.

Vo vzťahu ku vzdelaniu sa konštatoval problém s uplatňovaním práva na vzdelanie v materinskom jazyku. ECRI je mimoriadne znepokojená vysokým percentom rómskych detí, ktoré sú zaradované do špeciálnych škôl, ako aj tým, že v niektorých osadách vlastne žiadna iná škola ani nie je k dispozícii. Pretrvávajúcim problémom sú predsudky a diskriminácia zo strany rodičov a učiteľov, ktoré môžu viesť k tomu, že rómske deti sa vyučujú v oddelených triedach. Podiel rómskych detí na školách vyššieho než základného stupňa je mimoriadne nízky a len veľmi málo Rómov ukončí stredoškolské vzdelanie alebo nastúpi na vysokú školu.

Podobne vo Výročnej správe o dodržiavaní ľudských práv 2003 Ministerstva zahraničných vecí USA zverejnenej 24. februára 2004 sa konštatovalo, že podľa aktivistov sa čoraz viac detí rodí do chudoby a že tento jav sa týka najmä rómskej menšiny. Výsledkom bol v minulom roku rastúci počet rómskych detí, ktoré boli opustené hneď po pôrode v nemocnici alebo v útlom veku. Tieto deti sa stali zverencami štátu a boli umiestnené v detských domovoch. Rómovia tvorili väčšinu obyvateľov štátnych inštitúcií pre deti. Diskriminácia menšín, najmä rómskej, podľa správy pokračovala v oblasti vzdelávania, zdravotnej starostlivosti a v zamestnávaní. Objavilo sa viacero správ o diskriminácii Rómov v systéme zdravotníckej starostlivosti. Úmrtnosť rómskych detí bola trikrát vyššia ako u väčšinovej populácie a doba dožitia Rómov bola kratšia o takmer 17 rokov. Naďalej sa objavovali tvrdenia o segregovaných nemocničných oddeleniach. Mnohé mimovládne organizácie tvrdili, že segregácia v školách pokračovala. Rómske deti boli v neúmerne vysokej miere

zaradované do špeciálnych škôl pre mentálne zaostalé deti, v mnohých prípadoch len z dôvodu nedostatočnej znalosti slovenského jazyka.

Nakoniec v celkom nedávnych odporúčaniach Výboru pre elimináciu rasovej diskriminácie OSN (UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination) v Ženeve k 4. a 5. periodickej správy SR o implementácii Dohovoru OSN o zabránení rasovej diskriminácie sa konštatuje znepokojenie nad tým, že diskriminačné a nepriateľské postoje voči príslušníkom rómskej komunity sú na Slovensku hlboko zakorenené a značne rozšírené (odporúčania boli prijaté 18. 8. 2004). Preto výbor odporúča, aby pokračovalo úsilie vyvíjané zo strany štátu prostredníctvom podpory seriózneho dialógu s cieľom zlepšenia vzťahov medzi rómskymi komunitami a majoritou s ohľadom na podporu tolerancie a prekonávania predsudkov a negatívnych stereotypov. Hoci výbor víta prijaté opatrenia na zlepšenie situácie rómskych detí zahŕňajúce projekt rómskych asistentov, je naďalej znepokojený de facto segregáciou rómskych detí v špeciálnych školách vrátane špeciálnych (remedial) tried pre mentálne postihnuté deti. Výbor preto odporúča predchádzať segregácii rómskych detí aj prostredníctvom možnosti bilingválneho vyučovania alebo vyučovania v materskom jazyku.

Výbor je tiež znepokojený diskrimináciou Rómov de facto na trhu práce v súvislosti s vysokým počtom nezamestnaných Rómov a odporúča, aby bola plne implementovaná legislatíva zakazujúca diskrimináciu pri zamestnávaní a diskriminačné praktiky na trhu práce. Znepokojenie bolo tiež vyjadrené v súvislosti s kritickou situáciou zdravotného stavu príslušníkov rómskych komunít, ktorý je dôsledkom chudoby a nevhodných podmienok života. Výbor odporúča uskutočniť programy a projekty v oblasti zdravia Rómov zohľadňujúc ich znevýhodnenú situáciu vzhľadom na extrémnu chudobu a nízky stupeň vzdelania.

Uvedený výpočet výčítiek na adresu Slovenska dostatočne dokazuje alarmujúci situáciu, v ktorej žije nezanedbateľný počet rómskych detí. Túto situáciu mapujú samozrejme viaceré dokumenty, ktoré prijala vláda SR (ide predovšetkým o Stratégie a Priority pripravené Úradom splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity). Jedným z najnovších dokumentov je Akčný plán sociálnej inklúzie. V tomto dokumente sa konštatuje, že najviac ohrozené sociálnou exklúziou a chudobou, u ktorých sa kumulujú viaceré kľúčové znevýhodnenia sú neintegrované rómske komunity, ktoré žijú vo vidieckych alebo mestských osídleniach – teda osadách a getách. Extrémna chudoba sa prenáša na ďalšie generácie bez výraznej možnosti vymanenia sa z nej. Alarmujúce je to, že veľkú časť tohto obyvateľstva tvoria deti a mládež. Deti sú znevýhodnené v dôsledku jazykových bariér, nedostatočnými podmienkami pre vzdelávanie v domácom prostredí a nedostatočnej vybavenosti školskými pomôckami a potrebami. V dôsledku tohto znevýhodnenia bývajú často zaradované do

špeciálnych škôl alebo veľká časť končí školskú dochádzku predčasne s nízkou úrovňou dosiahnutého vzdelania čo, ako sa konštatuje v dokumente, v dlhodobej perspektíve znemožňuje únik z extrémnej chudoby.

Dôležitý aspekt práv dieťaťa v rómskych osadách sa vynára v súvislosti so stereotypmi zobrazovania rómskych detí z osád v médiách. Spôsob, ako sa v médiách zobrazuje chudoba, nevhodné podmienky bývania a hygieny, ako aj nedostatočné ošatenie detí z rómskych osád je nie len neetický, ale je zrejme v rozpore s ustanovením čl. 16 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa, podľa ktorého dieťa nesmie byť vystavené svojvoľnému zasahovaniu do svojho súkromného života ani útokom na svoju česť a povesť. Hoci podľa druhého odseku tohto článku má právo na zákonnú ochranu proti takýmto zásahom, až na ojedinelé apely na svedomie či etiku a profesionalitu žurnalistov, nebol podaný proti takémuto konaniu podnet, čo zrejme súvisí s takmer nulovou citlivosťou verejnosti voči takémuto správaniu i nedostatočnou aktivitou subjektov, ktoré sa zaoberajú dodržiavaním práv detí, predovšetkým tých z rómskych z osád. Na túto problematiku poukázal aj seminár Médiá a práva detí, ktorý v polovici októbra 2003 zorganizovala Rada pre vysielanie a retransmisiiu.

Na základe konštatovaní hodnotiacich správ o Slovensku i dokumentov vnútroštátnych aplikujúc čl. 2 Dohovoru na dieťa z rómskej osady sa dá predpokladať, že takéto dieťa je diskriminované na základe *farby pleti, jazyka, etnického i sociálneho pôvodu* pričom rozsah nedodržiavania práv dieťaťa z tohto špecifického prostredia je širší než problematika spadajúca pod čl. 2 Dohovoru.

Praktické riešenie tohto komplexného problému musí vychádzať predovšetkým z relevantných dát, ktoré sa stanú základom pre stanovenie priorít a zodpovedajúcu alokáciu zdrojov v rozpočte. Práve nedostatočný zber štatistických dát hlavne marginalizovaných skupín obyvateľstva je však kameňom úrazu tvorby politiky vo vzťahu k deťom, na čo upozorňuje aj Výbor OSN pre práva dieťaťa. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, ktoré zo zákona plní úlohy v oblasti monitoringu a výskumu dodržiavania ľudských práv na Slovensku, realizuje *Terénny výskum dodržiavania práv dieťaťa detí z rómskych osád so zohľadnením ich diskriminácie a špecifických problémov v rámci Akčného plánu predchádzania všetkým formám diskriminácie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie na obdobie rokov 2004 – 2005*. Výsledky výskumu, ktorého terénna fáza sa uskutoční v novembri a začiatkom decembra tohto roku, majú ambíciu prispieť k vytvoreniu reálneho obrazu možností dodržiavania práv dieťaťa v rómskych komunitách a prispieť tak k vecnej a konštruktívnej diskusii s cieľom navrhnuť možné riešenia.

PhDr. Miriam Šramatá, PhD.

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

TU Trnava

Aktivity Trnavskej Univerzity v treťom svete

Antimalnutričný program pre deti v Keni

K aktivitám, ktoré vyvíja Trnavská Univerzita v Keňskom hlavnom meste Nairobi patrí príprava a realizácia antimalnutričného programu. Projekt, orientovaný na pomoc deťom, ktoré sú stredne až ťažko podvýživované funguje od roku 2001. Rovnako ako ostatné aktivity, t.j. odborná lekárska pomoc, dobrovoľné testovanie a poradenstvo v oblasti prevencie AIDS, edukačný bakalársky program so zameraním na sociálnu prácu a v neposlednom rade pomoc deťom z ulice, je malnutričný program určený obyvateľom slumov. Ide o ľudí, ktorí žijú v najbiednejších podmienkach a akákoľvek odborná pomoc – lekárska, poradenská, právna a i. je pre túto skupinu obyvateľov absolútne nedostupná.

K najčastejším problémom ľudí zo slumov patrí:

- nízky finančný príjem
- nízka vzdelanostná úroveň
- nevhodné bytové podmienky
- kontaminované vodné zdroje
- nevhodné stravovacie návyky – príjem potravín s nízkou nutričnou hodnotou, nevhodné skladovanie potravín, nedostatočná tepelná úprava
- časté infekčné ochorenia najmä u detí

Aktivity Trnavskej univerzity v oblasti pomoci malnutričným deťom sú seriózne koncipovanou činnosťou, ktorej cieľom je bezprostredná pomoc, edukácia, prevencia a osвета.

Screening. Výber detí do programu

Na začiatku antimalnutričného projektu boli deti do programu zaraďované náhodne. Väčšinou dieťa priniesla matka k lekárovi v zlom zdravotnom stave. Ak lekár skonštatoval, že zdravotný stav dieťaťa je okrem iného spôsobený tým, že nie je dostatočne živé, resp. jeho

váha nezodpovedá WHO normám zaradil dieťa do programu. V súčasnosti sú už prípady, kedy matky samy prichádzajú aby bolo ich dieťa zaradené do programu. Informácie o programe si odovzdávajú v rámci komunity, prípadne sa o programe informujú priamo na klinike. Do malnutričného programu je najčastejšie zaradené dieťa z dôvodu ak:

- má vzhľadom na svoj vek nízku hmotnosť
- matka nemôže dieťa dojčiť
- matka je HIV pozitívna
- ide o dieťa, o ktoré sa nestará jeho biologická matka
- matka porodí dve a viac detí naraz.

Pri zaradení dieťaťa do programu sociálny pracovník vo vstupnom – anamnestickom rozhovore vypracováva podrobnú správu, ktorá obsahuje informácie o dieťati, jeho rodičoch, ide o vlastne o rodinnú anamnézu, ktorá mapuje sociálnu situáciu rodiny, hlavne :

- miesto bydliska
- počet ľudí žijúcich s dieťaťom v spoločnej domácnosti
- prístup k vodnému zdroju
- prítomnosť kanalizácie

V ďalšej časti sa zameria na informácie o výžive dieťaťa, t.j. o skladbe potravín, spôsobe ich prípravy a podávania a pod.

Na základe získaných informácií je dieťa zaradené do antimalnutričného programu.

Zaradenie dieťaťa do programu

Po zaradení do programu je matkám pre ich deti každý týždeň poskytované sušené mlieko s bohatou nutričnou hodnotou. Výber mlieka závisí od veku dieťaťa. Okrem toho je každé dieťa, ktoré bolo zaradené do programu jedenkrát za dva týždne kompletne zmerané a vážené, čím je zabezpečená kontrola a možnosť zdokumentovať výsledky projektu. Sociálny pracovník poučí matku o spôsobe prípravy jedla ako aj o zásadách, ktoré musí matka, v ojedinelých prípadoch otec, dodržiavať aby dieťa v programe zostalo.

Vyradenie dieťaťa z programu

Ak dieťa dosiahne príslušnú hmotnosť zodpovedajúcu veku potom je z programu vyradené. Vo výnimočných prípadoch zostáva v programe aj naďalej. Väčšinou vtedy ak ide o dieťa HIV pozitívne, alebo je zverenú do starostlivosti inej osoby. Do teraz bolo zaradených

do projektu vyše 200 detí. Vďaka odbornej pomoci 20 z nich dosiahlo požadovanú hmotnosť a mohli byť z programu vyradené.

Edukácia

Potreba edukácie matiek vyplynula z faktu, že pri získavaní informácií o stravovacích návykoch boli zistené zásadné nedostatky:

- matky nedojčili dieťa dostatočne dlho - aj keď nemali dôvod po krátkom čase jednoducho dieťa prestali dojčiť
- skladba potravín bola veľmi chudobná – väčšinou išlo o múku vodu a zemiaky
- potraviny boli nesprávne, resp. nedostatočne upravované
- hygienické návyky častokrát spôsobili mnohé infekčné a respiračné ochorenia.

Vzhľadom na uvedené bol vypracovaný edukačný plán, v ktorom sa matkám podrobne vysvetlila nutričná hodnota materského mlieka a význam dojčenia. Dôležité bolo taktiež vypracovať program správneho stravovania dieťaťa. Jeho súčasťou sú jednoduché informačné brožúry pre matky. Kontinuálne prebiehajú aj tzv. „kurzy varenia“. Sociálny pracovník s matkami vyberie jednoduchý recept nenáročný na prípravu ale vhodný pre deti a spolu pripravujú jedlo. Tento program prebieha v spolupráci so študentmi bakalárskeho štúdia sociálnej práce, ktorí študujú priamo v Nairobi.

Súčasťou práce sociálneho pracovníka je aj návšteva rodín v slumoch. Na jednej strane ide o kontrolu a na strane druhej je jeho záujem u rodiny vítaný a motivuje k lepšej spolupráci. Pracovník priamo v rodine skontroluje spôsob prípravy jedla pre dieťa, pričom má možnosť vidieť životné podmienky a pomery v rodine. Z práce s jednotlivcom sa postupne stáva práca so skupinou až komunitou. Bezprostredným kontaktom si pracovník získava dôveru a postupne je vítaný ako pomoc a nie ako kontrola. Aj vďaka týmto činnostiam sa prehĺbuje spolupráca sociálneho pracovníka s matkami a zároveň aj samy matky začínajú participovať na propagácii a rozširovaní malnutričného programu v rámci komunity. Program tak môže rozširovať svoje zameranie a okrem priamej pomoci deťom sa v budúcnosti bude môcť klásť dôraz na edukáciu a tým pádom na prevenciu. V tomto smere budú mať svoje nezastupiteľné miesto absolventi bakalárskeho štúdia sociálnej práce. Oni, považovaní komunitou za vlastných, so vzdelaním a znalí pomerov budú môcť zlepšiť informovanosť ako aj iniciovať realizáciu ďalších dôležitých projektov.

Už v úvode boli vymenované aktivity Trnavskej Univerzity realizované našimi učiteľmi a lekármi v Nairobi. Projekt, ktorý funguje od roku 1998, prináša svoje ovocie a vôbec nie je na mieste považovať tieto činnosti za bezvýznamnú kvapku v mori. Práve program zameraný na pomoc malnutričným deťom je toho priamym dôkazom. Nejde totiž iba o mechanickú pomoc deťom ale jednoznačne v sebe zahŕňa osvetu a prevenciu a to vo forme edukácie a praktických kurzov. A toto je tá najlepšia cesta pomoci, keď podnietime k aktivite domáce obyvateľstvo, či už je to prostredníctvom priamej pedagogickej činnosti alebo cez pomoc tým najbezbrannejším - deťom. Ak začneme pomáhať od narodenia je šanca, že o pár rokov sa zmysel takýchto projektov začne pomaly strácať a to je tá najlepšia odmena a predovšetkým toto je aj našim cieľom.

Veľakrát sa nás ľudia pýtajú prečo pomáhame v Afrike. A prečo nie?!

PhDr. Martina Žáková, PhD.

Katedra dobrovoľníctva

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce

Trnavská univerzita

Ochrana maloletých bez sprievodu na Slovensku

Utečenci predstavujú najzraniteľnejšiu skupinu ľudí. Sú to ľudia, ktorí stratili domov na základe vojnového konfliktu, živej katastrofy, príslušnosti k určitej rase, náboženstvu, sociálnej či politickej skupine a nemôžu sa vrátiť späť bez toho, aby ich životy neboli ohrozené. O túto veľkú skupinu (asi 22 miliónov) sa stará medzinárodná organizácia – UNHCR.

Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov poskytuje ochranu viacerými spôsobmi. Najzákladnejším z nich je Ženevská konvencia o postavení utečenca (1951). Tento medzinárodný dokument zaručuje dodržiavanie základných ľudských práv. Pomáha utečencom pri integrácii do novej krajiny, pri presídlení do tretej krajiny, príp. pri ich repatriácii, ak už dôvod odchodu pominul.

Bohužiaľ, medzi utečencami sa často nachádzajú aj deti. V posledných rokoch ich počet vzrástol. Snahou humanitných organizácií je pomôcť týmto deťom získať novú šancu na lepší život, na ich rozvoj, vzdelanie a starostlivosť. Niektoré z utečeneckých detí sú bez rodičov či ich zákonných zástupcov. Takéto deti sa nazývajú maloletí bez sprievodu, príp. odlúčené deti.

Odlúčené deti – v rámci zásad azylového konania v SR pod pojmom „odlúčené deti“ rozumieme maloletých cudzincov nachádzajúcich sa mimo územia krajiny pôvodu bez sprievodu rodičov alebo zákonných opatrovateľov.

V materiále programu Odlúčené deti v Európe je tento pojem definovaný takto - Odlúčené deti sú osoby, ktoré nedovršili 18. rok, ktoré sa nachádzajú mimo územia svojej vlasti a sú odlúčené od oboch svojich rodičov alebo zákonných/zvyčajných opatrovateľov. Niektoré deti sú úplne samé alebo žijú so vzdialenými príbuznými. Všetky tieto deti sú odlúčené a majú nárok na medzinárodnú pomoc a ochranu s využitím medzinárodných prostriedkov, ako aj prostriedkov jednotlivých krajín.

Odlúčené deti hľadajú útočisko v inej krajine z rôznych dôvodov. Môže to byť strach z prenasledovania alebo nedostatku bezpečia, z dôvodov porušovania ľudských práv, vojnového konfliktu alebo nepokojov v ich vlasti. Môžu to byť obeť sexuálneho zneužívania

alebo vykorisťovania alebo osoby unikajúce do Európy z dôvodu citeľnej straty alebo nedostatku lásky a starostlivosti. Takéto dieťa dostáva u nás opatrovníka.

Legislatívna úprava inštitútu opatrovníka

Právna úprava inštitútu opatrovníka v zákone o azyle a v zákone o správnom konaní neustanovuje ani taxatívne ani príkladom práva a povinnosti opatrovníka.

Zákon o azyle ustanovuje, že za cudzinca mladšieho ako 18 rokov, ak nenadobudol plnoletosť skôr podľa osobitného predpisu (Zákon o rodine), robí právne úkony jeho zákonný zástupca a ak sa cudzinec na území SR zdržiava bez svojho zákonného zástupcu, ustanovený opatrovník. To isté platí, ak ide o cudzinca, ktorý je pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo ktorého spôsobilosť na právne úkony je obmedzená.

Súčasný stav v oblasti starostlivosti o odlúčené deti v azylovej procedúre a zabezpečení maloletých azylantov

Odlúčené deti tvoria asi 1% z celkového počtu žiadateľov, je však predpoklad, že ich počet sa bude zvyšovať. Umiestnení sú spolu s ostatnými žiadateľmi do záchytného tábora (ďalej ZT) a neskôr do pobytového tábora (PT). Migračný úrad (MÚ) takýmto deťom ustanoví opatrovníka. V súčasnosti je za opatrovníka ustanovený sociálny pracovník Slovenskej humanitnej rady (SHR).

Potreby v oblasti starostlivosti o odlúčené deti v azylovej procedúre a zabezpečení maloletých azylantov v SR

Maloletí bez sprievodu majú na základe medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, ktoré SR ratifikovala, univerzálne práva, tak ako iní ľudia, okrem toho majú práva ako deti, osobitne práva ako žiadatelia o azyl s ohľadom na ich aktuálnu sociálnu pozíciu odlúčenia.

V súlade s Konvenciou OSN o právach dieťaťa je potrebné pre maloletých bez sprievodu zabezpečiť naplnenie najmä 3 základných oblastí, ktoré Ženevská konvencia podporuje:

1. konať v najlepšom záujme dieťaťa a to na základe jeho individuálnych potrieb,
2. nediskriminovať – čiže zabrániť akejkoľvek diskriminácii a poskytnúť dieťaťu-cudzincovi všetky výhody a možnosti, ktoré majú deti, ktoré sú občanmi tohoto štátu,
3. umožniť sociálnu participáciu a participáciu na rozhodovaní – v rodine a komunitnom živote, participácia tak zabezpečuje rozvojové potreby detí.

Na realizáciu vyššie uvedeného zabezpečenia starostlivosti je povinné:

- Identifikovať deti bez sprievodu;
- Viest' o každom dieťati podrobnú evidenciu;
- Vykonávať výmenu informácie s medzinárodnými organizáciami, najmä UNHCR, UNICEF, IOM, Medzinárodným výborom Červeného kríža a národnými organizáciami Červeného kríža (pátracia služba);
- Vyhľadávať a spracovávať informácie, názory detí na ich umiestnenie a opatrovnícku starostlivosť;
- Monitorovať život detí s rodinami inými, ako svojimi vlastnými alebo ich život v zariadení MÚ. Včas identifikovať náznaky zneužívania, prehliadania a využívania a intervenovať, keď je to nevyhnutné a možné;
- Ak je to možné, pomôcť zabezpečiť umiestnenie odlúčeného dieťaťa v rodinách, ktoré patria do komunity dieťaťa, čím sa podporí jeho kultúrna a jazyková kontinuita, pričom vždy zostáva otvorená možnosť spojenia rodiny,
- Vyhnúť sa vytváraniu domovov a umiestnenia detí v iných inštitucionálnych zariadeniach. Rozvojové potreby detí sú najlepšie poskytované v rámci rodinnej výchovy;
- Zabezpečiť, aby deti bez sprievodu mali prístup do tých istých škôl, k zdravotníckym službám a do iných zariadení, ktoré využívajú ostatné deti toho istého veku, ktoré sú občanmi tohoto štátu. Odlúčené deti teda nemajú byť izolované v špeciálnych programoch;
- Pokračovať v monitorovaní odlúčených detí po udelení azylu, iniciovať spoluprácu s okresnými úradmi a ostatnými NGOs s cieľom zabezpečiť čo najlepší prechod odlúčeného dieťaťa do integračného procesu.

V procese výkonu práv odlúčených detí nachádzajúcich sa na území SR bez sprievodu má významné miesto ***inštitút opatrovníka***.

Opatrovník ustanovený žiadateľovi na konanie o azyle môže uplatňovať tieto práva:

- Dať sa zastupovať advokátom alebo iným zástupcom, ktorého si zvolí,
- Má právo nazeráť do spisu a robiť si z neho výpisy,
- Má právo pred vydaním rozhodnutia vo veci sa vyjadriť k jeho podkladu a spôsobu zistenia, príp. navrhnúť jeho doplnenie,
- Môže z dôležitých dôvodov požiadať MV SR o prerušenie konania,

- Podáva rozklad proti prvostupňovému rozhodnutiu MÚ, ktorým sa maloletému neudeľuje azyl,
- Môže podať žalobu na preskúmanie zákonnosti rozhodnutia MÚ, atď.

Opatrovník ustanovený žiadateľovi o azyl má tieto povinnosti:

- Zúčastniť sa na tréningu Programu odlúčených detí v Európe, Návrh vhodného postupu (UNHCR),
- Zostaviť databázu tlmočníkov, ktorí budú spolupracovať s opatrovníkom pri jeho komunikácii s odlúčeným dieťaťom,
- Zabezpečiť, aby sa tlmočníci zúčastnili na tréningu Programu odlúčených detí v Európe – Návrh vhodného postupu a boli poučení psychológom o citlivom prístupe pri tlmočení odlúčeným deťom,
- Pri svojej činnosti používať a študovať materiály Programu Odlúčené deti v Európe – Návrh vhodného postupu, Konvencie OSN o právach dieťaťa, Ženevskú konvenciu, Deklaráciu o ľudských právach a ostatné medzinárodné dokumenty ako sú špecifikované v dokumente Návrh vhodného postupu a taktiež zákony SR,
- Zabezpečiť právneho poradcu, ktorý bude zatupovať odlúčené dieťa v azylovej procedúre, sprevádzať odlúčené dieťa na pohovor a zabezpečiť, aby bol pohovor vedený v prostredí prijateľnom pre maloletých a bol vykonaný citlivo, berúc do úvahy stav a vek odlúčeného dieťaťa.

Opatrovníci a sociálni pracovníci táborov budú v úzkej súčinnosti:

- Správať sa tak, aby konali v najlepšom záujme maloletého bez sprievodu,
- Pravidelne sa kontaktovať, vymieňať si navzájom informácie a konzultovať jednotlivé prípady s UNHCR a MÚ,
- Vypočujú maloletého bez sprievodu, nechajú ho participovať na procese hľadania najlepšieho trvalého riešenia, zabezpečia maloletému bez sprievodu adekvátne ubytovanie, prístup k zdravotnej starostlivosti, prístup k vzdelávaniu, kontakt s komunitou tej istej národnosti a možnosť udržať si svoj materinský jazyk.

Opatrovník nie je povinný sa osobne starať o maloletého, táto starostlivosť prináleží zariadeniu, v ktorom sa nachádza. Preto vedenie a sociálni pracovníci táborov konajú v úzkej súčinnosti s opatrovníkmi. Základný rozdiel medzi opatrovníkom a rodičmi je v tom, že vyživovacia povinnosť rodičov neprechádza na opatrovníka. Opatrovníkovi, ktorý sa stará o maloletého osobne, patria príspevky pestúnskej starostlivosti.

Opatrovníctvo maloletých bez sprievodu v azylovej procedúre prostredníctvom SHR zaniká po udelení azylu maloletému následným rozhodnutím súdu o stanovení ústavnej starostlivosti.

Ak príslušný tábor nie je schopný poskytnúť dieťaťu adekvátnu starostlivosť (napr. mladšiemu ako 2 roky), je možné uvažovať aj o umiestnení takéhoto dieťaťa v diagnostickom centre.

Registrácia, ustanovenie opatrovníka, evidencia a dokumentácia

(realizuje SHR v spolupráci s MÚ a UNHCR)

Na základe identifikácie maloletého bez sprievodu na území SR informuje MÚ alebo Cudzinecká polícia SHR. Akonáhle je takéto dieťa zaregistrovaného MÚ, tento po dohode so SHR ustanoví opatrovníka. SHR navštívi príslušný ZT, skontaktuje sa s jeho vedúcim a tiež so sociálnym pracovníkom, ktorý mu poskytne základné informácie o dieťati. SHR vyhotoví formuláre na evidenciu prípadov, založí príslušnú dokumentáciu na zabezpečenie sociálno-právnej ochrany maloletého bez sprievodu.

- Sociálny pracovník ZT v spolupráci s opatrovníkom zabezpečia zdravotnú prehliadku týchto detí,
- SHR zistí skutočný stav odlúčeného dieťaťa – okamžité potreby materiálne a sociálne, v prípade traumy zabezpečí psychologickú pomoc,
- Sociálny pracovník MÚ v súčinnosti s opatrovníkom SHR zabezpečia primerané ubytovanie a tiež vyššie uvedené úkony pre maloletých bez sprievodu,
- SHR v súčinnosti so ZT a PT dohliada na to, aby mal maloletý bez sprievodu okrem vhodnej starostlivosti a ubytovania zabezpečený prístup k vzdelávaniu a potrebným základom jazykovej prípravy, zdravotnícku starostlivosť a opateru,
- SHR pravidelne konzultuje situáciu s odlúčeným dieťaťom, vypočuje ho a radí mu,
- SHR zabezpečí informačné prepojenie medzi všetkými zúčastnenými stranami

Ustanovenie právneho zástupcu v azylovej procedúre

(realizuje SHR v spolupráci s MÚ a neskôr s odborom sociálnych vecí a Slovenský helsinský výbor - SHV)

Opatrovník stanoví pre potreby maloletého bez sprievodu právneho poradcu/zástupcu.

Zodpovednosť opatrovníka po registrácii je nasledovná:

- Zabezpečiť, aby odlúčené dieťa malo vhodné, bezplatné právne zastúpenie počas celého konania vo veci jeho žiadosti o udelenie azylu,
- Zabezpečiť, aby všetky rozhodnutia boli prijímané v najlepšom záujme maloletého,
- Prispieť k trvalému riešeniu v najlepšom záujme maloletého,
- Sprevádzať maloletého na pohovore o udelení azylu, zabezpečiť, aby bol pohovor vedený spôsobom, ktorý je prijateľný pre maloletého, berúc do úvahy jeho stav a vek,
- Poskytnúť spojenie medzi odlúčeným a rôznymi organizáciami, ktoré mu môžu poskytnúť služby,
- Nadviazať písomné a osobné kontakty s príslušnými inštitúciami (MPSVR a jeho zariadeniami, MŠ a jeho inštitúciami, MZ a jeho inštitúciami, UNHCR, UNICEF, IOM, SČK, SHV)
- Dohodnúť spôsob komunikácie a výmeny informácií v predmetnej činnosti vzájomnej spolupráce,
- Konať v mene maloletého,
- Preskúmať možnosti vyhľadania a zlúčenia rodiny,
- Získavať informácie o realizácii programov pomoci odlúčeným deťom a využiť ich pri realizácii a budovaní systému,
- Vypracovať systém inštitucionálneho zabezpečenia náhradnej rodinnej starostlivosti

Kontinuálna analýza potrieb dieťaťa, monitoring starostlivosti

(realizuje SHR v spolupráci s príslušnými inštitúciami)

Činnosti SHR:

- Vykonáva pravidelné týždenné návštevy, pri ktorých vedie rozhovory s maloletým, tieto analyzuje a následne zabezpečuje plnenie jeho potrieb
- Zbiera a spracováva informácie, poskytuje pravidelné správy z návštev o svojej činnosti, hodnotí stav odlúčených detí
- Zabezpečuje psychologické poradenstvo, podieľa sa na zabezpečení materiálnych a duševných potrieb a vyplnení voľného času vzdelávaním a rôznymi voľnočasovými aktivitami podľa veku maloletého dieťaťa bez sprievodu

Na základe spolupráce všetkých zúčastnených by malo byť o maloletých utečencov – žiadateľov o azyl – na našom území dobre postarané a mali by byť dodržané všetky ich práva.

Literatúra:

1. Príručka UNHCR o postupoch a kritériách pre určenie statusu utečenca, Ženeva, UNHCR, 1992
2. Refugee Children: Guidelines on Protection and Care. Geneve, UNHCR, 1994
3. Separated children in Europe Programme (SCEP): Statement of Good Practice, 2002.
(<http://www.separated-children-europe-programme.org/Global/framed.asp?source=English/GoodPractice/Booklet/StatementGoodPractice.pdf>)
4. Zákon NR SR č. 480/2002 Z. z. o azyle
5. Ženevská konvencia z roku 1951 o statuse utečenca a Protokol z roku 1967

JUDr. Henrieta Antalová

vedúca Kancelárie verejného ochrancu práv

Verejný ochranca práv a ochrana práv detí

Dohovor o právach dieťaťa patrí medzi najvýznamnejšie medzinárodné dokumenty, ktoré poskytujú ochranu ľudským právam a základným slobodám.

Môžeme však jednoznačne vyhlásiť, že Slovenská republika, ktorá k Dohovoru pristúpila, dostatočne zabezpečuje, že naše deti im priznané práva poznajú a každodenne využívajú?

Som názoru, že jednoznačne pozitívna odpoveď nie je možná. Túto skutočnosť si v Kancelárii verejného ochrancu práv veľmi dobre uvedomujeme, a preto medzi naše prioritné úlohy patrí aj venovanie pozornosti uplatňovaniu Dohovoru o právach dieťaťa a ochrane práv detí vôbec.

Keďže v Slovenskej republike platí *medzinárodný Dohovor o právach dieťaťa* je *zodpovednosťou štátu* zabezpečovať ochranu práv detí. Upozorňuje na to verejný ochranca práv na tlačových konferenciách, niektoré tlačové konferencie Kancelária verejného ochrancu práv venovala prioritne právam dieťaťa. Verejný ochranca práv i právnicki Kancelárie verejného ochrancu práv riešia podnety dotýkajúce sa práv detí, podávajú právne rady a usmernenia, ktoré pomáhajú chrániť práva detí, publikujú vyriešené podnety, v ktorých sa podarilo pomôcť presadzovať práva detí.

Podľa § 11 ods.1 zákona č. 564/2001 Z.z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov sa na verejného ochrancu práv môže obrátiť *každý*, kto sa domnieva, že pri konaní, rozhodovaní alebo nečinnosti orgánu verejnej správy boli porušené základné práva a slobody v rozpore s právnym poriadkom alebo princípmi demokratického a právneho štátu.

KAŽDÝ, teda *aj dieťa*, osoba mladšia ako osemnásť rokov môže podať podnet verejnému ochrancovi práv a každý, to znamená dospelý *i dieťa* sa môže na verejného ochrancu práv obrátiť, ak sa domnieva, že sú *porušované základné práva a slobody jeho i iného, t.j. aj dieťaťa*.

Verejný ochranca práv z celkového počtu viac ako 5 000 podnetov, za dva a pol roka svojej činnosti riešil **96 podnetov dotýkajúcich sa práv dieťaťa**. Z toho počtu až 52 podnetov sa dotýkalo neplnenia *vyživovacej povinnosti* voči deťom, ďalšie podnety sa dotýkali zverenia detí do starostlivosti a úpravy styku s dieťaťom po rozvode, určovania otcovstva,

vyskytlo sa aj niekoľko podnetov poukazujúcich na údajnú diskrimináciu v školách a škôlkach a v krízovom centre, časté sú i podnety dotýkajúce sa prídavkov na deti a kompenzačných príspevkov ťažko zdravotne postihnutých detí, ďalej to boli podnety dotýkajúce sa práva na vzdelanie, podnety poukazujúce na údajné týranie dieťaťa, vyskytli aj sa aj podnety poukazujúce na neuhradenie nákladov spojených s ošetrovaním dieťaťa po pôrode v cudzine, poukazujúce na nevyjasnené úmrtie dieťaťa, dotýkajúce sa dedičských nárokov dieťaťa pri dedení v cudzine i podnet poukazujúci na hlučnosť detského ihriska, či podnet na legislatívne riešenie problému detskej prostitúcie a pornografie.

Okrem toho právnicki Kancelárie verejného ochrancu práv poskytli **187 právnych rád a usmernení** dotýkajúcich sa práv detí, z toho 88 prípadov sa dotýkalo opäť neplnenia vyživovacej povinnosti i zvýšenia výživného, ďalej styku s dieťaťom po rozvode, sociálnej pomoci deťom, poistenia detí, poskytovania rodných čísel detí atď.

Je teda verejný ochranca práv schopný ochraňovať práva detí?

Odpoveď znie jednoznačne **ÁNO** vo vzťahu k porušeniam základných práv a slobôd orgánmi verejnej správy, tak ako vymedzuje jeho pôsobnosť Ústava Slovenskej a Zákon o verejnom ochrancovi práv.

Potrebuje Slovenská republika zavedenie inštitútu „ombudsmana pre deti“?

Odpoveď znie rovnako jednoznačne **NIE**. Porušeniam základných práv a slobôd detí orgánmi verejnej správy kompetentne a odborne rieši verejný ochranca práv a viac ako dvadsať právnych expertov jeho kancelárie. Hlasy za zavedenie „ombudsmana pre deti“ zaznievajú zrejme z úst tých, ktorí nepoznajú pôsobnosť a právomoci ombudsmana. Verím, že keby vychádzali z právnej úpravy nielen v Slovenskej republike a chápali podstatu inštitútu ombudsmana, prikláňali by sa jednoznačne k názoru, ktorý zastáva i doc. JUDr. Pavel Kandráč, CSc., historicky prvý verejný ochranca práv v Slovenskej republike, o potrebe orgánu, výboru, komisie či splnomocnenca pri exekutive, ktorý by ochranu práv detí riešil komplexne, a to od prevencie, vzdelávania cez zabezpečenie súladu legislatívy s Dohovorom o právach dieťaťa až po zabezpečenie skutočného uplatňovania a výkonu rozhodnutí na ochranu práv dieťaťa. Za vhodné považujem aj zriadenie kontrolného výboru, či komisie Národnej rady Slovenskej republiky.

Aké porušenia základných práv a slobôd detí verejný ochranca práv zistil?

Na základe preskúmania podnetov možno konštatovať, že najčastejšie dochádza k porušovaniu čl. 48 ods.2 Ústavy SR. ***Zbytočné priet'ahy v konaní podľa čl. 48 ods.2 Ústavy Slovenskej republiky***, ktoré výrazne zasiahli do práv detí verejný ochranca práv zistil napr. na okresnom úrade pri poskytnutí peňažných príspevkov na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia u šesťročného dievčatka, ktoré potrebovalo okamžité riešenie sociálnych dôsledkov svojej choroby. Zbytočné priet'ahy preukázal verejný ochranca práv aj v konaní na súdoch, najdlhšie trvajúce súdne konanie, ktoré pomohol urýchliť bolo súdne konanie o určenie výživného pre maloleté dieťa, ktoré v čase podania návrhu na určenie výživného na okresnom súde malo tri roky a v čase ukončenia súdneho konania dovŕšilo devätnásť rokov ako i prípad súdneho konania o určenie otcovstva okresným súdom vedený až do troch rokov dieťaťa. Verejnému ochrancovi práv sa podarilo dosiahnuť, že minister školstva Slovenskej republiky sa zaviazal predložiť návrh nového školského zákona, v ktorom navrhne aj legislatívne riešenie problému, na ktorý verejný ochranca práv poukázal po preskúmaní prípadu, v ktorom zistil porušenie ***práva na vzdelanie podľa čl. 42 ods.1 Ústavy Slovenskej republiky***.

Prečo dochádza k porušeniu základných práv a slobôd dotýkajúcich sa práv detí?

Už zo stručne naznačených prípadoch vyplýva, že dôvodom je najmä zdĺhavosť konania, nepružnosť systému, ale i neodbornosť úradníkov orgánov verejnej správy.

Urobila však Slovenská republika ako zmluvná stranou Dohovoru všetky potrebné zákonodarné, správne a iné opatrenia na vykonávanie práv uznaných Dohovorom (čl.4 Dohovoru o právach dieťaťa)?

Uskutočňuje Slovenská republika ako zmluvná stranou Dohovoru záväzok s využitím zodpovedajúcich prostriedkov široko informovať o zásadách a ustanoveniach Dohovoru tak medzi dospelými, ako aj medzi deťmi (čl.42 Dohovoru o právach dieťaťa)?

Verejný ochranca práv vzhľadom na vyššie uvedené vypracoval ***Program uplatňovania Dohovoru o právach detí*** a z týchto dôvodov jeho kancelária venovala aj túto medzinárodnú konferenciu práve právam dieťaťa a ich ochrane. Z rovnakých dôvodov Kancelária verejného ochrancu práv organizuje dni otvorených dverí i špeciálne venované právam dieťaťa a organizuje i ***1. ročník cyklu "Verejný ochranca práv deťom a mládeži"*** vo

forme besied, prednášok a kvízov na stredných a vysokých školách tematicky zameraných na problematiku ochrany ľudských práv a základných slobôd, osobitne venovaných právam dieťaťa, ktorý vyvrcholí v týždni, v ktorom si pripomíname výročie medzinárodného Dňa ľudských práv.

Kancelária verejného ochrancu práv bude naďalej všetkými dostupnými formami pokračovať v presadzovaní práv dieťaťa, verejný ochranca práv bude i naďalej apelovať na dodržiavanie Dohovoru o právach dieťaťa, a to i pri legislatívnych návrhoch, ktoré zabúdajú na obsah niektorých ustanovení Dohovoru, pretože to považujeme za svoju povinnosť i dlh voči deťom.

Výkon rozhodnutia o výchove maloletých detí

Podľa platnej právnej úpravy, ktorou je najmä Ústava Slovenskej republiky a zákon č. 94/1963 Zb. o rodine, v znení neskorších predpisov, manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona. Zaručuje sa osobitná ochrana detí a mladistvých. Hlavným spoločenským účelom manželstva je založenie rodiny a riadna výchova detí. Ak sú vzťahy medzi manželmi tak vážne rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj spoločenský účel, súd môže manželstvo na návrh niektorého z manželov rozviesť. Starostlivosť o deti a ich výchova je však právom rodičov bez ohľadu na to, či sú manželia, alebo nie a deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona.

Pri rozhodovaní o rozvode musí súd prihliadnuť najmä na záujmy maloletých detí. Preto rozhodnutím, ktorým sa rozvádza manželstvo rodičov maloletého dieťaťa, upraví súd aj práva a povinnosti rodičov k dieťaťu pre čas po rozvode, najmä určí, komu dieťa zverí do výchovy a ako má každý z rodičov prispievať na jeho výživu. Rozhodnutie o úprave práv a povinností rodičov k dieťaťu možno nahradiť ich dohodou, ktorá pre svoju platnosť potrebuje schválenie súdu. Súd pri rozhodovaní o právach a povinnostiach rodičov alebo pri schvaľovaní ich dohody vždy prihliadne na to, aby sa zabezpečili najpriaznivejšie podmienky pre zdravý vývoj dieťaťa na uvedomelého občana. Dohoda o styku rodičov s dieťaťom nepotrebuje schválenie súdu. Súd však styk rodičov s dieťaťom upraví, ak to vyžaduje záujem na jeho výchove.

V tejto súvislosti aj článok 9 Dohovoru o právach dieťaťa uvádza, že štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia, aby dieťa nemohlo byť oddelené od svojich rodičov proti ich vôli, ibaže príslušné úrady na základe súdneho rozhodnutia a v súlade s platným právom a v príslušnom konaní určia, že také oddelenie je potrebné v záujme dieťaťa. Také určenie môže byť nevyhnutné v niektorom konkrétnom prípade, napríklad, ak ide o zneužívanie alebo zanedbávanie dieťaťa rodičmi alebo ak rodičia žijú oddelene a treba rozhodnúť o mieste pobytu dieťaťa. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa oddeleného od jedného alebo oboch rodičov udržiavať pravidelné osobné kontakty s oboma rodičmi, ibaže by to bolo v rozpore so záujmami dieťaťa.

Výkon súdneho rozhodnutia, vydaného v občianskom súdnom konaní, je v právnom poriadku Slovenskej republiky upravený v 6. časti Občianskeho súdneho poriadku. Rozhodnutie alebo schválená dohoda o výchove maloletých detí a o styku rodičov s maloletým dieťaťom však nie je, podľa ustanovenia § 272 ods. 1 Občianskeho súdneho poriadku, vynútiteľné súdnym výkonom rozhodnutia, upraveným v ustanoveniach §§ 252 až 271 Občianskeho súdneho poriadku. Výkon rozhodnutia alebo schválenej dohody o výchove maloletých detí a o úpravu styku s nimi je špecificky upravený v ustanoveniach §§ 272 až 273c Občianskeho súdneho poriadku.

Popri tejto právnej úprave je postup súdu upravený tiež inštrukciou Ministerstva spravodlivosti, zdravotníctva, školstva a kultúry a Štátneho úradu sociálneho zabezpečenia zo 7. júla 1965 č.j. 734-65-L-MS, ktorou sa upravuje postup pri výkone rozhodnutia o výchove maloletých detí.

Napriek skutočnosti, že predmetné konanie je systematicky zaradené do 6. časti Občianskeho súdneho poriadku a je označené ako „výkon rozhodnutia“, prikláňa sa právna teória k záveru, že nejde o exekučné konanie, ale o konanie vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Jeho účelom je totiž zabezpečenie práva rodiča na výchovu dieťaťa a styk s ním bez konkrétneho časového obmedzenia trvania tohto práva. Výkon rozhodnutia o výchove maloletých detí sa začne na návrh oprávnenej osoby, ale, na rozdiel od ostatných spôsobov výkonu rozhodnutia, aj bez návrhu, ak sa súd dozvie skutočnosti, odôvodňujúce začatie konania podľa ustanovení §§ 272 až 273c Občianskeho súdneho poriadku - výkon rozhodnutia o výchove maloletých detí. V tom prípade začne predseda konanie uznesením súdu o začatí konania.

Príslušný na výkon súdneho rozhodnutia alebo súdom schválenej dohody o výchove maloletých detí a o úprave styku s nimi je všeobecný súd dieťaťa. Všeobecný súd dieťaťa je súd, v obvode ktorého má maloletý na základe dohody rodičov alebo rozhodnutia súdu, prípadne iných rozhodujúcich skutočností svoje bydlisko, ak ide o vec starostlivosti o maloletých, o osvojenie alebo o povolenie uzavrieť manželstvo maloletému. V prípade, ak maloletý nemá bydlisko, súd, v obvode ktorého sa zdržuje. Podľa ustanovenia bodu 2. inštrukcie, nie je bydliskom dieťaťa miesto, kde sa dieťa nachádza len prechodne alebo náhodne, napríklad v dôsledku svojpomocného opatrenia niektorého z jeho rodičov. Ak nie je príslušný súd známy alebo ak nemôže včas zakročiť, zakročí súd, v obvode ktorého sa maloletý zdržuje. Len čo je to však možné, postúpi vec príslušnému súdu. Ak sa zmenia okolnosti, podľa ktorých sa posudzuje príslušnosť, môže príslušný súd preniesť

svoju príslušnosť na iný súd, ak je to v záujme maloletého. Ak tento súd nesúhlasí s prenesením príslušnosti, rozhodne jeho nadriadený súd.

Na vymedzenie účastníkov konania pri výkone rozhodnutia o výchove maloletých detí sa použije ustanovenie § 94 Občianskeho súdneho poriadku, podľa ktorého sú účastníkmi konania tí, o právach alebo povinnostiach ktorých sa má konať. Účastníkmi konania teda budú maloleté dieťa, zastúpené zákonným zástupcom, prípadne kolíznym opatrovníkom, ďalej ten, kto, podľa súdneho rozhodnutia alebo schválenej dohody má právo na výchovu dieťaťa alebo na styk s dieťaťom, ako aj ten, kto tejto výchove alebo styku s dieťaťom bráni a teda proti komu výkon rozhodnutia smeruje.

Základným predpokladom výkonu rozhodnutia vo všeobecnosti je skutočnosť, že povinný dobrovoľne nesplní, čo mu ukladá vykonateľné rozhodnutie. Oprávnený subjekt môže žiadať o vynútené uspokojenie jemu priznaného nároku štátnou mocou, aj proti vôli povinného subjektu. Osobitosťou rozhodnutia alebo súdom schválenej dohody o výchove maloletých detí a o styku rodičov s maloletým dieťaťom, ktorá je premetom výkonu rozhodnutia je, že spravidla nikomu neukladá povinnosť niečo plniť ani lehotu na plnenie. Určuje, kto má právo s dieťaťom sa stykať a kedy. Toto právo musí rešpektovať každý a konkrétna osoba sa ho môže domáhať voči všetkým, čo ho dobrovoľne nerešpektujú.

Výkon rozhodnutia o výchove maloletých detí je rozdelený na dve časti. Prvá časť vymedzuje preventívnu činnosť súdu, ktorá má viesť k tomu, aby sa predišlo nútenému výkonu rozhodnutia. Úlohou súdu pri takejto preventívnej činnosti bude aj zistiť toho, kto právo na výchovu dieťaťa a styk s ním porušuje, ako som uviedol vyššie, môže to byť ktokoľvek, nielen rodič dieťaťa. Pred samotným nariadením výkonu rozhodnutia predseda senátu písomne vyzve toho, kto odmieta podrobiť sa súdnemu rozhodnutiu alebo neplní súdom schválenú dohodu o výchove maloletých detí a o úprave styku s nimi, aby sa súdnemu rozhodnutiu podrobil alebo aby súdom schválenú dohodu plnil, pričom predseda senátu určí aj lehotu, v ktorej sa má povinnosť dobrovoľne splniť. V tejto výzve upozorní tiež na následky neplnenia povinností ustanovených v rozhodnutí alebo v dohode. Z uvedeného vyplýva, že výzva súdu tomu, kto odmieta podrobiť sa súdnemu rozhodnutiu alebo neplní súdom schválenú dohodu má byť písomná, súdna prax uznáva ale aj osobné predvolanie k súdu. Predseda senátu sa pohovorom s povinnou osobou snaží docieľiť dobrovoľné splnenie súdneho rozhodnutia a prípadne zistiť predpoklady pre ďalší postup. Sudca spravidla požiada tiež príslušný orgán obce a orgán starostlivosti o deti, aby viedli povinného k dobrovoľnému plneniu súdneho rozhodnutia alebo súdom schválenej dohody o výchove maloletých detí o úprave styku s nimi bez toho, aby bolo treba nariaďovať

výkon rozhodnutia. Týmto postupom však nesmie dôjsť k zbytočným priet'ahom vo výkone rozhodnutia.

Druhá časť, upravená v ustanoveniach § 273 až 273c Občianskeho súdneho poriadku, zahŕňa vlastný výkon rozhodnutia. Uplatní sa v prípade, ak predchádzajúci postup sudcu – výzva na podrobenie sa súdnemu rozhodnutiu alebo na plnenie súdom schválenej dohody zostane bezvýsledná. Zákon v tomto prípade poskytuje sudcovi dve oprávnenia. Prvým je, že sudca ukladá tomu, kto neplní dobrovoľne súdne rozhodnutie alebo súdom schválenú dohodu o výchove maloletých detí, prípadne o úprave styku s nimi, postupne pokuty. Môže mu súčasne pohroziť ďalšou pokutou, ak v určenej lehote nesplní uloženú povinnosť. Jednotlivé pokuty nesmú prevyšovať 2 000,- Sk a pripadajú štátu. Nemožno ich odpustiť, ich počet, ani celková súhrnná výška však nie sú zákonom limitované. Pokuty predseda senátu nemusí ukladať, ak je z okolností prípadu zrejmé, že by ich uloženie bolo úplne bezúčelné.

Druhým oprávnením sudcu je, že sudca môže v súčinnosti s príslušným orgánom obce, prípadne aj so štátnymi orgánmi zariadiť odňatie dieťaťa tomu, u koho podľa rozhodnutia alebo dohody nemá byť, a postarať sa o jeho odovzdanie tomu, komu bolo podľa rozhodnutia alebo dohody zverené, alebo tomu, komu rozhodnutie alebo dohoda priznávajú právo na styk s dieťaťom po obmedzený čas.

Ak sa v uznesení o nariadení výkonu rozhodnutia ukladá pokuta, doručí sa toto uznesenie účastníkom konania. Ak sa v uznesení nariadi priamo nútené odňatie dieťaťa, doručí sa uznesenie osobe, ktorá odmieta splniť rozhodnutie, až pri vlastnom odňatí dieťaťa.

Je na zvážení sudcu, ktorý z týchto postupov zvolí. Nie je viazaný tým, že najprv musí ukladať pokuty a až potom zariadiť odňatie a odovzdanie maloletého dieťaťa. Môže teda využiť oba spôsoby, či len jeden z nich. V konkrétnej situácii bude vždy potrebné zohľadniť individuálne okolnosti prípadu. Častejšie je však postupné ukladanie pokút, ako odňatie dieťaťa a jeho odovzdanie oprávnenej osobe. Je to pochopiteľné, pretože najmä pri potrebe realizácie často sa opakujúceho styku dieťaťa s rodičom by takýto postup bol pre súd značne obtiažny, ale najmä pre dieťa veľmi stresujúci. Predseda senátu môže tiež kedykoľvek upustiť od ďalšieho ukladania pokút a začať s postupom podľa ustanovenia § 273 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku.

Na záver by som chcel ešte poukázať na odlišný spôsob výkonu predbežného opatrenia v tejto problematike. Ak súd vydal predbežné opatrenie, aby bolo maloleté dieťa zverené do starostlivosti určenej fyzickej osoby alebo zariadenia sociálnych služieb, zabezpečí, aby toto rozhodnutie bolo bez zbytočného odkladu vykonané. Výkon rozhodnutia sa uskutoční tak, že súd v súčinnosti s príslušnými štátnymi orgánmi odovzdá maloleté

dieťa do starostlivosti určenej fyzickej osoby alebo zariadenia sociálnych služieb. Ustanovenia § 272 ods. 2 a 3 a § 273 Občianskeho súdneho poriadku sa v tomto prípade nepoužijú.

Mgr. Imrich Kropuch

Kancelária verejného ochrancu práv

Rodičovstvo – interakcia práv a povinností z toho vyplývajúcich

Ústavno-právne východisko záujmu štátu vo veciach starostlivosti a výchovy o deti fundamentálnym spôsobom vyjadruje ustanovenie čl. 41 Ústavy Slovenskej republiky, vrátane ustanovenia čl. 19 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, ktorým sa poskytuje ochrana pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a **rodinného života**. Ustanovením článku 41 Ústavy Slovenskej republiky sa manželstvu, rodičovstvu a rodine priznáva ochrana v rámci piateho oddielu druhej hlavy Ústavy Slovenskej republiky, ktorý má názov Hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Ak by sa pri vymedzovaní **obsahu** práv priznaných podľa čl. 41 neprihliadlo na názov piateho oddielu druhej hlavy ústavy, medzi právom na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do rodinného života podľa ustanovenia čl. 19 ods. 2 a medzi ochranou manželstva, rodičovstva a rodiny podľa ustanovenia čl. 41 by nebol rozdiel. Ústavodarca však obe práva upravil v rozdielnych oddieloch ústavy preto, aby sa s oboma ustanoveniami ústavy spojil iný obsah, aby štát mal iné povinnosti pri zabezpečovaní práv, ktoré priznal oprávneným osobám. Ustanovenie článku 41 Ústavy Slovenskej republiky priznáva ochranu manželstva, rodičovstva a rodiny **ako inštitútom**. Táto ochrana sa poskytuje prostredníctvom početných právnych noriem rodinného, finančného alebo aj trestného práva, ktorých základom nie sú subjektívne práva, ale ktoré vychádzajú z materiálnej podstaty zmyslu a účelu manželstva, rodičovstva i rodiny, ako sa tieto po stáročia rešpektujú v európskom kultúrnom priestore.

Štát považuje za potrebné, ba až nevyhnutné, vytvoriť právnu základňu pre tú oblasť spoločenských vzťahov, ktorých potenciál, právny status a kvalita ich vnútorného vývoja, je imanentne spätá a dôležitá pre duchovný a materiálny progres v celej spoločnosti, resp. v štáte (tzn. že štát dbá o zabezpečenie ochrany inštitútov manželstva, rodičovstva, rodiny, detí a mladistvých). A práve v tejto súvislosti by som sa chcel bližšie venovať, rozvinúť a charakterizovať právny inštitút rodičovstva a na to nadväzujúcu vzájomnú koreláciu práv a povinností vzťahujúcich sa k starostlivosti a výchove o dieťa, slúžiacich k ochrane práv a záujmov maloletého dieťaťa. Rodičovské práva a povinnosti sú úzko späté a naviazané na rodičovstvo. Systém rodičovských práv a povinností tvorí neoddeliteľnú a základnú časť v štruktúre starostlivosti a výchove o dieťa, avšak nie jedinú. Starostlivosť a výchova o dieťa

zahŕňa aj náhradné inštitúty, ako sú napr. náhradná výchovná starostlivosť, ochranná výchova, či ústavná výchova. Starostlivosť a výchova o deti tvorí taktiež právny inštitút, avšak priamo konštruovaný vo väzbe na dieťa. Súbor práv a povinností z toho vyplývajúcich, ako aj ich ochrana, je obsahom právnych vzťahov, kde v interakcii s dieťaťom vystupujú ako subjekty v prvom rade ich rodičia a za určitých okolností štát, či tretie osoby.

Ústavnej ochrane podliehajúce rodičovstvo, ako špecifický a komplexný právny inštitút, vzniká narodením dieťaťa konkrétnej matke a otcovi. Rodičovstvo, resp. jeho základné vymedzenie a ochrana, je začlenené aj do základných zásad navrhovaného zákona o rodine, keď v čl. 3 rodičovstvo je spoločnosťou mimoriadne uznávaným poslaním ženy a muža. Spoločnosť poskytuje rodičovstvu nielen svoju ochranu, ale aj potrebnú starostlivosť, najmä hmotnou podporou rodičov a pomocou pri výkone rodičovských práv a povinností. Základným predpokladom pre jeho vznik je preto materstvo (pričom podotýkam, že prudkým rozvojom reprodukčnej medicíny a s tým súvisiacim a neustálym spochybňovaním klasickej zásady rodinného práva, „mater semper certa est“, sa v návrhu nového zákona o rodine táto zásada pozmeňuje v tom zmysle, že matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťa porodila, pričom dohody a zmluvy, ktoré budú v rozpore s týmto ustanovením budú absolútne neplatné, teda napr. aj dohoda medzi párom, či dvojicou o tom, že im iná žena donosí dieťa splodené vajíčkom a spermiou tohto páru) a otcovstvo (ktorého určenie aj naďalej spočíva na troch vyvrátiteľných domnienkach). Subjektom rodičovských práv a povinností môže byť v obmedzenom rozsahu aj osoba odlišná od rodiča. Je ňou manžel rodiča dieťaťa, ak žije s týmto rodičom dieťaťa v spoločnej domácnosti, je povinný podieľať sa na výchove dieťaťa. Rodič, aby vznikom rodičovstva nadobudol a stal sa subjektom rodičovských práv a povinností musí byť nevyhnutne plne spôsobilý na právne úkony, preto doteraz neprichádzal do úvahy výkon rodičovských práv a povinností u maloletých rodičov, s výnimkou tých, 16 a vyššie ročných, ktorí uzatvorili manželstvo. Toto bude sčasti prelomené zakotvením možnosti súdu priznať rodičovské práva a povinnosti i maloletému rodičovi dieťaťa staršiemu ako 16 rokov vo vzťahu k osobnej starostlivosti o maloleté dieťa (teda nie vo veciach výchovných), ak spĺňa predpoklady, že výkon tohto práva zabezpečí v záujme maloletého dieťaťa. Návrh nového zákona o rodine vyplňa tak existujúcu právnu medzeru v platnej právnej úprave, ktorá nepriznáva žiadnu zo zložiek rodičovských práv maloletému rodičovi ku svojmu dieťaťu. Podľa doterajšej úpravy sa maloletá slobodná matka môže dostať do právne zložitejšej situácie, pretože jej nie je možné zveriť dieťa do výchovy. Ak by uzavrela manželstvo nadobudla by plnoletosť a rodičovské práva by jej patrili zo zákona. Dochádza tak v súčasnosti bezdôvodne k určitému diskriminačnému postaveniu rodičov na

základe toho, či uzavreli (resp. neuzavreli) manželstvo. Samotným vznikom rodičovstva, resp. jeho dvoch zložiek (materstva a otcovstva), dochádza ex lege k vzniku celého komplexu, či súhrnu jednotlivých práv a povinností u oboch rodičov k ich dieťaťu. Rovnako, ako k vzniku rodičovských práv a povinností dochádza ex lege vznikom rodičovstva, dochádza zo zákona aj k zániku týchto rodičovských práv a povinností dosiahnutím plnoletosti ich dieťaťa, keďže aj v zmysle Dohovoru o právach dieťaťa sa dieťaťom rozumie každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov. Zánikom rodičovských práv a povinností však napríklad nemusí dôjsť k zániku jednej z dôležitejších rodičovských povinností, povinnosti vyživovacej, ktorá trvá, aj napriek dosiahnutej plnoletosti, do toho času, pokiaľ dieťa nie je schopné samo sa živiť. Na tomto mieste považujem za potrebné pripomenúť, že zákon o rodine, resp. rodinnoprávna úprava, spolu s úpravou občianskoprávnou, nevychádza doslovne z pojmu dieťaťa v zmysle Dohovoru o právach dieťaťa, ale rozlišuje medzi dieťaťom, ako osobou maloletou a osobou plnoletou, čo má význam pri dedení a pri vyživovacej povinnosti detí voči ich rodičom. Pracovnoprávna i trestnoprávna úprava požíva termín „mladistvé osoby“. Prirodzene k zániku (pozbaveniu) alebo obmedzeniu rodičovských práv a povinností môže dôjsť aj skôr, niektorým zo zákonom predpokladaných spôsobov, či už vo forme náhradnej starostlivosti, prostredníctvom osvojenia, prípadne pozbavením alebo obmedzením rodiča spôsobilosti na právne úkony, resp. jeho úmrtím. V návrhu nového zákona o rodine sa plánuje aj s novým zásahom do rodičovských práv a povinností, a to s pozastavením ich výkonu súdom (tzv. sistácia), v prípade ak bráni niektorému z rodičov vo výkone jeho rodičovských práv a povinností závažná prekážka a ak je to v záujme maloletého dieťaťa, rodič však aj naďalej ostáva nositeľom rodičovských práv a povinností. Pôjde o prípady, keď napr. bude rodič dlhodobo vážne chorý. Rodičovských práv a povinností však nie je zbavený a ani obmedzený ten z rodičov, ktorému nebolo maloleté dieťa zverené do výchovy, resp. do osobnej starostlivosti a denného výchovného pôsobenia po rozvode manželov. V tomto prípade ide iba o úpravu výkonu rodičovských práv a povinností rozhodnutím súdu, alebo súdom schválenou dohodou rodičov. Zaujímavým je pojmové vymedzenie, resp. postupný vývoj právnej úpravy tohto súhrnu práv a povinností rodičov k deťom, od moci otcovskej, cez moc rodičovskú, po aktuálny právny stav zákona o rodine z r. 1963, keď jednoducho obsahuje iba úpravu rodičovských práv, ktoré v sebe imanentne zahŕňajú aj rodičovské povinnosti. Jedná sa o právnu úpravu týchto práv a povinností bez ich všeobecnejšieho pojmového vymedzenia právnym inštitútom. O to sa snažilo ministerstvo spravodlivosti v novom návrhu zákona o rodine, predloženého vládou SR Národnej rade SR, v ktorom sa už počíta, namiesto pôvodne plánovaného označenia rodičovská zodpovednosť, s termínom rodičovské práva

a povinnosti. Tu sa dovolím pozastaviť nad používaním pojmu rodičovská zodpovednosť, ktorý bol teda Legislatívnou radou vlády SR nakoniec vypustený z návrhu zákona o rodine. Som toho názoru, že v oboch prípadoch, či už používaním termínu rodičovská zodpovednosť alebo rodičovské práva a povinnosti, ide o obsahovo identické právne pojmy. Z medzinárodných zmlúv používa tento pojem napr. dohovor o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci vo veciach rodičovskej zodpovednosti a opatrení na ochranu dieťaťa, ktorý sa stal s účinnosťou od 01. 01. 2002 súčasťou aj slovenského právneho poriadku pod č. 344/2002 Z. z., avšak pojmovo bola rodičovská zodpovednosť nahradená označením rodičovské práva a povinnosti v celom texte tohto dohovoru. Pojem rodičovská zodpovednosť bol okrem iného v roku 1989 inkorporovaný aj do právneho systému Veľkej Británie prijatím zákona Children Act (tzv. zákon o dieťati), kde je definovaný ako „všetky práva, povinnosti, právomoci, zodpovednosti a výkon správy, ktoré podľa práva má rodič dieťaťa vo vzťahu k dieťaťu a k jeho majetku“. Veľmi výstižne by bolo možné rodičovskú zodpovednosť chápať aj ako určité čiastkové zodpovednosti, ktoré rodič má *k dieťaťu*, než ako práva, ktoré má *nad dieťaťom*. Osobne som toho názoru, že síce termín rodičovská zodpovednosť celkom výstižne a zrozumiteľne vystihuje jeho obsahovú stránku a charakteristiku, avšak nie z hľadiska právneho, a to minimálne v stredoeurópskom priestore. Nevhodným sa mi zdá práve zavedenie slova zodpovednosť v súvislosti s rodičovstvom do právneho systému, keď sa všeobecne pod právnou zodpovednosťou rozumie dôsledok vyplývajúci z porušenia právnej povinnosti, no zodpovednosť rodičovská vyjadruje akúsi morálnu, či spoločenskú zodpovednosť rodiča za celkovú výchovu, zdravý vývin a starostlivosť o dieťa. Sú to práve rodičia, ktorí majú rozhodujúcu úlohu vo výchove detí a preto im v tejto súvislosti patrí, náleží, rodičovská zodpovednosť.

A čo vlastne tvorí obsah rodičovských práv a povinností, resp. rodičovskej zodpovednosti a aký je ich rozsah? U rodičovských práv a povinností ide o starostlivosť o dieťa v tom najširšom zmysle, nejde len o povinnosť rodiča zabezpečiť dieťaťu výživu (nejedná sa tu však o vyživovaciu povinnosť; tá nepatrí do rodičovských práv a povinností), akoby sa snád dalo takéto správanie sa rodičov často z ich konania identifikovať, ale ide i o starostlivosť o zdravie dieťaťa, starostlivosť o jeho telesný, duševný, rozumový a mravný vývoj. Z povahy inštitútu rodičovských práv a povinností vyplýva, resp. je potrebné naň nahliadať tak, že rodič *má povinnosť vykonávať svoje práva*, teda že rodič je povinný nielen sa o dieťa starať, ale má aj právo sa oň starať. Rodičovské práva a povinnosti majú obaja rodičia spoločne a spoločne ich aj musia vykonávať. Obsah rodičovských práv a povinností príkladmo vymedzuje navrhované ustanovenie § 29 zákona o rodine, keď uvádza, že je ním

sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývoj maloletého dieťaťa, zastupovanie maloletého dieťaťa, správa majetku maloletého dieťaťa. Patrí sem napr. aj právo rodiča „mať dieťa pri sebe“. Práva a povinnosti naviazané na vyššie spomenutú aktivitu rodičov tvoria rodičovské práva a povinnosti a sú ich neoddeliteľnou súčasťou. Na účely dohovoru o spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností (č. 344/2002 Z. z.) je definovaný výraz "rodičovské práva a povinnosti" tak, že zahŕňa rodičovskú moc alebo iný podobný vzťah, ktorý určuje práva, oprávnenia a povinnosti rodičov, opatrovníkov alebo iných zákonných zástupcov k osobe alebo majetku dieťaťa.

Je veľmi dôležité rozlišovať, čo z celkového rozsahu práv a povinností vzťahujúcich sa k starostlivosti a výchove o dieťa patrí medzi rodičovské práva a povinnosti. Nový návrh zákona o rodine je v tomto už precíznejší, keď okrem iného aj svojím členením, vymedzuje a rozlišuje, čo patrí medzi rodičovské práva a povinnosti a čo nie. Mimo rámec rodičovských práv a povinností patria napr. vzťahy súvisiace s určovaním mena a priezviska dieťaťa rodičov, alebo ak ide o tzv. participačné práva dieťaťa zakotvené už v Dohovore o právach dieťaťa, keď dieťa nie je len pasívnym objektom výchovy, ale musí byť braný ohľad na jeho samostatný názor, primeraný jeho veku a rozumovej vyspelosti, vo všetkých veciach, ktoré sa ho dotýkajú. Toto právo má dieťa priamo voči rodičom, na rozdiel od obdobného práva dieťaťa byť vypočuté v každom konaní, ktoré sa ho dotýka, a ktoré má voči konajúcemu orgánu verejnej správy. Medzi rodičovské práva a povinnosti nepatrí ani povinnosť detí prejavovať svojim rodičom primeranú úctu a rešpektovať ich, alebo aj povinnosť dieťaťa pomáhať, či prispievať svojim rodičom, tzv. koadjutórium. Táto povinnosť sa netýka iba maloletých detí, preto nebola systematicky zakotvená do prvej hlavy navrhovaného zákona o rodine, keďže inštitút rodičovských práv a povinností sa vzťahuje výlučne na maloleté deti. Mimo obsahu rodičovských práv a povinností existuje aj úprava vyživovacej povinnosti rodičov k deťom a naopak, preto majú k dieťaťu vyživovaciu povinnosť aj rodičia zbavení rodičovských práv a povinností, napr. z dôvodu týrania dieťaťa, alebo na strane druhej má vyživovaciu povinnosť aj maloletý rodič, pričom mu nepatrí žiadna zo zložiek rodičovských práv a povinností.

JUDr. Eva Arnoldová

Kancelária verejného ochrancu práv

Dohovor o právach dieťaťa a jeho postavenie v právnom poriadku Slovenskej republiky

Dohovor o právach dieťaťa jednohlasne prijalo Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov dňa 20. novembra 1989. Dohovor postupne ratifikovali všetky vlády sveta okrem Somálska a Spojených štátov amerických. Schválenie tohto dokumentu bolo zavŕšením dlhoročného medzinárodného úsilia o komplexnú úpravu práv dieťaťa. Je to v histórii najširšie prijatým dokumentom o ľudských právach. Dohovor upravuje občianske, ekonomické, sociálne, kultúrne i politické práva dieťaťa. Zároveň je aj prvým medzinárodným dokumentom, ktorý upravuje práva dieťaťa formou zmluvy. Je teda záväzný pre štáty, ktoré sú jeho zmluvnou stranou.

Po ratifikácii Dohovoru o právach dieťaťa začali mnohé vlády podporovať práva detí tak, že zahrnuli princípy Dohovoru do svojej vnútroštátnej legislatívy. Prejavilo sa to napríklad zrušením niektorých diskriminačných zákonov voči deťom alebo vytvorením nových zákonov posilňujúcich práva detí. V zákonodarstve mnohých krajín legislatívne zohľadnili potreby detí. Dohovor je viac ako len obyčajný prehľad zákonov o deťoch. Je to komplexná zostava záväzkov voči deťom, ktoré štáty musia plniť.

Dohovor si vytýčil tri ciele :

- znovu deťom potvrdiť práva, ktoré sú už v iných zmluvách prijaté pre všetky ľudské bytosti,
- posilniť niektoré základné práva človeka s ohľadom na osobitné požiadavky a zraniteľnosť detí,
- vypracovať normy v oblastiach, ktoré sa zvlášť týkajú detí.

Dohovor sa opiera o štyri hlavné princípy – nediskriminácia, najlepší záujem dieťaťa, právo na zachovanie života a vývin, rešpektovanie názoru dieťaťa.

Ratifikáciou Dohovoru sa vlády zaviazali zabezpečiť, aby deti vyrastali chránené, poskytnúť im dobrú životnú úroveň a prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a zdravotnej

starostlivosť. Vlády sa taktiež zaviazali zabezpečiť ochranu detí pred diskrimináciou, sexuálnym a komerčným zneužívaním a násilím a zabezpečiť osobitnú starostlivosť o siroty a mladistvých utečencov. Tým zároveň uznávajú, že deti majú prirodzené právo na život, na meno a na štátnu príslušnosť a pokiaľ je to možné, právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť.

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo tieto názory slobodne vyjadrovať. Dieťa má právo na slobodu myslenia, svedomia, prejavu a náboženstva, právo na súkromný život a hru, právo na prístup k informáciám a šírenie myšlienok a informácií. Za veľmi dôležitý článok treba považovať aj článok 31 Dohovoru, v ktorom sa hovorí, že zmluvné strany uznávajú právo dieťaťa na odpočinok a voľný čas, právo venovať sa hre a oddychovým aktivitám, primeraným jeho veku, a slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote i v umeleckej činnosti.

Dôležitý je aj článok 2 Dohovoru, podľa ktorého sa štáty, ktoré sú jeho zmluvnou stranou, teda i Slovenská republika, zaviazali rešpektovať a zabezpečiť práva ustanovené Dohovorom každému dieťaťu nachádzajúcemu sa pod jeho jurisdikciou bez akejkoľvek diskriminácie podľa rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného, etnického alebo sociálneho pôvodu, majetku, telesnej alebo duševnej nespôsobilosti, rodu a iného postavenia dieťaťa alebo jeho rodičov alebo zákonných zástupcov.

Bývalá Česká a Slovenská Federatívna republika sa stala zmluvnou stranou dohovoru ako jeden z prvých štátov strednej a východnej Európy. Ratifikačná listina bola uložená u generálneho tajomníka OSN, depozitára dohovoru, dňa 7. januára 1991. Pre bývalú Českú a Slovenskú Federatívnu republiku nadobudol Dohovor účinnosť dňa 6. februára 1991 a bol uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 104/1991 Zb. Zmena Dohovoru, uverejnená v Zbierke zákonov pod č. 50/2003 Z.z., nadobudla platnosť dňa 18. novembra 2002.

Česká a Slovenská Federatívna republika nemala osobitné ústavné pravidlá o vzťahu medzinárodného práva k vnútroštátnemu právu. Zásadné riešenie priniesol až Ústavný zákon, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky – zákon č. 23/1991 Zb., a to so zreteľom na vzťah medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách k vnútroštátnemu právu.

Podľa ustanovenia článku 2 tohto ústavného zákona medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách ratifikované a vyhlásené Českou a Slovenskou Federatívnou

republikou, sú na jej území všeobecne záväzné a majú prednosť pred zákonom. Vzhľadom na to, že Dohovor o právach dieťaťa bol stanoveným spôsobom vyhlásený aj v Zbierke zákonov ČSFR, stal sa súčasťou právneho poriadku bývalej Českej a Slovenskej Federatívnej republiky.

Po zániku Českej a Slovenskej Federatívnej republiky sa od 1. januára 1993 stali jej nástupníckymi štátmi Česká republika a Slovenská republika. Slovenská republika sukcedovala – okrem iného – aj do medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, ktorých signatárom bola bývalá ČSFR ku dňu 31.12.1992. V dôsledku tejto sukcesie je Slovenská republika od 1.1.1993 zmluvnou stranou Dohovoru o právach dieťaťa a Dohovor o právach dieťaťa je platným prameňom práva Slovenskej republiky.

Postavenie Dohovoru o právach dieťaťa v právnom poriadku Slovenskej republiky určuje Ústava Slovenskej republiky. Podľa ustanovenia článku 7 ods. 5 Ústavy v znení ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi. Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom pred nadobudnutím účinnosti ústavného zákona č. 90/2001 Z. z., sú súčasťou jej právneho poriadku a majú prednosť pred zákonom, ak zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv a slobôd. Do tejto skupiny medzinárodných zmlúv patria aj tie, do ktorých Slovenská republika sukcedovala ako právny nástupca československého štátu.

V právnom poriadku Slovenskej republiky nie sú základné práva dieťaťa kodifikované samostatným spôsobom. Základ právneho postavenia dieťaťa je daný v Ústave Slovenskej republiky. Základné práva a slobody zakotvené v Ústave prislúchajú každému, ak nie sú výslovne priznané iba občanom Slovenskej republiky. Základné práva a slobody zakotvené v Ústave sú podrobnejšie upravené v zákonoch týkajúcich sa právneho postavenia detí.

V súčasnosti sa problematikou práv dieťaťa a ochranou oprávnených záujmov dieťaťa zaoberá okrem Ústavy i Zákon o rodine, Zákon o pestúnskej starostlivosti, Občiansky zákonník, Dohovor o uznaní a výkone rozhodnutí v oblasti rodičovských práv a povinností, Dohovor o ochrane detí a spolupráci pri medzištátnych osvojeniach a celý rad ďalších právnych noriem.

V právnom poriadku Slovenskej republiky prebiehajú a očakávajú sa podstatné zmeny. Prestavba právneho poriadku vytvára široký priestor pre prehĺbenie práv dieťaťa

uznaných Dohovorom o právach dieťaťa. Pri legislatívnych prácach na všetkých právnych normách týkajúcich sa detí musí zákonodarca rešpektovať skutočnosť, že Slovenská republika je zmluvnou stranou Dohovoru o právach dieťaťa a právny poriadok Slovenskej republiky musí rešpektovať ustanovenia Dohovoru. V súčasnosti končí legislatívny proces na rodinnoprávnom kódexe a na Zákone o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej prevencii, ktoré vychádzajú z Dohovoru a ich ustanovenia rozpracovávajú základné myšlienky Dohovoru na konkrétne podmienky našej spoločnosti.

Článok 44 Dohovoru ukladá štátom predložiť úvodnú správu do dvoch rokov odo dňa, kedy sa stali zmluvnou stranou Dohovoru a následne každých päť rokov. Slovenská republika ako zmluvná strana Dohovoru o právach dieťaťa predložila podľa článku 44 Dohovoru v marci 1998 Výboru OSN pre práva dieťaťa Východiskovú správu Slovenskej republiky k Dohovoru o právach dieťaťa a prezentovala a obhajovala implementačnú správu dňa 3. októbra 2000 počas 25. zasadnutia Výboru OSN pre práva dieťaťa.

Dohľad nad dodržiavaním práv dieťaťa v Slovenskej republike vykonával Slovenský výbor pre práva dieťaťa, ktorý bol zriadený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 438 zo dňa 14. júna 2000 ako poradný, iniciatívny a koordinačný orgán vlády Slovenskej republiky pre otázky týkajúce sa ochrany práv a právom chránených záujmov detí a dohľadu nad dodržiavaním práv detí v Slovenskej republike.

Na tento účel Slovenský výbor najmä :

- vykonával medzirezortnú koordináciu pri príprave materiálov súvisiacich s riešením otázky ochrany práv detí a ich výkonu
- napomáhal spoločnému postupu ústredných orgánov štátnej správy, orgánov miestnej štátnej správy a mimovládnych organizácií zainteresovaných na ochrane práv detí a ich výkone
- poskytoval všeobecné informácie o medzinárodných dohovoroch v oblasti práv dieťaťa a výkonu týchto práv masovokomunikačným prostriedkom, orgánom a mimovládnym organizáciám zainteresovaným na ochrane práv detí a ich výkone.

Okrem toho Slovenský výbor navrhoval systém poskytovania informácií deťom o ich právach, spôsobe ich uplatňovania a výkone týchto práv, navrhoval systém skúmania názorov detí o ich právach, spôsobe ich uplatňovania a výkone týchto práv, sledoval štatistické údaje o deťoch a vykonával koordináciu zberu týchto údajov.

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 213/2001 bol Slovenský výbor ako poradný a koordinačný orgán vlády zrušený. Transformáciou Slovenského výboru pre práva dieťaťa

ako poradného a koordinačného orgánu vlády na expertný poradný orgán ministra práce, sociálnych vecí a rodiny podľa uznesenia vlády č. 213/2001 je zachovaná kontinuita a filozofia Slovenského výboru.

Vzhľadom na skutočnosť, že Slovenský výbor vyvstal z požiadaviek medzinárodných dokumentov, ich transformácie do právneho poriadku Slovenskej republiky a z požiadaviek mimovládnych organizácií pôsobiacich v oblasti pomoci deťom, vzišla potreba zriadiť orgán zaoberajúci sa ochranou práv detí a záujmov detí, sledovaním, dodržiavaním dodržiavania práv detí, ako aj podporu spolupráce, vrátane medzinárodnej, je nesporné, že existuje potreba existencie takéhoto expertného poradného orgánu naďalej.

prof. PhDr. Damián Kováč , DrSc.

Ústav experimentálnej psychológie SAV

Ide nám len o práva a ochranu detí?

Abstrakt:

Voľné vystúpenie na 13. medziodborovej konferencii „Dieťa v ohrození“, tentoraz organizovanou Úradom verejného ochrancu (11.11.2004). Zdôvodňuje sa, že sama prevencia (právna, psychologická a i.) nezabezpečuje v plnom rozsahu žiadúci psychický vývin detí a mládeže. Metastratégiou je tu psycho-optimalizácia podmienok a vplyvov na život dorastajúcich, avšak nadovšetko kultivácia osobnosti čo najväčšieho počtu ľudí žijúcich v postmodernej spoločnosti. O ňu (kultiváciu) sa usiluje novodobé hnutie – pozitívna psychológia. Osvetľujú sa jej hlavné ciele a zámery.

Kľúčové slová:

dieťa, mládež, výchova, prevencia, pozitívna psychológia.

Najprv mi dovoľte isté osobné priznanie. Obávam sa, že ako psychológ, navyše vyše polstoročnice pôsobiaci v psychologických laboratóriách, nebudem môcť relevantne prispieť k prevažne právnicko orientovanej konferencii „Práva dieťaťa a ich ochrana“. Jednako moje terajšie angažovanie sa v riešení problematiky kvality života a tu vypočuté referáty prvého bloku ma osmelili upozorniť na isté širšie kontexty pertraktovaného problému.

Akiste treba úprimne uvítať, že máme k dispozícii medzinárodne uznávaný dokument o právach dieťaťa spred 15 rokov; pravdaže k právam patria aj povinnosti, ale tie zatiaľ neexistujú v právnej norme nielen u detí, ale ani u dospelých.

Súčasne treba s poľutovaním konštatovať - čo sa tu konkrétne demonštrovalo v referátoch expertov - že aj v SR sa proti právam detí masívne prehrávajú mnohí a napodiv aj verejnoprávne inštitúcie, očividne napríklad elektronické masmédiá.

V tejto súvislosti sa, ako v referátoch, tak aj v rozprave, vyostrel problém prevencie versus represie. Mne sa žiada, na základe doterajšieho poznania psychológie priam hlasne vykričať, že aj v nápravnej výchove je ďaleko účinnejšia odmena ako trest. Nemám tu však čas na zdôvodňovanie toho. Ibaže konštatujem, že tak prevencia, ako aj represia predstavujú len parciálny, povedal by som nepriamy prístup k nastolenému problému, pretože:

regulovanie ľudského správania právnymi postupmi nastúpilo vtedy, keď začali zlyhávať mravné princípy spoločenského života. Neprisľúcha mi túto ideu, pre niekoho možno kacírsku, ďalej rozvíjať. Konštatujem len, že vyspelý svet a my v ňom na rozhraní milénii prežívame azda epochálnu zmenu dlhodobo platných morálnych princíпов. Nieкто to pokladá za postmodernu, iný za transformáciu tradičných hodnotových orientácií, avšak mnohí v tom vidia rozpad osvedčených morálnych princíпов tisícročí; to posledné sa evidentne týka rodinného života a teda aj detí. A tie sa, ako vieme nie len opatrujú, ale aj vychovávajú.

Napriek tomu, že mám diplom aj z pedagogiky, i napriek následnému prehlbovaniu príslušného poznávania, priznávam s pokornosťou, že neviem vedecky exaktne presne vymedziť, čo vlastne výchova je. Viem totiž, z početných výskumov, že v súčasnosti v európsko-západnej kultúre hlavnými, respektíve rozhodujúcimi osobnostno-tvorivými činiteľmi detí sa stávajú už nie rodičia, ani učitelia alebo vychovávateľa, ale masmédiá a rovesníci. Klasické chápanie výchovy teda zlyháva ako také, na čo sú aj historické poukazy. Dodávam už len to, že tak médiá, ako aj rovesníci sú spoločensky, skupinovo, či jednotlivcami takmer nekontrolovateľné. Na základe početných štúdií príslušných expertov spresňujem, naj-naj problémy výchovy či vývinu detí v krajinách západoeurópskej kultúry, ktoré boli vytypované z týchto indícií:

- transformácia hodnotových orientácií- úpadok tradičnej morálky spoločenských;
- značná a stále narastajúca incidencia fenoménu egomanických detí v konzumnej spoločnosti;
- bezmocnosť väčšiny rodičov usmerňovať vývin detí podľa vlastných zámerov a hodnotových orientácií;
- značný nárast zastrešovaných, frustrovaných a tzv. vyhorených učiteľov a profesionálnych vychovávateľov;
- pandémie násilia a rastúci výskyt detskej kriminality, drogovej závislosti;
- nekontrolovateľný vplyv elektronických masmédií najmä entertainmentu na recipientov, osobitne tínedžerov a adolescentov.

Príslušní experti navrhujú riešiť tieto problémy rozlične:

Pedagógovia požadujú prehodnotiť liberalistickú výchovu a redefinovať zodpovednosť nielen u rodičov a vychovávateľov, ale aj detí a mládeže.

Sociológovia navrhujú netolerovať antisociálne správanie dorastajúcich a rozumne a citlivo regulovať typicky mládežnícke podujatia, akými sú diskotéky, festivaly, mítingy.

Právnicki uvažujú o znižovaní veku trestnej zodpovednosti, čo vy, pravda dobre viete, no na druhej strane volajú po humanizácii represívnych opatrení.

Akiste ste mohli postrehnúť, že v predtým uvedenom komplexe problémov sú latentne prítomné aj „Práva dieťaťa a ich ochrana“, ale zďaleka nie natoľko, aby predstavovali komplexné riešenie intervencie.

Čo tu teda ešte chýba?

Odražím sa od môjho odboru – psychológie- ako jadrového odboru vied o človeku. Psychologické poznanie sa v historickom vývoji postupne začalo uplatňovať v praxi – hovoríme tu spravidla o intervenciách – takto: najprv ako psycho-korekcia, potom ako psycho-terapia, neskoršie ako psycho-prevencia a najnovšie ako psycho-optimalizácia. O každom tomto vstupe do života ľudí by sa dalo podrobnejšie hovoriť, na čo tu však niet času. Z uvedeného vyplýva, že psycho-prevencia – a teraz urobím myšlienkový skok - a teda aj právno – prevencia nie je tým posledným, o čo sa máme usilovať v zabezpečení žiadúceho vývinu detí na základe vedeckého poznania psychicky regulovaného správania;

Avšak čo je psycho-optimalizácia?!

je to široký diapazón vstupov psychológie do podmienok a prostredia života ľudí súčasnosti, optimalizácia, pravdaže, systematizujúca predovšetkým poznatky vied o človeku v najširšom zmysle slova. No akcent mojej odbornosti je, pochopiteľne nasmerovaný na človeka, na jeho osobnosť. Psycho – optimalizácia je vlastne kultivácia osobnosti čo najväčšieho počtu spoločenciev hodnotami osvedčenými vývojom humanizmu v ľudstve. História ich pozná ako cnosti, moderná psychológia ako faktorové vlastnosti osobnosti a ja sa už niekoľko rokov pokúšam rozvíjať koncepciu systémových psychoregulátorov konania. K nim patrí bezpochyby múdrosť (nie len inteligencia), prosociálnosť (nie len extroverzia), tolerancia (chápanie inakosti), striedmosť (vs. konzumizmus), vďačnosť, dôvera, pokornosť a viaceré, aj ďalšie; všetko to sa usilujem aj empiricky overovať.

Prečo to ale tu, na konferencii o právach dieťaťa a ich ochrane uvádzam? Odpoviem stručne, preto možno aj nedôsledne. Predovšetkým preto, že najväčšou prekážkou progresívneho posunu vývoja je existencia množstva dezintegrovaných osobností: predovšetkým dezintegrovaných psychologicky (prevaha informácií nad ušľachtilými emóciami a vôľovými intenciami na dosahovanie cieľov). Podobne, prototypový človek vyspelých krajín, a to je obrovský paradox, žije v dezintegrácii s prírodným prostredím

(enviromentálne katastrofy), so spoločenským systémom (kriminalita, korupcia), s kultúrou ľudstva (jej vulgarizácia a redukcionizmus), s duchovnými hodnotami (liberalizácia, sekularizácia). Štatisticky v každej z moderných spoločností, navyše v transformovaných krajinách prevažujú veľkoscupiny konformistov nad ostrovčekmi kultivovaných osobností, pričom nápadní sú primitívni jedinci pachtiaci po moci, žiaľ, pri asistencii mlčiacej väčšiny.

A teraz už návrat k téme konferencie

Prevenencia, najfrekvencovanejší termín tohto rokovania je nepochybne žiadúca stratégia; označme ju právom makrostratégiou na to, aby deti boli ochránené od všetkého toho, čo môže škodiť ich žiaducemu vývinu k zrelým osobnostiam. Avšak postulovaná psychooptimalizácia je potom megastratégiou, keďže je založená na rozvíjaní pozitívnych hodnôt života a šťastia, a to nielen u detí, ale všetkého toho, čo môže prispieť k zveľad'ovaniu ich osobnosti slovo, k vyššej kvalite ich života.

V psychológii je tento trend známy pod názvom pozitívna psychológia , ktorú sa usilujem na Slovensku rozvíjať aj so spolupracovníkmi v rámci projektov o kvalite života.

Život ľudí nie je totiž len

- o bolesti, ale aj o radosti
- nie je len o nenávisti, ale aj o láske
- nie je len o depresii, ale aj o nádeji
- nie je len o egoizme, ale o altruizme
- nie je len o agresii, ale aj o odpúšťaní
- nie je len o zármutku, plačeme aj od radosti.

V širších súvislostiach to znamená odhaľovanie a tvorenie toho, čo by sa mohlo nazvať pozitívna výchova, pozitívne učenie sa, pozitívna rodina, pozitívna škola, pozitívne pracovisko, pozitívne riadenie, atď...ba aj pozitívne umieranie.

Pozitívnu psychológiu rozvíjajúci odborníci sledujú teba optimálny psychický vývin, naplnenie sociálneho života, dosahovanie zrelosti osobnosti, hľadanie a prehlbovanie zmyslu života. Vychytenými témami sú radosť, nádej, odpúšťanie. Ved' si len predstavme jeden z možných, aj keď zďaleka nie dosažitelných dôsledkov tohto novodobého psychologického hnutia. Keby sa nám, vám, alebo iným podarilo zvýšiť zosúladenie rodinného života, o čo by poklesla kriminalita detí, mladistvých, keď sa preukázalo, že cca 90% kriminálnych jednotlivcov pochádza z disfunkčných rodín.

Domnievam sa, že pozitívnosť môže byť novou paradigmou pre celý rad ďalších vied, vrátane právnych, kde ešte, podľa mňa naďalej dominuje zakazovanie , súdy, represie

a podobne. V konečnom dôsledku ide o dilemu, či sa budeme piplat' v tom, čo sa nazýva morálnym zlom, alebo, či sa máme sústrediť na rozvíjanie morálneho dobra. To prvé je síce organizované, rafinované, asertívne, atď., to druhé je málo zjavné, naivné, často celkom bezmocné. No budúcnosť, progresívnu budúcnosť má len jedna z nich, všakže?

Preto mi dovoľte toto, azda provokujúce vystúpenie na tomto fóre zakončiť mojim psychologickým pozdravom: Polepšime sa!

Bližšie a širšie o tomto a všeličom inom v pripravovanej monografii „Psychológiou k metanoi“ (2005?)

Ako dosiahnuť zmenu?

Dohovor o právach dieťaťa poskytuje každej krajine, ktorá k nemu pristúpila, solidnú bázu na koncipovanie politiky voči deťom. Okrem jasnej kontúry, ktorú tvoria jeho jednotlivé články je tiež podnetom, vyzývajúcim príslušnú krajinu na spracovanie analýzy stavu detí a následne aj cyklické monitorovanie vývoja situácie. Zámer tohto záväzku voči exekutive štátu nie je samoučelným administrovaním, ale východiskom pre ďalšie kroky krajiny voči deťom: po analýze sa predpokladá akcia – teda posúdenie stavu ; a po odhalení chýb, medzier, nedokonalostí zákona tiež konkrétne kroky, ktoré budú situáciu riešiť. Príslušný článok Dohovoru umožňuje tiež nadnárodnú kontrolu či stimuláciu danej krajiny, umožňuje kvalifikované konzultácie so skúsenými expertmi a tiež preventívne odporúčania tvorcom národných zákonov, ktoré by krajine pomohli nezopakovať chyby, ku ktorým prípadne došlo inde.

V rokoch nasledujúcich po pristúpení k Dohovoru, na Slovensku k nemu došlo sukcesiou v r.1993, vzniklo v súvislosti s požadovanou analýzou situácie na Slovensku niekoľko iniciatív, ktoré dali vzniknúť zaujímavým, rôzne rozsiahlym a rôzne dokonalým dokumentom, poskytujúcim obraz o živote detí u nás. Autormi a vydavateľmi týchto dokumentov boli – okrem vládnej správy finalizovanej Ministerstvom zahraničných vecí SR – tiež mimovládne organizácie, vrátane 2 analýz vydaných UNICEFom na Slovensku. Ako je zrejmé z príspevku Dr. Matulu, k fundovaným záverom a odporúčaniam dospel tiež rad konferencií s témou „ohrozené dieťa“, na ktorých participovalo množstvo odborníkov najrôznejších profesií so skúsenosťami z oblasti demografického vývoja, zdravotnej starostlivosti, vzdelávania, expertov na sociálnu oblasť, pedagogiku a špeciálnu pedagogiku i psychologov.

Pri vzájomnej konfrontácii záverov jednotlivých štúdií aj výrokov expertov zisťujeme, že sme sa spoločne dopracovali k sume veľmi si blízkych odporúčaní. Môžeme konštatovať, že nás doterajšie poznatky kvalifikujú pre formulovanie koncepcie, aj jednotlivých konkrétnych krokov, ktoré zmenia k lepšiemu klímu, v akej žijú a budú žiť naše deti.

Disponujeme tiež kvalifikovaným a mimoriadne starostlivo spracovaným odporúčaním expertov, ktorí – pod hlavičkou Výboru pre práva dieťaťa OSN – posúdili a pripomienkovali prvú správu, ktorú Slovensko obhajovalo v Ženeve v októbri 2000. Konštatujem, že napriek tomu nedošlo na Slovensku doteraz k očakávaným pozitívnym zmenám, ani v inštitucionálnej, ani v legislatívnej rovine.

Systémovo ani organizačne nie je zabezpečená implementácia Dohovoru o právach dieťaťa; týka sa to tak vzdelávania detí, dostupnej metodiky pre príslušné vekové skupiny, ako aj vzdelávania pedagógov, ktorí narážajú na triviálne problémy absencie príslušnej literatúry, učebníc, metodických príručiek atď.

Odborná príprava chýba u mnohých profesií, ktoré majú v náplni práce kontakt s deťmi, v neposlednom rade policajtov a policajných vyšetrovateľov. Zriadenie špecialistov na prácu s deťmi sa v týchto štruktúrach objavuje viac v deklaratívnej podobe ako v samotnej praxi.

Publicita v kontextu s detskou kriminalitou napomáha budovať verejnú mienku, ktorá mládež považuje za nebezpečnú a skazenú, k čomu v nemalej miere napomáhajú médiá, vyhľadávajúce škandalózne témy. Preto sa ani s väčším odporom nestretávajú návrhy akcentujúce represívne akty, podnety navrhujúce zníženie hranice trestnej zodpovednosti mladistvých. Zostáva tak opomenutý duch Dohovoru, ktorý akcentuje možnosť rozvoja dieťaťa do jeho plného potenciálu, jeho výchovu a začlenenie do spoločnosti.

Dohovor odporúča a Akčný plán prijatý Slovenskom sa zaväzuje zriadiť inštitúciu na ochranu práv dieťaťa. Ani k tomuto záväzku nepristúpili kompetentní ako k závažnému kroku na ceste k naplneniu ľudských práv dieťaťa. Naopak, verejne sa táto idea spochybňuje s odôvodnením, že ide o precedens, na základe ktorého každá minoritná skupina v spoločnosti bude vyžadovať špeciálnu ochranu, garantovanú inštitúciou. Nie dostatočne je zrejmý fakt, že deti sú najväčšou a jedinou skupinou v spoločnosti, ktorá nemá občianske nástroje na združenia, nemá možnosť lobbyingu a iných postupov, ktorými disponuje dospelý. Nie je uspokojivá ani skutočnosť, že úrad Verejného ochrancu práv koná v kauzách týkajúcich sa detí. Špecializovaná inštitúcia, ktorá má slúžiť deťom, musí mať možnosť reagovať na ich vlastné podnety, nie iba na podnety dospelých, ktorí v mene detí konajú.

Pre taký účel musí spĺňať sadu kritérií – napríklad dostupnosť, odbyrokratizovanie a musí byť vybavená personálom schopným a pripraveným komunikovať s dieťaťom jeho jazykom.

Treba tiež hľadať primeranú cestu, na vhodne zvolené informovanie rodičov o zásadách Dohovoru; široká akceptácia či tolerovanie násilia voči deťom, absencia zákona,

ktorý by napríklad jednoznačne odmietal použitie telesných trestov v škole naznačujú väčšinový názor dospelých na výchovu detí.

Samostatnou kapitolou je porušovanie práv dieťaťa médiami. Dochádza k nemu bežne a bez toho, že by sa tento fakt stretol s výraznejším odporom verejnosti – rodičovskej či odbornej.

Najčastejšie ide o nedôstojné zobrazovanie dieťaťa v intímnej situácii (v kóme po pokuse o samovraždu, v šoku po dopravnej nehode) o nevhodné a nadbytočné používanie obrazu dieťaťa v reklame tam, kde jeho obraz nie je funkčný.

K najväznejšiemu porušovaniu však dochádza v súvislosti s voľným šírením informácií prostredníctvom internetu, kde je dieťa ohrozené porno-produkciou ako účinkujúci, ale tiež ako divák – bez toho, že by musel príslušné stránky aktívne vyhľadávať.

UNICEF na Slovensku sa touto problematikou dlhší čas zaoberá; zorganizoval spolu s Radou pre vysielanie a retransmisiu konferenciu so zahraničnou účasťou, vydal manuál pre žurnalistov s návodom kedy a akým spôsobom sa majú spracovávať témy týkajúce sa detí. Na jar budúceho roka sa mienime touto problematikou zaoberať hlbšie a vyvolať verejnú diskusiu o etike médií, najmä s ohľadom na práva dieťaťa.

Vo vzťahu k tejto konferencii by som rada vyslovila jediné želanie: nedopušťme, aby cenné myšlienky a názory zostali nepovšimnuté a neaplikované. Zoberme si ponaučenie z predchádzajúceho vývoja: zrejme sa od nás všetkých vyžaduje väčšie nasadenie a energetickejší postup.

Ing. Viliam Figusch, CSc.

riaditeľ Informačnej kancelárie Rady Európy v Bratislave

Diskusný príspevok k problematike Dohovoru

V oficiálne uverejnenom texte prekladu Dohovoru o právach dieťaťa do slovenčiny sú nepresnosti. Upozornila na ne pred niekoľkými rokmi vo svojej diplomovej práci Veronika Mariothová¹ Túto skutočnosť som dal na vedomie niektorým odborníkom².

Prvá z nich je, že termín v anglickom origináli „**the best interest of the child**“ (výklad pozri <http://www.unicef.org/crc/crc.htm>) nahrádza v slovenskom znení termín „**záujem dieťaťa**“ a druhá, podobne závažná, že pasáž anglicky „*a foster or an adoptive family*“ alebo francúzsky „*une famille nouricière ou adoptive*“, ktorú možno bez akýchkoľvek pochybností preložiť ako *pestúnska (resp. iná živiteľská) alebo adoptívna rodina* figuruje v oficiálnom preklade do slovenčiny ako „*zariadenie starostlivosti o deti...*“.ⁱ

Vnútroštátne uverejnený text má síce informatívny charakter, ale aj tak by mal byť významovo v poriadku, aby verejnosť nebola dezorientovaná. Nepoznám detaily praxe ale nemožno vylúčiť, že znenie mohlo a môže ovplyvniť cezhraničnú adopciu.

Navrhujem, aby aj táto konferencia upozornila MPSVaR Slovenskej republiky.

Druhá vec, ktorú by som chcel uviesť je – tu na to vo svojej analýze poukázala pani Kotvanová, že záväzky podľa medzinárodného práva, vrátane Dohovoru o právach dieťaťa, ale aj napr. zmluvných textov Rady Európy, nie sú dostatočne známe vo verejnosti a štátne orgány niekedy nereagujú konkrétnymi opatreniami dostatočne účinne na pripomienky, ktoré obsahujú správy európskych a medzinárodných orgánov o rešpektovaní týchto záväzkov. Vo vzťahu napr. k situácii v zaostalých segregovaných osadách sa môže stať, že Slovensko bude čeliť pre nečinnosť verejných orgánov sťažnostiam rómskych detí pred Európskym súdom pre ľudské práva.

Poznámky:

¹ **VERONIKA MARIOTHOVÁ:** Aktuálne otázky právnej úpravy náhradnej rodinnej starostlivosti, **Diplomová práca, Právnická fakulta UK Bratislava, Katedra občianskeho práva, Bratislava 2000**

„Text oficiálne publikovaného prekladu je v čl. 21 písm. b) opäť nepresný. Znie: „...pokiaľ dieťa nemožno odovzdať do výchovy v zariadení starostlivosti o deti alebo rodine osvojiteľa...“. Oficiálne francúzske znenie originálu je: “*si celui-ci ne peut, dans son pays d'origine, être placé dans une famille nouricière ou adoptive*” a anglické: “*if the child cannot be placed in a foster or an adoptive family...*”. Výraz *foster* je potrebné prekladať v spojení s výrazom *family*, ako to jednoznačne vyplýva z francúzskeho znenia, a preto uvedený pojem znamená *pestúnska (resp. iná živil'ská) alebo adoptívna rodina*, určite nie *zariadenie starostlivosti o deti*. Možno táto ďalšia (porov. aj odk. 11) nepresnosť prekladu nevznikla zámerne, no z pohľadu Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý považuje medzinárodné osvojenie za spôsob starostlivosti o dieťa až vtedy, ak mu nemožno *vhodnú* starostlivosť zabezpečiť v krajine pôvodu, takto pred umiestnením dieťaťa do zahraničia uprednostňuje umiestnenie dieťaťa v zariadení starostlivosti o deti, čo je pravdepodobne v rozpore s najlepším (!) záujmom dieťaťa.“

² **Správa elektronickou poštou, zaslaná 21. mája 2003 2:19 PM**

Subject: Re: Dohovor o právach dieťaťa

Vážený pán Figusch,

preštudovala som si to, skutočne je tam zásadná obsahová nezrovnalosť, ktorá môže mať negatívne konzekvencie... pokúšam sa nájsť, aj prípadne ďalšie. V tomto momente zisťujem čo sa s tým celým dá robiť, aby sa čo najskôr dostalo všetko na pravú mieru a aby podľa možnosti vyšiel Dohovor čo najskôr v správnom preklade.

Neviem, máte vy ako Kancelária Rady Európy v tomto nejaký priestor pre konanie?

S pozdravom,

Katarína Pafková

Článok 21	Article 21
<p>Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru a ktoré uznávajú a (alebo) povoľujú systém osvojenia, zabezpečia, aby sa v prvom rade bral do úvahy záujem dieťaťa, a:</p>	<p>States Parties that recognize and/or permit the system of adoption shall ensure that the best interests of the child shall be the paramount consideration and they shall:</p>
<p>a) zabezpečia, aby osvojenie dieťaťa povoľovali len na to kompetentné orgány, ktoré v súlade s príslušným zákonom a v ustanovenom konaní na základe všetkých zodpovedajúcich a spoľahlivých informácií určia, že osvojenie je prípustné z hľadiska postavenia dieťaťa vo vzťahu k rodičom, príbuzným a zákonným zástupcom a že, ak sa to vyžaduje, dotknuté osoby dali vedomý súhlas na osvojenie po takom prejednaní, ktoré sa môže ukázať ako potrebné;</p> <p>b) uznávajú, že osvojenie v cudzej krajine možno považovať za náhradný spôsob starostlivosti o dieťa, pokiaľ dieťa nemožno odovzdať do výchovy v zariadení starostlivosti o deti alebo rodine osvojiteľa alebo sa oň nemožno starať iným vhodným spôsobom v krajine jeho pôvodu;</p> <p>...</p>	<p>(a) Ensure that the adoption of a child is authorized only by competent authorities who determine, in accordance with applicable law and procedures and on the basis of all pertinent and reliable information, that the adoption is permissible in view of the child's status concerning parents, relatives and legal guardians and that, if required, the persons concerned have given their informed consent to the adoption on the basis of such counselling as may be necessary;</p> <p>(b) Recognize that inter-country adoption may be considered as an alternative means of child's care, if the child cannot be placed in a foster or an adoptive family or cannot in any suitable manner be cared for in the child's country of origin; (c) Ensure that the child concerned by inter-country adoption enjoys safeguards and standards equivalent to those existing in the case of national adoption;</p> <p>....</p>

doc. JUDr. Pavel KANDRÁČ, CSc.

verejný ochranca práv

Je potrebné formovať právne vedomie detí

Problematika formovania právneho vedomia obyvateľstva i v súvislosti s uplatňovaním „Dohovoru o právach dieťaťa“ je veľmi **zaujímavá a aktuálna téma**, ktorá vyvoláva pozornosť nielen verejného ochrancu práv, ale aj celej spoločnosti, štátu a jeho jednotlivých súčastí.

O to viac, že zložitosť spoločenského života si vyžaduje cieľavedomé spoločenské usmerňovanie sociálnych procesov, ktoré sú čoraz špecifickejšie.

A práve jednou z takýchto oblastí je aj **formovanie právneho vedomia verejnosti**.

V súvislosti s tým si dovoľím upriamiť pozornosť na dve otázky:

1. Prečo je potrebné formovať právne vedomie občanovi?
2. Akým spôsobom, akými prostriedkami?

K prvej otázke:

Pri uvažovaní o nej musíme vychádzať z toho, že **právne vedomie je jednou z foriem spoločenského vedomia** a tvorí jeho integrálnu súčasť.

Obsahom právneho vedomia sú názory ľudí na platné právo, stupeň jeho poznania, jeho hodnotenie a postoj k právu vôbec. Toto všetko sa v konečnom dôsledku prejavuje v konaní človeka, či už v súlade alebo v rozpore s právom, ba v celkovom spôsobe jeho života.

A samozrejme, že dôležitým nástrojom vplyvu na proces formovania spôsobu života je aj **právny poriadok, t.j. realizovaná zákonnosť v spoločnosti** čo je jedným zo základov normálneho spôsobu života spoločnosti a jej občanov.

Aj preto sa každý demokratický štát usiluje o to, aby právny poriadok, zákonnosť sa stali organickými súčasťami spôsobu života.

Režim zákonnosti je vlastný demokratickému zriadeniu a zabezpečenie dodržiavania zákonnosti patrí k dôležitým úlohám každého demokratického a právneho štátu.

Každá praktická činnosť orgánov verejnej správy, rozhodnutia a iné formy právnej činnosti pracovníkov a osobitne vedúcich pracovníkov týchto orgánov majú veľký význam na

utváranie právneho myslenia občanov a na ich predstavy a praktické postoje v oblasti dodržiavania práva, zákonnosti a pravidiel spolužitia.

Proces rozvoja a dodržiavania právnych noriem v demokratickej spoločnosti sa má uskutočňovať v čoraz väčšej vzájomnej jednote s normami morálky.

V našej spoločnosti nám musí ísť o to, aby sme neustále podporovali rast úlohy právneho vedomia ako preventívno-výchovného činiteľa proti porušovaniu práva a súčasne, aby sme prehlbovali výchovné pôsobenie spoločnosti na tých, ktorí porušujú pravidlá spolužitia.

K druhej otázke:

Je potrebné konštatovať, že najúčinnjším a najvýznamnejším prostriedkom je výchova a v jej rámci aj výchova k úcte k právu, pričom nesmieme zabúdať na fakt, že nič nie je také zložité a náročné ako výchova človeka. Je to zložitý mnohotvárný a dlhotrvajúci proces.

Každý formalizmus, každé zjednodušenie sa hrubo vypomstí. Aktivitu a snaženie musí prejavit' celá spoločnosť, jej inštitúcie a nielen inštitúcie výchovného charakteru.

Čo má byť výsledkom tohto náročného procesu?

Predovšetkým má to byť **všestranne rozvinutá osobnosť**, s myslením, cítením a konaním v duchu demokratických hodnôt, ideálov, v duchu morálnych a etických hodnôt a samozrejme i v duchu princípov právneho štátu.

Teda pre demokratickú a právnu spoločnosť musí byť dôležité nielen zachovávanie jej princípov a základných práv a slobôd, ale aj vytváranie kvalitatívne vyšších vzťahov medzi:

- 1) občanom a spoločnosťou i
- 2) medzi občanmi navzájom.

Samozrejme, že právo tu zohráva veľmi významnú funkciu.

Teda je len samozrejmé, že i verejný ochranca práv ako jeden z inštitútov ochrany práva, ako jedna súčasť nášho spoločensko-politického systému sa má podieľať na formovaní osobnosti človeka a obzvlášť na výchove, ktorá sa týka právneho vedomia.

Čo je vlastne obsahom formovania právneho vedomia verejnosti?

Predovšetkým, aby občania vedeli aké sú ich práva, ale i povinnosti, kedy ide o ich porušenie, kde sa môžu domáhať ich ochrany, či uplatňovania, do ktorého času a akým spôsobom.

Občania by mali poznať základné informácie o Ústave SR, o právnom poriadku, ale aj jeho tvorbe, t.j. o zákonodarnej činnosti aj o spôsobe ako sa ho môžu zúčastniť a či vôbec môžu.

Je dôležité, aby každý poznal aké práva sa mu garantujú a aké povinnosti stanovujú.

Iste mi dáte za pravdu, že celý komplex formovania osobnosti človeka, jeho spôsob života je potrebné skúmať z pohľadu riadenia demokratickej spoločnosti.

V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že naše úvahy o spôsobe života ukazujú na ***nezastupiteľné miesto práva a zákonnosti vo výchovnom procese, ktorého cieľom je formovanie vedomia človeka.***

Je dôležité poznať aktuálne úlohy v oblasti práva, prehľbovať úctu k zákonu, je dôležité formovať právne vedomie, je dôležité zabezpečovať účinnú právnu výchovu.

V súvislosti s prehľbovaním právneho vedomia verejnosti je neopomenuteľná a hrá významnú úlohu aj ***právna propaganda***, v rámci ktorej je potrebné dať patričné miesto článkom, publikáciám a reláciám, v ktorých informácie o právnom poriadku, o zákonoch budú podávané cez eticko-právne problémy, cez výklad psychologických a sociologických aspektov právnej problematiky.

Právna propaganda je len súčasťou celkovej propagandy. Celá propaganda je a nutne musí byť zameraná na výchovu verejnosti k medziľudským vzťahom, zodpovednosti voči sebe, spoluobčanom a spoločnosti a jej hodnotám materiálnym, kultúrnym a etickým, na výchovu k relevantnému spôsobu života a v neposlednom rade a k tomu, aby občania riešili svoje krízové situácie spôsobmi, ktoré nie sú v rozpore s právnymi predpismi.

V podstate nám má ísť o to, aby sme právnou propagandou dosiahli to, aby verejnosť, občania nielen vnútorne zastávali, ale tiež nezakryte prejavovali odmietanie voči porušovaniu práva. Aby občania aktívne pomáhali pri dodržiavaní zákonnosti.

V tejto súvislosti si dovoľím pripomenúť, že okrem materiálnych podmienok života spoločnosti významne vplývajú na formovanie právneho vedomia aj ostatné súčasti spoločenského vedomia – ako politika, morálka a pod.

Keď sa narušia jednotlivé súčasti spoločenského vedomia, zákonite sa to musí prejaviť i v narušení právneho vedomia spoločnosti.

Preto otázky zvyšovania právneho vedomia a právnej výchovy, najmä vo vzťahu k zákonnosti a dodržiavaniu práva v našej spoločnosti by mali byť neustále predmetom pozornosti demokratického a právneho štátu.

Treba ešte dodať, že normotvorná činnosť štátu a najmä celá praktická aplikácia právnych noriem v každodennej činnosti má zásadný význam pre utváranie právneho vedomia spoločnosti a jej jednotlivých členov.

Z toho potom vyplývajú problémy, na ktoré je potrebné sústrediť pozornosť v rámci právnej výchovy a propagandy.

Predovšetkým je to:

- ochrana základných práv a slobôd,
- ochrana základných pravidiel občianskeho spolužitia,
- stabilita a úroveň vzťahov medzi ľuďmi,
- pôsobenie na mladú generáciu v rodine, škole, na pracoviskách – vytvárať u nich návyky a správne postoje k spoluobčanom a ich právam, pôsobenie na vytváranie správneho systému hodnôt,
- pôsobenie na tých, ktorí sú požívateľmi alkoholických nápojov a iných návykových látok,
- prevenčno-výchovná činnosť vo vzťahu k trestnej a inej protispoločenskej činnosti,
- pôsobenie na zachovávanie zákonov, iných právnych predpisov a samozrejme na dodržiavanie zákonnosti.

Na záver niekoľko stručných konkrétnych poznámok o realizácii spomínaných úvah v činnosti verejného ochrancu práv.

Aj keď verejný ochranca práv nemá výslovne v zákone stanovenú povinnosť uskutočňovať právnu výchovu je len samozrejmé, že zo samotnej podstaty tejto inštitúcie takúto činnosť nemôže opomínať realizovať. Ani to nerobí.

Je len samozrejmé, že ak chce, aby jeho pôsobenie malo a malo by mať charakter aj preventívnej činnosti v oblasti dodržiavania zásad a princípov právneho štátu, tak musí pôsobiť na vedomie občanov, musí vysvetľovať právne skutočnosti a problémy.

Musí verejnosti trpezlivo a zrozumiteľne vysvetľovať zmysel a obsah právneho poriadku i činnosti orgánov verejnej správy, musí ísť za občanom, pretože je pre neho verejnou službou. To však neznamená, že aj občan vo vzťahu k nemu nemá určité povinnosti ako slušnosť správania, disciplinovanosť a pod., mal by sa spolu s verejným ochrancom práv podieľať na vytváraní kultúrneho a právneho prostredia, pretože to sú základné predpoklady pre uplatňovanie a ochranu jeho práv a slobôd na náležitej úrovni.

Všetci dobre vieme, že veľa sporov a konfliktov medzi občanmi a verejnou správou vzniká i z neznalosti právnych noriem a postupov.

Preto predstavitelia verejnej správy by si mali tieto skutočnosti uvedomovať a mnohé zložité právne kroky i administratívne úkony primerane a trpezlivo verejnosti vysvetľovať.

Iste, že túto povinnosť si stanovil i verejný ochranca práv a realizuje mnohé opatrenia, aby plnil tieto úlohy a napomáhal formovať právne vedomie našej verejnosti. Aj keď nie je možné ho považovať za „**čarovný prútik**“, ktorý vyrieši všetky problémy.

Poznatky, ktoré sme z podnetov občanov zistili nás jednoznačne upozorňujú na potrebnosť **zvyšovať právnu vzdelanosť, na potrebnosť zlepšovať celkovú spoločenskú a teda i právnu kultúru.**

Treba si pripomenúť, že znalosti právneho charakteru majú význam pre pochopenie:

- a) informatívnej funkcie práva,
- b) rozhodovacej funkcie práva,
- c) i preventívnej funkcie práva.

Je potrebné v tejto súvislosti i pripomenúť:

„Neznalosť zákona neospravedlňuje.“

Z doteraz uvedeného ďalej vyplýva, že znalosť základných právnych predpisov je:

- prvým predpokladom toho, aby právo mohlo byť náležitým spôsobom aj uplatnené,
- nevyhnutnou podmienkou pre správne pochopenie obsahu rozhodnutí stanovísk a záverov príslušných orgánov verejnej správy,
- skutočnosťou, ktorá pomáha predchádzať nedorozumeniam, ktoré vznikajú medzi občanmi a orgánmi verejnej správy.

Úplne na záver je potrebné konštatovať, že je nevyhnutné uskutočňovať právnu výchovu za účelom formovania vedomia verejnosti a táto musí byť doménou celej spoločnosti a jej jednotlivých organizačných súčastí. I to je jeden zo spôsobov ako o obsahu i význame „Dohovoru o právach dieťaťa“, ku ktorému Slovenská republika pristúpila, oboznamovať čo najširšiu verejnosť.

ZÁVERY KONFERENCIE

Návrh
„Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa
v Slovenskej republike“

Návrh „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa v Slovenskej republike“

Vypracoval: doc. JUDr. Pavel Kandráč, CSc.

Úvodné úvahy

Ochrana ľudských práv je životne dôležitá pre každého človeka. V spoločnosti však existujú skupiny, vrátane detí, ktoré si tieto práva dokážu uplatňovať ťažšie.

Je ešte veľa toho, čo zostáva svet deťom dlžný. Ich práva sú často porušované aj veľmi závažným spôsobom.

Nepochybne, že deti sú v ohrození, pretože stále zostávajú tou skupinou obyvateľstva, ktorá je najmenej schopná ovplyvniť kroky a opatrenia prijímané výkonnou mocou a stále je aktuálna otázka preklenutia medzery medzi rétorikou o právach a realitou života detí tak, aby ich práva našli svoj odraz v legislatíve, politike a v praxi. O právach detí musí verejnosť vedieť a pre deti musia byť zrozumiteľné, pretože v opačnom prípade pre spoločnosť a deti, ale i ostatnú verejnosť neplnia účel. Základnou snahou a efektom je potreba vytvoriť voči právam detí ovzdušie úcty a to nielen v našej krajine, ale v každej na svete. Deti sú najpočetnejšou minoritou, ale majú len minimálne nijaké cesty na vymáhanie svojich práv.

Pritom nemožno zabúdať i na postavenie a práva rodičov, z ktorých mnohí sa nedokážu stotožniť s koncepciou práv detí, pretože ich vnímajú ako hrozbu pre stabilitu rodiny a pre svoju autoritu.

Treba konštatovať, že Dohovor o právach dieťaťa je v histórii významným dokumentom o ľudských právach. Jeho neoddeliteľnou súčasťou je právo každého dieťaťa na výhody sociálneho zabezpečenia a právo každého dieťaťa na takú životnú úroveň, ktorá umožní jeho telesný, duševný, duchovný, mravný a sociálny rozvoj. A tu je zodpovednosť štátu za výchovu dieťaťa vrátane materiálnej a inej pomoci nepochybná. Štát nemôže plnenie detských práv uskutočňovať jednorazovým aktom, ale len dlhodobým procesom.

Dohovor o právach dieťaťa jednoznačne konštatuje, že detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc. Deti majú právo na prirodzené prostredie pre rast a blaho detí v záujme ich plného a harmonického rozvoja osobnosti a mali by vyrastať v atmosfére šťastia, lásky

a porozumenia. Toto všetko musí vyústiť do záverov, že dieťa musí byť plne pripravené žiť v spoločnosti vlastným životom za rešpektovania ideálov vyhlásených v „Dohovore...“.

Veľmi významným právom v smere k dieťaťu je právo na výchovu a prostredníctvom nej na citový, rozumový a mravný vývoj v duchu zásad spoločenskej morálky. Ďalej prostredníctvom výchovy je treba získavať stále širšie a hlbšie vzdelanie, osvojiť si zodpovedný postoj k práci a aby do ich vedomia a konania prenikli také morálne zásady, ako láska k vlasti, priateľstvo medzi národmi, úcta k druhým, čestnosť, obetavosť a pod.

Som názoru, že záujem spoločnosti na riadnej výchove detí je nepochybný a myslím si, že oprávňuje občanov i občianske združenia, aby upozorňovali na nesprávne správanie detí ich rodičov.

Vo vzťahu k deťom je povinnosťou exekutívy urobiť komplexné opatrenia na monitorovanie, dodržiavanie a ochranu práv, ktoré sú stanovené v „Dohovore...“, a ktoré sa zaviazala i naša vláda plniť. Bude pre budúcnosť veľmi potrebné sa predmetnej otázke náležite venovať a stanoviť, ktorý orgán v spoločnosti bude dbať na uskutočňovanie ochrany práv detí tak, ako to vyplýva z „Dohovoru...“.

Iste otázka riešiteľná, vyžadujúca vytvorenie náležitých podmienok pre realizáciu a myslím, že ani časový horizont nie je tou skutočnosťou, čo by mohla zmeniť naše predsavzatia.

Úspešný rozvoj demokratickej spoločnosti sa nemôže uskutočňovať bez odstraňovania niektorých negatívnych javov, ktoré jej rozvoj spochybňujú a narúšajú. Sú také, že poškodzujú celospoločenské záujmy, život, zdravie, osobnú bezpečnosť občanov, ich práva chránené zákonom, ako i ďalšie závažné politické a morálne škody.

Jedným z javov, ktorý ohrozuje náležitú demokratickú existenciu života je aj nedodržiavanie ustanovení „Dohovoru o právach dieťaťa“.

Súčasná situácia z hľadiska stavu, úrovne, štruktúry a dynamiky rozvoja a dodržiavania „Dohovoru...“ je v našej spoločnosti neuspokojivá. Nepodarilo sa zatiaľ zabezpečiť účinnejšie zabezpečenie, uplatňovanie a ochranu práv dieťaťa, pretože často ide aj o prípady latentnej povahy, o ktorých sa verejnosť často ani nedozvie. Vo viacerých prípadoch je určitá časť detí a mládeže negatívne ovplyvňovaná i nevhodným prostredím v rozvrátených rodinách, neraz trávi svoj voľný čas bez účinnejších vplyvov rodiny, školy, kultúrnych zariadení a občianskych združení. Požíva alkoholické nápoje i iné návykové látky.

V uplatňovaní „Dohovoru...“ je potrebné dosiahnuť kvalitatívny obrat, najmä v oblasti poznávania a odstraňovania základných príčin a podmienok neuplatňovania, resp. nedodržiavania obsahu „Dohovoru o právach dieťaťa“. Ďalej je potrebné viac pozornosti

venovať koordinácii, odstraňovaniu živelnosti, nesystematickosti, malej účinnosti a formálnosti. Väčší dôraz je potrebné položiť na cieľavedomé koordinovanie činnosti jednotlivých subjektov, a zabezpečiť zainteresovanosť i komplexný postup všetkých tých, ktorých dodržiavanie „Dohovoru“ by malo byť prioritou. V celorepublikovom meradle je potrebné, aby orgány verejnej správy (vrátane najvyššej úrovne):

- zabezpečili zodpovedné plnenie povinností a úloh v spojitosti s uskutočňovaním „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“,
- iniciatívne a tvorivo aplikovali „Program...“ v podmienkach činnosti nimi riadených organizácií, najmä tých, ktoré prichádzajú do styku s deťmi a mládežou.

Do plnenia úloh „Programu...“ ako významnej spoločenskej úlohy by mali byť zainteresované všetky jednotlivé organizačné zložky spoločnosti i prostriedky masovej informácie a propagandy v Slovenskej republike.

„Program uplatňovania...“ má byť metodickou a pracovnou pomôckou pre riadiace a realizačné subjekty uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa. Slúži na podporu konkrétnej realizácie zákonov, uznesení a ďalších právnych noriem prijatých v súvislosti s dieťaťom a mládežou.

„Program uplatňovania ...“ vychádza z Dohovoru o právach dieťaťa, Ústavnej zmluvy o EÚ a Ústavy SR.

Koncepcia „Programu...“ je založená na:

- a) aktivizovaní ľudského činiteľa a
- b) vytvorení organizačných a funkčných predpokladov pre zlepšenie riadenia realizácie Dohovoru o právach dieťaťa.

V prvom prípade ide o sústavné vyvíjanie cieľavedomého vplyvu, vrátane uplatňovania motivujúcich a stimulujúcich faktorov na rozhodujúce subjekty uplatňovania „Dohovoru o právach dieťaťa“, aby zodpovedne, dôsledne a včas plnili svoje povinnosti, ktoré pre nich vyplývajú z príslušných záverov výkonnej moci, všeobecne záväzných noriem, interných rezortných noriem a hlavne z ustanovení Dohovoru o právach dieťaťa, Ústavnej zmluvy EÚ a Ústavy SR.

Pre druhý prístup je charakteristické snaženie skvalitniť riadenie uplatňovania obsahu Dohovoru o právach dieťaťa.

Pre splnenie tohto cieľa je potrebné vytvoriť nové dosiaľ neexistujúce osobitné orgány. Ich špeciálnou úlohou bude iniciatívne a odborne pomáhať orgánom štátnej správy i samosprávy pri riadení uplatňovania „Programu...“ a na základe ich pokynov realizovať jednotlivé súčasti riadiaceho pôsobenia, predovšetkým analytickú činnosť, usmerňovanie a koordináciu opatrení na plnenie „Programu...“, kontrolu a hodnotenie ich vykonávania.

Hlavným cieľom „Programu...“ je výrazne zvýšiť účinnosť a efektívnosť uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa cestou skvalitnenia riadenia a aktivizácie ľudského činiteľa. Dosiachnutiu tohto cieľa majú napomáhať i princípy a zásady na základe ktorých bude Program realizovaný.

Obsahové zameranie uplatňovania „Programu...“ je zamerané na dôsledné uplatňovanie ustanovení Dohovoru o právach dieťaťa, Ústavnej zmluvy EÚ i Ústavy SR, ako aj dokumentov a opatrení prijatých štátnymi orgánmi i orgánmi samosprávy, týkajúce sa detí a mládeže. Vo svojom súhrne zameranie „Programu...“ sleduje dôslednejšie a efektívnejšie realizáciu prijatých opatrení.

Program uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa predpokladá aj spoluúčasť mimovládnych organizácií a ďalších organizačných zložiek našej spoločnosti, u ktorých sa predpokladá i uplatňovanie vlastnej iniciatívy.

Uplatňovanie opatrení „Programu...“ by sa malo uskutočňovať dvoma **základnými formami**:

- a) preventívnou činnosťou,
- b) profylaktickou činnosťou.

Preventívna činnosť by sústredovala pozornosť na uskutočňovanie výchovných opatrení všeobecnej povahy, zameraných na predchádzanie akýchkoľvek činnosti, ktoré nie sú v súlade s ustanoveniami Dohovoru o právach dieťaťa.

Profylaktickú činnosť predstavujú opatrenia uskutočňované voči konkrétnym osobám, cieľom je zabrániť, aby sa nevyskytovali konania v rozpore s ustanoveniami Dohovoru o právach dieťaťa, aby práva detí boli chránené tak, aby k ich porušovaniu dochádzalo čo najzriedkavejšie.

Základným predpokladom úspešnej realizácie „Programu...“ je aj kvalita koncepcnej, metodologickej a organizátorskej pomoci jednotlivých gestorov. Ich poslaním je byť aktívnymi spojovacími článkami medzi teóriou a praxou. Budú zodpovedať za kvalitatívnu úroveň pri zabezpečovaní uplatňovania predmetného programu.

I. Teoretické a praktické východiská plnenia „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“

Jedným zo základných predpokladov plnenia „Programu...“ je upevňovanie zákonnosti, morálky, disciplíny a poriadku vo všetkých oblastiach spoločenského života, zabezpečenie zvýšenej ochrany práv a oprávnených záujmov detí.

Súčasná situácia z hľadiska stavu, úrovne, štruktúry a dynamiky ochrany práv detí je v našej spoločnosti neuspokojivá.

Nedochádza k výrazným pozitívnym zmenám. Nedosiahol sa kvalitatívny obrat v oblasti poznávania, vedeckého zovšeobecnenia a ujednotenia názorov na kategorizáciu základných príčin i podmienok nedodržovania jednotlivých ustanovení Dohovoru..., ani na úseku zlepšenia koordinácie aktivít uskutočňovaných jednotlivými subjektami zaoberajúcimi sa ochranou práv detí. Stále prevláda živelnosť, nesystematickosť, nízka intenzita, malá účinnosť a formálnosť. Nedarí sa zabezpečiť zainteresovanosť i komplexný postup všetkých rozhodujúcich zložiek a prostriedkov v spoločnosti ohľadne uvádzania obsahu Dohovoru o právach dieťaťa do praktického života. Zdá sa, že najslabším článkom uplatňovania „Dohovoru...“ je nedôsledné plnenie prijatých opatrení i kontrola ich plnenia.

Pre efektívne uplatňovanie obsahu Dohovoru je nevyhnutné dosiahnuť zásadný, kvalitatívny obrat v realizácii „Programu...“, podstatne zvýšiť úroveň riadenia, jeho plnenia, jeho účinnosť i celkovú efektívnosť. Do skvalitňovania procesu uplatňovania „Dohovoru...“ sa musia cieľavedomejšie zapojiť príslušné vedeckovýskumné a vedekopedagogické pracoviská.

Program uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa je metodickou a pracovnou pomôckou pre riadiace a realizačné subjekty zaoberajúce sa právami a záujmami detí. Má prispieť k rozvoju opatrení a zvýšeniu iniciatívy a aktívnej účasti všetkých súčastí spoločnosti a štátu pri ochrane ich práv.

V súčasnosti treba cieľavedome presadzovať konkrétne, vedecky odôvodnené opatrenia zamerané na ochranu práv dieťaťa a na plnenia Dohovoru o právach dieťaťa. To je základná, strategická línia. Ďalej to musí byť vytvorenie účinného systému, ktorý napomôže plniť stanovené ciele. Podstata tohto systému spočíva v činnosti demokratického štátu, ktorý okrem vytvárania materiálnych predpokladov musí vytvárať ucelený systém inštitúcií, orgánov s vymedzením ich pôsobnosti a aktivít, musí vytvárať sociálne, ochranné, kultúrne, výchovno-vzdelávacie a iné ďalšie podmienky pre rozvoj detí a mládeže.

Úlohou orgánov verejnej správy, ale i ostatných inštitúcií je dbať na ochranu práv detí, odstraňovať príčiny i podmienky ich neplnenia, dôsledne uplatňovať „Dohovor...“, vytvárať predpoklady pre kvalitnú výchovu a vzdelávanie.

Doterajšie teoretické poznatky a praktické skúsenosti predovšetkým potvrdzujú, že:

- obsah Dohovoru i ďalšie prijaté opatrenia sa v plnom rozsahu neplnia,
- pre vytvorenie náležitého systému plnenia „Programu uplatňovania...“ chýbajú právne a personálno-organizačné predpoklady, najmä v podmienkach činnosti orgánov verejnej správy,
- riešenie problémov spojených s uplatňovaním „Dohovoru...“ musí byť vecou všetkých subjektov politického systému spoločnosti,
- základnými subjektami „Programu...“ sú predovšetkým orgány verejnej správy, ale aj rodina, škola, kultúrne i ďalšie inštitúcie.

II. Zameranie Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa, ciele a zásady činnosti

Program uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa je založený na zosúladení dvoch základných prístupov ku skvalitneniu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa:

1. na aktivizovaní ľudského činiteľa a
2. na vytvorení organizačných a funkčných predpokladov pre zlepšenie riadenia realizácie Dohovoru o právach dieťaťa.

Doterajšie skúsenosti jednoznačne potvrdili, že význam ľudského činiteľa v demokratickej spoločnosti narastá. Základom aktivizácie ľudského činiteľa je sústavné vyvíjanie cieľavedomého vplyvu na rozhodujúce subjekty uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa, aby zodpovedne, ale dôsledne a včas plnili svoje povinnosti, ktoré pre nich vyplývajú z príslušných ustanovení Dohovoru i ostatných všeobecne záväzných, interných rezortných noriem, ako aj uznesení a nariadení orgánov výkonnej moci. V rámci uplatňovania obsahu Dohovoru je potrebné na ľudí vhodne a cieľavedome pôsobiť, sústavne ich viesť k zodpovednému plneniu úloh argumentovaným a trepezlivým vysvetľovaním našich zámerov, motivovať a stimulovať ich pre angažovanú činnosť v tejto oblasti.

Podstatou druhého prístupu je snaha skvalitniť riadenie uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa a vytvoriť pre plnenie nevyhnutné organizačno-funkčné predpoklady.

Ide o vytvorenie nových dosiaľ neexistujúcich osobitných pomocných riadiacich i výkonných orgánov, pôsobiacich výhradne v oblasti práce s deťmi a mládežou, ktorých

Program uplatňovania obsahu Dohovoru odporúča. Ich špeciálnou úlohou bude iniciatívne a odborne napomáhať orgánom verejnej správy, ale i ďalším organizačným štruktúram pri riadení Programu uplatňovania ustanovení Dohovoru o právach dieťaťa. Toto je naliehavá dobová požiadavka.

Program uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa je orientovaný na dosiahnutie týchto hlavných cieľov:

1. Výrazne zvýšiť účinnosť a efektívnosť uplatňovania obsahu Programu o uplatňovaní Dohovoru o právach dieťaťa cestou skvalitnenia jeho riadenia a aktivizácie ľudského činiteľa.
2. Predchádzať porušovaniu a postupne odstraňovať zo života spoločnosti nedostatky ohľadne dodržiavania ustanovení Dohovoru o právach dieťaťa.
3. Zabrániť porušovaniu ustanovení Dohovoru a vzniku škôd konkrétnymi jedincami alebo skupinami osôb, ako aj chrániť deti a mládež pred protiprávnou činnosťou, ktorá im hrozí zo strany iných osôb.
4. Odhaľovať a zisťovať príčiny a podmienky vzniku nedostatkov pri uplatňovaní obsahu Dohovoru.. a vytvárať podmienky pre ich postupné odstraňovanie.
5. Vytvárať a zdokonaľovať ochranné systémy v inštitúciách, ktoré uskutočňujú činnosti vo vzťahu k deťom, a to najmä zapájaním pracovníkov, ale i mimovládnych organizácií a aj takým spôsobom prehĺbovať demokratický prístup k tejto minoritnej skupine. Neustále posilňovať i funkciu spoločenskej kontroly.
6. Cieľavedome rozvíjať a upevňovať pozitívne činitele, ktoré budú znemožňovať vznik a nárast porušovania ustanovení Dohovoru o právach dieťaťa.

Nemožno zabúdať na dôsledné uplatňovanie, upevňovanie a rozvíjanie opatrení, ktoré sú stanovené právnych predpisoch a ich základ je ustanovený v Ústave SR. Uplatňovanie Dohovoru o právach dieťaťa musí byť uskutočňované na čo najširšej úrovni a za spolusúčinnosti jednotlivých organizačných zložiek spoločnosti, najmä moci zákonodarnej i moci výkonnej.

Predpokladom úspešnej realizácie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ je dôsledné, praktické uplatňovanie princípov a zásad „Programu...“ v činnosti gestorov a všetkých ostatných subjektov a to najmä:

- a) dôsledné uplatňovanie obsahu Dohovoru o právach dieťaťa,

- b) prehlbovanie účasti všetkých organizačných súčastí spoločnosti a štátu na riadení a uskutočňovaní Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa i zdokonaľovanie foriem a metód jeho realizácie,
- c) prioritizácia predchádzania jeho porušovania pred následným i represívnym postihom,
- d) prehlbovanie a upevňovanie zákonnosti pri uskutočňovaní činnosti dotýkajúcich sa detí,
- e) plánovitosť, systematickosť a vedeckosť pri uplatňovaní „Programu...“,
- f) komplexnosť, koordinovanosť a cieľavedomosť sociálno-preventívnych a profylaktických aktivít,
- g) konkrétnosť a adresnosť uskutočňovaných opatrení, kontrola ich plnenia,
- h) nepretržitosť uplatňovania obsahu „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“, jeho operatívnosť,
- i) organizovanosť plnenia „Programu uskutočňovania Dohovoru o právach dieťaťa“, riadiacimi a výkonnými orgánmi pri usmerňovaní a realizácii preventívno-profylaktickej činnosti,
- j) jednota cieľov „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ a právnej výchovy i propagandy pri realizácii jej zamerania v rámci plnenia „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“, ako aj jednota v činnosti orgánov verejnej správy, vrátane najvyšších.

Uskutočňovanie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ sa má vo všeobecnosti orientovať na upevňovanie ústavnosti, zákonnosti, poriadku a disciplíny s osobitným zreteľom na:

- ochranu detí pred negatívnymi javmi,
- ochranu a upevňovanie verejného poriadku,
- upevňovanie disciplíny, poriadku a morálky.

Obsahové zameranie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ orientovať na konkrétne otázky a problémy a venovať osobitnú pozornosť najmä:

- možnostiam uplatňovania „Dohovoru...“ v našich podmienkach,
- prípadom zneužívania funkcie a obsahu „Dohovoru...“,
- deťom požívajúcim alkoholické nápoje a podliehajúcim toxikománii,

- deťom, ktoré sa dopúšťajú trestnej činnosti a narušujú pravidlá občianskeho spolužitia,
- záškolákom a nedisciplinovaným deťom,
- mravne narušeným deťom,
- rozvráteným rodinám,
- ohrozenej výchove detí,
- tým deťom, ktoré boli podmiennečne odsúdené a podmiennečne prepustené i tým, ktorým boli uložené iné obmedzenia,
- deťom, ktoré sa stali obeťami, atď.

Konkretizácia obsahového zamerania realizácie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ na území našej Slovenskej republiky musí vychádzať z dôkladnej analýzy stavu uplatňovania obsahu „Dohovoru o právach dieťaťa“. Až na základe takto získaných poznatkov treba určiť konkrétne postupy v konkrétnych oblastiach činnosti vo vzťahu k ochrane práv detí. Následne prijať opatrenia v záujme cieľavedomého a účinného plnenia Dohovoru o právach dieťaťa.

Orientácia preventívnych profylaktických aktivít realizovaných v rámci „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ musí vychádzať z dlhodobých programových dokumentov a opatrení, prijatých najvyššími orgánmi verejnej správy (vrátane NR SR, vlády SR atď.)

Predovšetkým ide o:

1. Plán legislatívnych úloh NR SR,
2. Program vlády SR,
3. Legislatívny plán vlády SR,
4. Program boja proti trestnej činnosti a inej protispoločenskej činnosti,
5. Program vzdelávania detí a mládeže,
6. Program právnej výchovy a propagandy,
7. Program vzdelávania rómskych detí,
8. Rozbor poznatkov vybavovania sťažností, oznámení a podnetov občanov podávaných orgánom verejnej správy,
9. Správa generálneho prokurátora o stave zákonnosti,
10. Výročná správa verejného ochrancu práv NR SR,
11. Rozbor správy o činnosti súdov,

12. Ďalšie dokumenty, ktoré sa dotýkajú dieťaťa.

Vo svojom súhrne zameranie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ sleduje dôslednejšiu realizáciu prijatých opatrení na utváranie zodpovedného vzťahu k plneniu povinnosti o ochrane práv vyplývajúcich z Dohovoru o právach dieťaťa.

Je potrebné vlastnými opatreniami a prostriedkami, sústavným zdokonaľovaním ochranných systémov predchádzať príčinám vzniku nedostatkov pri uplatňovaní obsahu Dohovoru o právach dieťaťa. Treba zvyšovať význam rodiny najmä pri výchove detí, pretože rozvrátené rodiny negatívne ovplyvňujú nielen výchovu detí, ale často aj pracovnú a spoločenskú aktivitu manželov a ich morálny profil, čo oslabuje spojenie rodiny so školou. Neopomenuteľnou skutočnosťou je potrebnosť neustáleho zvyšovania spoločenskej úlohy a prestíže školy i učiteľov a podstatne zvýšiť úroveň vzdelávania detí. No a samozrejmosťou musí byť uplatňovanie účinnejších a prítlačlivejších foriem využívania voľného času.

III. Riadiaca štruktúra Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa

Pre zdokonalenie riadiacej, vrátane koordinačnej činnosti uskutočňovanej v rámci „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ sa odporúča vytvoriť nasledujúcu riadiacu štruktúru:

A) Rada vlády SR pre koordináciu a postup orgánov verejnej správy a občianskych združení i prostriedkov masmediálnej informácie a propagandy v oblasti plnenia „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“

Úlohou tejto organizačno – pracovnej jednotky je prispievať k uskutočňovaniu preventívnych aktivít, usmerňovanie subjektov plnenia obsahu „Dohovoru o právach dieťaťa“, určenie stratégie postupu a kontrola prijatých, resp. vykonaných opatrení jednotlivými subjektami pri plnení obsahu „Dohovoru...“.

Spomínaná pracovná jednotka nenahrádza činnosť orgánov verejnej správy a mimovládnych organizácií, nepreberá ani ich úlohy, ale jej pôsobnosť sa zameria na koordináciu činnosti orgánov verejnej správy i mimovládnych organizácií, ako aj prostriedkov masmediálnej informovanosti a propagandy. Ďalej zameria svoje úsilie na permanentnú a komplexnú preventívnu činnosť ohľadne ochrany práv detí. Ide o aktivizáciu

ľudského činiteľa k plneniu určených povinností subjektami „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“.

B) Komisie pre koordináciu realizácie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ pri orgánoch verejnej správy v jednotlivých územných celkoch v Slovenskej republike

Tieto komisie sa by mali vytvárať zo zástupcov orgánov verejnej správy i zástupcov mimovládnych organizácií i inštitúcií, ktorých predmetom činnosti je problematika týkajúca sa detí.

Komisie majú koordinovať činnosť všetkých inštitúcií, ktoré na plnení „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ zúčastňujú v príslušných územných celkoch.

Za účelom koordinácie postupu by mali plniť tieto úlohy:

- zhromažďovať informácie o príčinách a podmienkach nedodržiavania ustanovení Dohovoru o právach dieťaťa na území príslušných územných celkov,
- analyzovať a vyhodnocovať získané informácie a na základe nich uskutočňovať činnosti, ktoré budú efektívne poskytovať ochranu právam dieťaťa, dôsledne realizovať opatrenia orgánov verejnej správy na plnenie ustanovení „Dohovoru o právach dieťaťa“, samozrejme, že ich opatrenia sa musia realizovať racionálne,
- kontrolovať plnenie úloh vyplývajúcich z „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ a v prípade zistenia nedostatkov predkladať orgánom verejnej správy návrhy na prijatie opatrení na ich odstránenie.

Konštituovanie pomocných orgánov je nevyhnutným predpokladom riadenia plnenia „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ v záujme zabezpečenia sústavnosti uplatňovania ustanovení „Dohovoru...“ zvýšenia účinnosti a efektívnosti ochrany práv dieťaťa. Budú to aj vhodné ustanovizne, ktoré bude charakterizovať iniciatívnosť a sústavná aktivizácia voči orgánom verejnej správy. Budú pozornosť venovať prijatým opatreniam v škole, jej zariadeniach, ale i v ďalších inštitúciách uplatňujúcich činnosť voči deťom. Svoju činnosť budú uskutočňovať i z vlastnej iniciatívy.

Pri tvorbe systému plnenia „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ treba vychádzať z prístupných informácií o procesoch a javoch negatívneho charakteru narúšajúcich právny poriadok, z ich možného zovšeobecnenia na makro, resp. mikro úrovni a protiopatrení zameraných na predchádzanie a zabraňovanie ich vzniku.

Predovšetkým položiť dôraz treba na zdokonaľovanie ich štruktúry a mechanizmu, hlavne na:

1. človeka ako subjekt realizácie preventívno – profylaktických aktivít (formovanie osobnosti, zvyšovanie právneho vedomia, správneho výberu a rozmiestňovania osôb a v neposlednom rade o požiadavku aktivizácie ľudského činiteľa a jeho zainteresovania pre angažované plnenie úloh,
2. spoločenské vedomie ako faktor vyvolávajúci cieľové správy systémov. Nevyhnutnosť uskutočňovania účinných opatrení na ochranu práv dieťaťa a uplatňovania obsahu Dohovoru o právach dieťaťa,
3. organizačné režimové a sociálno – ekonomické opatrenia, ktoré zabezpečujú poriadok a odstraňovanie negatívnych javov vyskytujúcich sa v súvislosti s plnením úloh „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“,
4. princíp zákonnosti spočívajúci v účinnom uplatňovaní trestnoprávných, administratívnych, občianskoprávných, pracovnoprávných i ďalších opatrení, ako aj v dôslednom vyžadovaní zodpovednosti osôb za porušenie ich povinností,
5. technické prostriedky ochraňujúce vytvorené hodnoty a hodnoty, ktoré sú v správe príslušných orgánov verejnej správy i mimovládnych organizácií a ich pracovníkov,
6. kontrolný systém, ako nevyhnutnú zložku celkovej riadiacej činnosti vedúcich pracovníkov, zabezpečujúcich splnenie stanovených cieľov a úloh, plnenie povinností a dodržiavanie právnych noriem alebo prijatých opatrení.

Za hlavné subjekty riadenia a uskutočňovania preventívnych opatrení v rámci „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ treba považovať:

- a) Vládu SR,
- b) NR SR,
- c) Ostatné orgány verejnej správy,
- d) Mimovládne organizácie,
- e) I ďalšie inštitúcie predmetom, ktorých činností sú ochrana práv dieťaťa.

C) Formy a metódy realizácie preventívno-profylaktických opatrení v rámci Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa

Realizácia opatrení plnenia „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ sa bude uskutočňovať predovšetkým dvoma základnými formami:

- preventívnou činnosťou
- a profylaktickou činnosťou.

Metódy preventívnej činnosti predovšetkým spočívajú v dôslednom plnení stanovených povinností a postupov jednotlivými subjektami „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ (uskutočňovanie výchovných, osvetových, propagandistických opatrení zameraných na ochranu práv dieťaťa. Predovšetkým to budú prednášky, masmediálne relácie, besedy a pod.).

Profylaktická činnosť predstavuje opatrenia uskutočňované voči konkrétnym osobám, skupinám osôb, ktorých cieľom je buď zabrániť, aby osoba, u ktorej je potencionálne nebezpečie, že môže porušovať práva dieťaťa, toto nerealizovala, ako aj ochrániť objekt – dieťa, aby nebolo dotknuté takouto činnosťou. Spomínané profylaktické opatrenia tiež chránia určité osoby pred tým, aby sa stali porušovateľmi práv dieťaťa, resp. ich účastníkmi v dôsledku konania iných osôb.

V rámci „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ by sa mali realizovať najmä nasledujúce metódy preventívnej činnosti:

- analyzovanie jednotlivých prípadov porušovania práv dieťaťa v danom územnom celku s cieľom odhaľovania príčin a podmienok ich porušovania a to v záujme odstraňovania uvedených nedostatkov pri ochrane práv dieťaťa,
- uskutočňovanie rozborov porušovania práv dieťaťa orgánmi verejnej správy a zasielanie písomných upozornení ich vedúcim predstaviteľom s konkrétnymi návrhmi na odstránenie zistených porušení práv dieťaťa,
- vykonávanie pravidelnej všeobecnej kontroly v orgánoch verejnej správy,
- využívanie pracovných porád na upozorňovanie porušovania práv dieťaťa, ako aj na odstraňovanie ich porušení,
- spolupráca so širokou verejnosťou s cieľom zabezpečiť dodržiavanie právnych noriem ohľadne práv dieťaťa,
- vykonávanie dôslednej kontroly plnenia prijatých opatrení za účelom predchádzania porušovania práv dieťaťa,

- využívanie publicity pre upozorňovanie na porušovanie práv dieťaťa,
- besedy a stretnutia s verejnosťou ohľadne aktuálnych problémov ochrany práv dieťaťa,
- prednášková činnosť s výchovným zameraním na:
  - a) zvyšovanie právneho vedomia obyvateľov a upevňovanie ich vzťahu k právnym predpisom s cieľom ich rešpektovania a dodržiavania,
  - b) prehľbovanie vzťahu spoločnosti k ochrane práv dieťaťa,
- masmediálna činnosť - publikovanie článkov v dennej tlači i ďalších prostriedkoch masmediálneho charakteru – ohľadne porušovania práv dieťaťa, ale aj spôsobu ich účinnej ochrany,
- rozhlasové, televízne relácie s preventívno-výchovným zameraním aktivizujúce spoločnosť proti porušovaniu práv dieťaťa.

Z metód profylaktickej činnosti, ktoré by sa mali uplatňovať pri plnení „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ by predovšetkým malo ísť o:

- organizačné a režimové opatrenia v orgánoch verejnej správy zabraňujúce porušovanie práv dieťaťa,
- technické a iné zabezpečovacie opatrenia v orgánoch verejnej správy, zabraňujúce porušovaniu práv dieťaťa,
- individuálne pohovory s jednotlivcami, upozorňovanie na nedostatky, ktorých sa dopúšťajú v súvislosti s ochranou práv dieťaťa, dohovárania s výchovným zameraním,
- opätovné napomínanie a varovanie jednotlivcov dopúšťajúcich sa porušovania práv dieťaťa, resp. vykonávať príslušné opatrenia i v prípadoch kde je odôvodnená obava alebo potencionálne nebezpečie, že by mohlo ísť o porušenie práv dieťaťa,
- administratívno-personálne opatrenia voči osobám, u ktorých sa individuálnym prístupom (pohovory, dohovory, varovania) nedosiahla náprava a naďalej porušujú práva dieťaťa.

V tejto súvislosti treba pripomenúť, že nebude vždy možné dosiahnuť nápravu bez použitia i trestnoprávneho postihu s následnými represívnymi opatreniami. Je samozrejmé, že

pôjde o prípady kedy zlyhali všetky prostriedky výchovného charakteru a porušenie bolo také závažné, že je nutné uplatniť trestnú zodpovednosť.

Ďalej pre úspešnú realizáciu „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ bude potrebné využívať všetky informácie, poznatky a skutočnosti o tom, že realizujú konania porušujúce práva dieťaťa, resp. sa v budúcnosti porušovať môžu.

Treba si uvedomiť, že zabezpečiť nepretržitý tok informácií vhodných pre vykonanie náležitých opatrení je základným predpokladom dobrého fungovania systému ochrany práv dieťaťa.

Je len samozrejmé, že takéto informácie musia získavať predovšetkým predstavitelia štátu a spoločnosti, ich pracovníci a pod.

Najmä ide o:

- poslancov NR SR,
- členov vlády SR,
- profesionálny aparát moci zákonodarnej i výkonnej,
- ostatné orgány verejnej správy,
- pracovníkov NKÚ,
- prokurátorov,
- sudcov,
- školských a výchovných pracovníkov,
- príslušníkov PZ,
- atď.

IV. Poslanie a spoločné úlohy gestorov plnenia Programu uplatňovania

Dohovoru o právach dieťaťa

Poslanie gestorov je byť aktívnymi spojovacími činiteľmi medzi teóriou a praxou a svojou činnosťou zabezpečovať organické prepojenie teórie so spoločenskou praxou. Budú zodpovedať za správnosť a kvalitatívnu úroveň koncepčného, metodického usmerňovania a organizačného zabezpečenia realizácie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“.

Sú významným prvkom, pretože od toho ako dôkladne pochopia koncepciu tohto programu, ako sa stotožnia s jeho cieľmi a ako dokážu pristúpiť k tvorivému plneniu jeho úloh, závisí celkové uplatňovanie Dohovoru o právach dieťaťa na území Slovenskej republiky.

Základné úlohy gestorov možno stručne charakterizovať takto:

- dôsledne si osvojiť celkovú koncepciu, ciele a zásady „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ a zabezpečiť, aby ich pochopili a prakticky realizovali aj subjekty plnenia na určitom teritóriu,
- dôsledne a zodpovedne zabezpečovať realizáciu Programu uplatňovania „Dohovoru o právach dieťaťa“ v príslušnom územnom celku,
- iniciatívne a tvorivo rozvíjať „Program uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ pri dodržiavaní jeho celkovej koncepcie, cieľov a zásad,
- v priebehu realizácie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ udržiavať stály pracovný kontakt s predstaviteľmi Rady vlády SR pre koordináciu a postup orgánov verejnej správy i občianskych združení i prostriedkov masmediálnej informácie a propagandy v oblasti plnenia „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“,
- v obsahovom zameraní preventívno-profylaktických opatrení na území jednotlivých regiónov ako aj orgánov verejnej správy vychádzať zo špecifických podmienok a z existujúcej problematiky v oblasti ochrany práv dieťaťa,
- v súlade s „Programom uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ spracovať vlastný harmonogram metodologickej, vedeckovýskumnej i legislatívnej činnosti niektorých problémov uplatňovania „Dohovoru o právach dieťaťa“, rešpektovať pritom celospoločenskú potrebu,
- vypracovať metodiku hodnotenia účinnosti a efektívnosti preventívno-profylaktických opatrení, spolupracovať s ďalšími gestormi,
- analyzovať a teoreticky zovšeobecňovať vlastné poznatky získané z realizácie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ v určitom územnom celku a na základe prijatých záverov spracovať podklady pre legislatívne úpravy v oblasti ochrany práv dieťaťa, ako aj návrhy pre ďalšie zámery uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa.

V. Územné celky a objekty, v ktorých sa bude „Program uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ realizovať a gestori

„Program uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ sa bude realizovať na území Slovenskej republiky, ktoré je členené na vyššie územné celky, okresy, mestá a obce.

Ako gestori by mali pôsobiť:

- NR SR,
- vláda SR a jednotlivé ministerstvá, ktorých predmetom činnosti sú aj činnosti dotýkajúce sa práv detí a ich ochrana,
- ďalšie orgány verejnej správy,
- prokuratúra,
- súdy,
- verejný ochranca práv,
- mimovládne organizácie,
- polícia,
- školskí a výchovní pracovníci,
- sociálni pracovníci,
- atď.

VI. Harmonogram realizácie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“

Podrobný konkrétny časový a obsahový harmonogram by bol rozpracovaný po schválení koncepcie a hlavného gestora realizácie, nevyhnutná súčasť je stanovenie konkrétnej zodpovednosti za splnenie jednotlivých úloh a opatrení i presný časový horizont splnenia.

Pozornosť venovať najmä:

1. Schválenie Programu uskutočňovania Dohovoru o právach dieťaťa a systému kontroly jeho plnenia

Termín:

Zodpovedný: - NR SR

- vláda SR

2. Konštituovanie Rady vlády SR pre koordináciu a postup orgánov verejnej správy a občianskych združení i prostriedkov masmediálnej informácie a propagandy v oblasti plnenia „Programu uskutočňovania Dohovoru o právach dieťaťa“

Termín:

Zodpovedný: - vláda SR

3. Vytvorenie komisií pre koordináciu realizácie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa pri orgánoch verejnej správy v jednotlivých územných celkoch v Slovenskej republike

Termín:

Zodpovedný: - vláda SR

- Vyššie územné celky

- Orgány miestnej samosprávy

4. Rozpracovanie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ na úrovni orgánov verejnej správy a jednotlivých územných celkov v Slovenskej republike

Termín:

Zodpovedný: - Rada vlády .....

- Komisie ....

5. Začatie realizácie „Programu uplatňovania Dohovoru o právach dieťaťa“ na všetkých úrovniach verejnej správy a územných celkov Slovenskej republiky

Termín:

Zodpovedný: - Rada vlády

- Komisie

6. Uskutočňovanie pravidelnej kontrolnej činnosti a jej vyhodnocovanie

Termín: - 1x za štvrt'rok

Zodpovedný : - vláda SR

- Rada vlády ...

- Komisie ...

7. Vypracovanie a prerokovanie správy o realizácii „Programu uplatňovania Dohovoru o právach „

Termín: - 1x ročne

Zodpovedný : - NR SR

- vláda SR

- Rada vlády ...

- Komisie ...

PRÍLOHY

104/1991 Zb.

DOHOVOR O PRÁVACH DIEŤAŤA

424/2004 Z.z.

**OPČNÝ PROTOKOL k Dohovoru o právach dieťaťa, o predaji detí,
detskej prostitúcii a detskej pornografii**

104/1991 Zb.

OZNÁMENIE

Federálneho ministerstva zahraničných vecí

Zmena: 50/2003 Z.z.

Federálne ministerstvo zahraničných vecí oznamuje, že 20. novembra 1989 bol v New Yorku prijatý Dohovor o právach dieťaťa. V mene Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky bol Dohovor podpísaný v New Yorku 30. septembra 1990.

S Dohovorom vyslovilo súhlas Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a prezident Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky ho ratifikoval. Ratifikačná listina bola uložená u generálneho tajomníka OSN, depozitára Dohovoru, 7. januára 1991.

Dohovor nadobudol platnosť na základe svojho článku 49 ods. 1 dňom 2. septembra 1990. Pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku nadobudol platnosť v súlade so svojím článkom 49 ods. 2 dňom 6. februára 1991.

Zmena (uverejnená pod č. 50/2003 Z.z.) nadobudla platnosť 18. novembra 2002 na základe článku 50 ods. 2 dohovoru.

Český preklad Dohovoru sa vyhlasuje súčasne. 1)

-----
1) Tu sa uverejňuje slovenský preklad.

DOHOVOR O PRÁVACH DIEŤAŤA

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou tohto Dohovoru,

majúc na zreteli, že podľa zásad vyhlásených v Charte Spojených národov je uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovných a nescudziteľných práv všetkých príslušníkov ľudskej rodiny základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete,

majúc na mysli, že ľud Spojených národov v Charte znova potvrdil svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti a že vyjadril svoje odhodlanie podporovať sociálny pokrok a zlepšovať životnú úroveň pri väčšej slobode,

uznávajúc, že Spojené národy vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v medzinárodných paktoch o ľudských právach vyhlásili a dohodli sa na tom, že každému prislúchajú v nich ustanovené práva, a to bez akéhokoľvek rozlišovania podľa rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia,

pamätajúc, že vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv Spojené národy vyhlásili, že detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc,

presvedčené, že rodina, ako základná jednotka spoločnosti a prirodzené prostredie pre rast a blaho všetkých svojich členov a najmä detí, musí mať nárok na potrebnú ochranu a takú pomoc, aby mohla bezo zbytku plniť svoju úlohu v spoločnosti,

uznávajúc, že v záujme plného a harmonického rozvoja osobnosti musí dieťa vyrastať v rodinnom prostredí, v atmosfére šťastia, lásky a porozumenia,

majúc na zreteli, že dieťa musí byť úplne pripravené žiť v spoločnosti vlastným životom a vychované v duchu ideálov vyhlásených v Charte Spojených národov, a to najmä v duchu mieru, dôstojnosti, znášanlivosti, slobody, rovnosti a solidarity,

majúc na mysli, že potreba zabezpečiť dieťaťu osobitnú starostlivosť bola zakotvená v Ženevskej deklarácii práv dieťaťa z r. 1924 a v Deklarácii práv dieťaťa prijatej Spojenými národmi v r. 1959 a uznaná vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach (najmä v článkoch 23 a 24), v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (najmä v článku 10) a v štatútoch a príslušných dokumentoch odborných organizácií a medzinárodných organizácií zaoberajúcich sa starostlivosťou o blaho detí,

majúc na mysli, že ako je uvedené v Deklarácii práv dieťaťa prijatej Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 20. novembra 1959, "dieťa pre svoju telesnú a duševnú nezrelosť potrebuje osobitné záruky, starostlivosť a zodpovedajúcu právnu ochranu pred narodením aj po ňom",

pamätajúc na ustanovenia Deklarácie sociálnych a právnych zásad ochrany a zabezpečenia blaha detí, s osobitným ohľadom na vnútroštátnu a medzinárodnú úpravu umiestňovania do inštitúcií náhradnej starostlivosti, Minimálnych štandardných pravidiel OSN týkajúcich sa výkonu súdnicstva za účasti mladistvých (Pekingské pravidlá), Deklarácie o ochrane žien a detí za mimoriadnych udalostí a za ozbrojených konfliktov,

uznávajúc, že vo všetkých krajinách sveta sú deti žijúce vo výnimočne obťažných podmienkach a že tieto deti vyžadujú osobitnú pozornosť,

berúc náležitý ohľad na význam tradícií a kultúrnych hodnôt každého národa pre ochranu a harmonický rozvoj dieťaťa,

uznávajúc význam medzinárodnej spolupráce pre zlepšovanie životných podmienok detí v každej krajine a najmä v rozvojových krajinách,

dohodli sa na nasledujúcom:

ČASŤ I

Článok 1

Na účely tohto Dohovoru sa dieťaťom rozumie každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr.

Článok 2

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou tohto Dohovoru, sa zaväzujú rešpektovať a zabezpečiť práva ustanovené týmto Dohovorom každému dieťaťu nachádzajúcemu sa pod ich jurisdikciou bez akejkoľvek diskriminácie podľa rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného, etnického

alebo sociálneho pôvodu, majetku, telesnej alebo duševnej nespôsobilosti, rodu a iného postavenia dieťaťa alebo jeho rodičov alebo zákonných zástupcov.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, urobia všetky potrebné opatrenia na to, aby bolo dieťa chránené pred všetkými formami diskriminácie alebo trestania, ktoré vyplývajú z postavenia, činnosti, vyjadrených názorov alebo presvedčenia jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo členov rodiny.

Článok 3

1. Záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú zabezpečiť dieťaťu takú ochranu a starostlivosť, aká je nevyhnutná pre jeho blaho, pričom berú ohľad na práva a povinnosti jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo iných jednotlivcov právne za neho zodpovedných, a robia pre to všetky potrebné zákonodarné a správne opatrenia.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia, aby inštitúcie, služby a zariadenia zodpovedné za starostlivosť a ochranu detí zodpovedali štandardom ustanoveným kompetentnými úradmi, najmä v oblastiach bezpečnosti a ochrany zdravia, počtu a vhodnosti svojho personálu, ako aj kompetentného dozoru.

Článok 4

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, urobia všetky potrebné zákonodarné, správne a iné opatrenia na vykonávanie práv uznaných týmto Dohovorom. Pokiaľ ide o hospodárske, sociálne a kultúrne práva, štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uskutočňujú také opatrenia v maximálnom rozsahu svojich prostriedkov a v prípade potreby aj v rámci medzinárodnej spolupráce.

Článok 5

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú rešpektovať zodpovednosť, práva a povinnosti rodičov alebo, v zodpovedajúcich prípadoch a v súlade s miestnou obvyčajou, členov širšej rodiny alebo obce, zákonných zástupcov alebo iných osôb právne zodpovedných za dieťa, ktoré smerujú k zabezpečeniu jeho orientácie a usmerňovaniu pri výkone práv podľa Dohovoru v súlade s jeho rozvíjajúcimi sa schopnosťami.

Článok 6

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú, že každé dieťa má prirodzené právo na život.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú v najvyššej možnej miere zachovanie života a rozvoj dieťaťa.

Článok 7

1. Každé dieťa je registrované ihneď po narodení a má od narodenia právo na meno, právo na štátnu príslušnosť, a pokiaľ to je možné, právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú vykonávanie týchto práv v súlade so svojim vnútroštátnym zákonodarstvom a v súlade so svojimi záväzkami vyplývajúcimi z príslušných medzinárodnoprávných dokumentov v tejto oblasti s osobitným dôrazom na to, aby dieťa nezostalo bez štátnej príslušnosti.

Článok 8

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú rešpektovať právo dieťaťa na zachovanie jeho totožnosti, včítane štátnej príslušnosti, mena a rodinných záväzkov v súlade so zákonom a s vylúčením nezákonných zásahov.

2. Ak je dieťa protizákonne alebo úplne pozbavené svojej totožnosti, zabezpečia mu štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, potrebnú pomoc a ochranu pre jej urýchlené obnovenie.

Článok 9

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia, aby dieťa nemohlo byť oddelené od svojich rodičov proti ich vôli, ibaže príslušné úrady na základe súdneho rozhodnutia a v súlade s platným právom a v príslušnom konaní určia, že také oddelenie je potrebné v záujme dieťaťa. Také určenie môže byť nevyhnutné v niektorom konkrétnom prípade, napríklad, ak ide o zneužívanie alebo zanedbávanie dieťaťa rodičmi alebo ak rodičia žijú oddelene a treba rozhodnúť o mieste pobytu dieťaťa.

2. V akomkoľvek konaní podľa odseku 1 sa poskytuje všetkým dotknutým stranám možnosť zúčastniť sa na konaní a oznámiť svoje stanoviská.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa oddeleného od jedného alebo oboch rodičov udržiavať pravidelné osobné kontakty s oboma rodičmi, ibaže by to bolo v rozpore so záujmami dieťaťa.

4. Ak oddelenie dieťaťa od rodičov je dôsledkom akéhokoľvek postupu štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, ako je väzba, uväznenie, vypovedanie, deportácia alebo smrť (včítane smrti, ktorá nastala z akejkoľvek príčiny v dobe, keď dotyčná osoba bola v opatrovaní štátu) jedného alebo oboch rodičov dieťaťa, tento štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, na požiadanie poskytne rodičom, dieťaťu, alebo prípadne inému členovi rodiny nevyhnutné informácie o mieste pobytu neprítomného (neprítomných) člena (členov) rodiny, ibaže by poskytnutie takej informácie odporovalo záujmu dieťaťa. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, okrem toho zabezpečia, aby podanie takej žiadosti samo o sebe nemalo žiadne nepriaznivé dôsledky pre dotknutú osobu (dotknuté osoby).

Článok 10

1. Za účelom spojenia rodiny a v súlade so záväzkom podľa čl. 9 ods. 1 štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, posudzujú žiadosti dieťaťa alebo jeho rodičov o vstup na územie štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, alebo o jeho opustenie pozitívnym, humánnym a urýchleným spôsobom. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, ďalej zabezpečia, aby podanie takej žiadosti nemalo žiadne nepriaznivé dôsledky pre žiadateľa alebo členov jeho rodiny.

2. Dieťa, ktorého rodičia sa zdržiavajú v rôznych štátoch, má až na výnimočné okolnosti právo udržiavať pravidelné osobné kontakty a priame styky s oboma rodičmi. Za tým účelom a v súlade so svojim záväzkom podľa čl. 9 ods. 2 štáty, ktoré sú zmluvnou

stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa a jeho rodičov opustiť ktorúkoľvek krajinu, aj svoju vlastnú, a vstúpiť do svojej vlastnej krajiny. Právo opustiť ktorúkoľvek krajinu podlieha iba takým obmedzeniam, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú potrebné na ochranu národnej bezpečnosti, verejného poriadku, verejného zdravia alebo morálky alebo práv a slobôd iných a ktoré sú v súlade s ostatnými právami uznanými v tomto Dohovore.

Článok 11

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia opatrenia na potieranie nezákonného premiestňovania detí do zahraničia a ich nenavracania späť.

2. Za tým účelom sa budú štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, usilovať o uzavretie dvojstranných a mnohostranných dohôd a o prístup k existujúcim dohodám.

Článok 12

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo tieto názory slobodne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom dieťaťa musí venovať patričná pozornosť zodpovedajúca jeho veku a úrovni.

2. Za tým účelom sa dieťaťu poskytuje najmä možnosť, aby sa vypočulo v každom súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho dotýka, a to buď priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu, pričom spôsob vypočutia musí byť v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva.

Článok 13

1. Dieťa má právo na slobodu prejavu; toto právo zahŕňa slobodu vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky každého druhu, bez ohľadu na hranice, či už ústne, písomne alebo tlačou, prostredníctvom umenia alebo akýmkoľvek inými prostriedkami podľa voľby dieťaťa.

2. Výkon tohto práva môže podliehať určitým obmedzeniam, ale tieto obmedzenia budú iba také, aké ustanovuje zákon a ktoré sú potrebné:

- a. na rešpektovanie práv alebo povesti iných;
- b. na ochranu národnej bezpečnosti alebo verejného poriadku, verejného zdravia alebo morálky.

Článok 14

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú práva a povinnosti rodičov, a v zodpovedajúcich prípadoch zákonných zástupcov, usmerňovať dieťa pri výkone jeho práva spôsobom, ktorý zodpovedá jeho rozvíjajúcim sa schopnostiam.

3. Sloboda prejavovať náboženstvo alebo vieru môže byť podrobená iba takým obmedzeniam, aké predpisuje zákon a ktoré sú potrebné na ochranu verejnej bezpečnosti, poriadku, zdravia alebo morálky alebo základných práv a slobôd iných.

Článok 15

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na slobodu združovania a slobodu pokojného zhromažďovania.

2. Výkon týchto práv nesmie byť žiadnym spôsobom obmedzovaný s výnimkou tých obmedzení, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú potrebné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti alebo verejnej bezpečnosti, verejného poriadku, verejného zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.

Článok 16

1. Žiadne dieťa nesmie byť vystavené svojvoľnému zasahovaniu do svojho súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie ani nezákonným útokom na svoju česť a povesť.

2. Dieťa má právo na zákonnú ochranu proti takým zásahom alebo útokom.

Článok 17

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú dôležitú funkciu hromadných oznamovacích prostriedkov a zabezpečujú dieťaťu prístup k informáciám a materiálom z rôznych národných a medzinárodných zdrojov, najmä takým, ktoré sú zamerané na rozvoj sociálneho, duchovného a mravného blaha dieťaťa a tiež jeho telesného a duševného zdravia. Za tým účelom štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, povzbudzujú:

- a. hromadné oznamovacie prostriedky k šíreniu informácií a materiálov, ktoré sú pre dieťa sociálne a kultúrne prospešné a ktoré zodpovedajú duchu článku 29 tohto Dohovoru,
- b. medzinárodnú spoluprácu pri tvorbe, výmene a rozširovaní takých informácií a materiálov z rôznych kultúrnych, národných a medzinárodných zdrojov,
- c. tvorbu a rozširovanie kníh pre deti,
- d. hromadné oznamovacie prostriedky k tomu, aby brali osobitný ohľad na jazykové potreby detí patriacich k menšinovej skupine alebo domorodému obyvateľstvu,
- e. tvorbu zodpovedajúcich zásad ochrany dieťaťa pred informáciami a materiálmi škodlivými pre jeho blaho, majúc na mysli ustanovenia článkov 13 a 18 Dohovoru.

Článok 18

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vynaložia všetko úsilie na to, aby sa uznala zásada, že obaja rodičia majú spoločnú zodpovednosť za výchovu a vývoj dieťaťa. Rodičia alebo v zodpovedajúcich prípadoch zákonní zástupcovia, majú prvotnú zodpovednosť za výchovu a vývoj dieťaťa. Základným zmyslom ich starostlivosti musí pritom byť záujem dieťaťa.

2. Za účelom zaručenia a podpory práv ustanovených týmto Dohovorom poskytujú štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, rodičom a zákonným zástupcom potrebnú pomoc pri plnení ich úlohy výchovy detí a zabezpečujú rozvoj inštitúcií, zariadení a služieb starostlivosti o deti.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia všetky potrebné opatrenia na to, aby sa zabezpečilo právo detí pracujúcich rodičov využívať služby a zariadenia starostlivosti o deti, ktoré sú pre ne určené.

Článok 19

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia všetky potrebné zákonodarné, správne, sociálne a výchovné opatrenia na ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násilím, urážaním alebo zneužívaním, včítane sexuálneho zneužívania, zanedbávaním alebo nedbanlivým zaobchádzaním, trýznením alebo vykorisťovaním počas doby, keď sú v starostlivosti jedného alebo oboch rodičov, zákonných zástupcov alebo akýchkoľvek iných osôb starajúcich sa o dieťa.

2. Tieto ochranné opatrenia zahŕňajú podľa potreby účinné postupy na vytvorenie sociálnych programov zameraných na poskytnutie nevyhnutnej podpory dieťaťu a tým, ktorým sa zverilo, ako aj iné formy prevencie. Na účely zistenia, oznámenia, postúpenia, vyšetrovania, liečenia a následné sledovanie uvedených prípadov zlého zaobchádzania s deťmi zahŕňajú takisto podľa potreby postupy pre zásahy súdnych orgánov.

Článok 20

1. Dieťa dočasne alebo trvalo zbavené svojho rodinného prostredia alebo dieťa, ktoré vo vlastnom záujme nemôže byť ponechané v tomto prostredí, má právo na osobitnú ochranu a pomoc poskytovanú štátom.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia takému dieťaťu v súlade so svojím vnútroštátnym zákonodarstvom náhradnú starostlivosť.

3. Táto starostlivosť môže okrem iného zahŕňať odovzdanie do výchovy, inštitút "kafala" podľa islamského práva, osvojenie a v potrebných prípadoch umiestnenie do vhodného zariadenia starostlivosti o deti. Pri voľbe riešenia treba brať potrebný ohľad na žiadúcu kontinuitu vo výchove dieťaťa a na jeho etnický, náboženský, kultúrny a jazykový pôvod.

Článok 21

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru a ktoré uznávajú a (alebo) povoľujú systém osvojenia, zabezpečia, aby sa v prvom rade bral do úvahy záujem dieťaťa, a:

- a. zabezpečia, aby osvojenie dieťaťa povoľovali len na to kompetentné orgány, ktoré v súlade s príslušným zákonom a v ustanovenom konaní na základe všetkých zodpovedajúcich a spoľahlivých informácií určia, že osvojenie je prípustné z hľadiska postavenia dieťaťa vo vzťahu k rodičom, príbuzným a zákonným zástupcom a že, ak sa to vyžaduje, dotknuté osoby dali vedomý súhlas na osvojenie po takom prejednaní, ktoré sa môže ukázať ako potrebné;
- b. uznávajú, že osvojenie v cudzej krajine možno považovať za náhradný spôsob starostlivosti o dieťa, pokiaľ dieťa nemožno odovzdať do výchovy v zariadení starostlivosti o deti alebo rodine osvojiteľa alebo sa oň nemožno starať iným vhodným spôsobom v krajine jeho pôvodu;
- c. zabezpečia, aby dieťa osvojené v inej krajine využívalo rovnaké záruky a práva, ktoré by platili v prípade osvojenia vo vlastnej krajine;

- d. robia všetky opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby osvojenie v cudzej krajine nevedlo k neoprávnenému finančnému zisku zúčastnených osôb;
- e. podporujú v nevyhnutných prípadoch ciele tohto článku uzavieraním dvojstranných alebo mnohostranných dohôd alebo zmlúv a v ich rámci sa usilujú o to, aby umiestnenie dieťaťa do starostlivosti v inej krajine uskutočňovali na to príslušné úrady alebo orgány.

Článok 22

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby dieťa žiadajúce o priznanie postavenia utečenca alebo ktoré sa v súlade s platným medzinárodným alebo vnútroštátnym právom a postupom považuje za utečenca, nech už je v sprievode svojich rodičov, iných osôb, alebo bez sprievodu, dostalo potrebnú ochranu a humanitárnu pomoc pri využívaní práv ustanovených týmto Dohovorom a inými dokumentmi v oblasti medzinárodného humanitárneho práva a ľudských práv, ktorého sú uvedené štáty zmluvnými stranami.

2. Za tým účelom štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, podporujú, ak to budú považovať za potrebné, súčinnosť v úsilí Spojených národov a iných príslušných medzivládnych organizácií alebo nevládných organizácií spolupracujúcich so Spojenými národmi na ochranu a pomoc takému dieťaťu a na vyhľadávanie rodičov alebo iných členov rodiny dieťaťa - utečenca s cieľom získať informácie potrebné na jeho opätovné spojenie s rodinou. Ak rodičov alebo iných členov rodiny nemožno nájsť, poskytuje sa dieťaťu rovnaká ochrana ako každému inému dieťaťu z akéhokoľvek dôvodu trvale alebo prechodne zbavenému svojej rodiny, ako je ustanovené týmto Dohovorom.

Článok 23

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú, že duševne alebo telesne postihnuté dieťa má požívať plný a riadny život v podmienkach zabezpečujúcich dôstojnosť, podporujúcich sebadôveru a umožňujúcich aktívnu účasť dieťaťa v spoločnosti.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo postihnutého dieťaťa na osobitnú starostlivosť, v závislosti od rozsahu existujúcich zdrojov podporujú a zabezpečujú oprávnenému dieťaťu a osobám, ktoré sa oň starajú, požadovanú pomoc zodpovedajúcu stavu dieťaťa a situácii rodičov alebo iných osôb, ktoré sa o dieťa starajú.

3. Uznávajúc osobitné potreby postihnutého dieťaťa sa pomoc v súlade s odsekom 2 poskytuje podľa možnosti bezplatne, s ohľadom na finančné zdroje rodičov alebo iných osôb, ktoré sa o dieťa starajú, a je určená na zabezpečenie účinného prístupu postihnutého dieťaťa k vzdelaniu, profesionálnej príprave, zdravotnej starostlivosti, rehabilitačnej starostlivosti, príprave na zamestnanie a odpočinok, a to spôsobom vedúcim k dosiahnutiu čo najväčšieho zapojenia dieťaťa do spoločnosti a čo najvyššieho stupňa rozvoja jeho osobnosti, včítane jeho kultúrneho a duchovného rozvoja.

4. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, v duchu medzinárodnej spolupráce podporujú výmenu zodpovedajúcich informácií v oblasti preventívnej zdravotnej starostlivosti a medicínskeho, psychologického a funkčného liečenia v prípade postihnutých detí, včítane rozširovania a prístupu k informáciám týkajúcim sa metód rehabilitačnej výchovy a profesionálnej prípravy na to, aby štáty, ktoré sú zmluvnou

stranou Dohovoru, mohli zlepšovať svoje možnosti a znalosti a prehliť tak svoje skúsenosti v týchto oblastiach. V tomto smere sa berie osobitný ohľad na potreby rozvojových krajín.

Článok 24

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na dosiahnutie najvyššie dosiahnuteľnej úrovne zdravotného stavu a na využívanie liečebných a rehabilitačných zariadení. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa usilujú o zabezpečenie toho, aby žiadne dieťa nebolo pozbavené svojho práva na prístup k takým zdravotníckym službám.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sledujú plné uskutočňovanie tohto práva a najmä robia potrebné opatrenia:

- a. na znižovanie dojčenskej a detskej úmrtnosti;
- b. na zabezpečenie nevyhnutnej lekárskej pomoci a zdravotníckej starostlivosti pre všetky deti s dôrazom na rozvoj základnej lekárskej starostlivosti;
- c. na potieranie chorôb a podvýživy tiež v rámci základnej lekárskej starostlivosti, okrem iného tiež využívaním ľahko dostupnej technológie a poskytovaním dostatočne výživnej stravy a čistej pitnej vody, pričom sa berie ohľad na nebezpečenstvá a riziká znečistenia životného prostredia;
- d. na poskytnutie zodpovedajúcej starostlivosti matkám pred aj po pôrode;
- e. na zabezpečenie toho, aby všetky zložky spoločnosti, najmä rodičia a deti, boli informované o zdraví a výžive detí, prednostiach kojenia, hygiene, sanitárnych podmienkach prostredia detí aj o predchádzaní nešťastným prípadom, a aby mali prístup k vzdelaniu a boli podporované pri využívaní týchto základných znalostí;
- f. na rozvoj osvetu a služieb v oblasti preventívnej zdravotnej starostlivosti, poradenskej služby pre rodičov a výchovy k plánovanému rodičovstvu.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia všetky účinné a potrebné opatrenia na odstránenie všetkých tradičných praktík škodiacich zdraviu detí.

4. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú podporovať medzinárodnú spoluprácu na postupné dosiahnutie plného uskutočňovania práva uznaného v tomto článku. V tejto súvislosti sa berie osobitný zreteľ na potreby rozvojových krajín.

Článok 25

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa, ktoré zverili príslušné orgány do starostlivosti, ochrany alebo liečenia telesného alebo duševného zdravia náhradnému zariadeniu, na pravidelné hodnotenie zaobchádzania s dieťaťom a všetkých ďalších okolností spojených s jeho umiestnením.

Článok 26

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo každého dieťaťa na výhody sociálneho zabezpečenia vrátane sociálneho poistenia a robia nevyhnutné opatrenia na dosiahnutie plného uskutočňovania tohto práva v súlade s vnútroštátnym právom.

2. Tieto výhody sa podľa situácie poskytujú s ohľadom na zdroje a možnosti dieťaťa a osôb, ktoré sa oň starajú, ako aj s ohľadom na všetky ďalšie hľadiská, ktoré sú spojené so žiadosťou o poskytnutie týchto výhod podanou dieťaťom alebo v prospech dieťaťa.

Článok 27

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo každého dieťaťa na životnú úroveň nevyhnutnú pre jeho telesný, duševný, duchovný, mravný a sociálny rozvoj.

2. Rodič(ia) alebo iné osoby, ktoré sa o dieťa starajú, nesú v rámci svojich schopností a finančných možností základnú zodpovednosť za zabezpečenie životných podmienok nevyhnutných pre rozvoj dieťaťa.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, v súlade s podmienkami daného štátu a v rámci svojich možností robia potrebné opatrenia pre poskytovanie pomoci rodičom a iným osobám, ktoré sa o dieťa starajú, na uskutočňovanie tohto práva a v prípade potreby poskytujú materiálnu pomoc a podporné programy, najmä v oblasti zabezpečenia potravín, šatstva a bývania.

4. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia všetky opatrenia nevyhnutné na zabezpečenie obnovy starostlivosti o dieťa zo strany rodičov alebo iných osôb, ktoré nesú za dieťa finančnú zodpovednosť, nech už na území štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, alebo v zahraničí. Najmä v tých prípadoch, keď osoby, ktoré nesú za dieťa finančnú zodpovednosť, žijú v inom štáte než dieťa, štáty ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, podporujú prístup k medzinárodným dohodám alebo uzavieranie takých dohôd a takisto tak dosahujú iné zodpovedajúce dohody.

Článok 28

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na vzdelanie a s cieľom postupného uskutočňovania tohto práva a na základe rovných možností najmä:

- a. zavádzajú pre všetky deti bezplatné a povinné základné vzdelanie;
- b. podnecujú rozvoj rôznych foriem stredného vzdelania zahŕňajúceho všeobecné a odborné vzdelanie, robia ho prijateľným a dostupným pre každé dieťa a prijímajú iné zodpovedajúce opatrenia, ako je zavádzanie bezplatného vzdelania a, v prípade potreby, poskytovanie finančnej podpory;
- c. všetkými vhodnými prostriedkami sprístupňujú vysokoškolské vzdelanie pre všetky podľa schopností;
- d. sprístupňujú všetkým deťom informácie a poradenskú službu v oblasti vzdelania a odbornej prípravy na povolanie;
- e. prijímajú opatrenie na podporu pravidelnej školskej dochádzky a na zníženie počtu tých, ktorí školu nedokončia.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia všetky opatrenia nevyhnutné na to, aby sa disciplína v škole zabezpečovala spôsobom zlučiteľným s ľudskou dôstojnosťou dieťaťa a v súlade s týmto Dohovorom.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, rozvíjajú a podporujú medzinárodnú spoluprácu vo veciach týkajúcich sa vzdelania, najmä s cieľom prispieť k odstráneniu

nevedomosti a negramotnosti vo svete a s cieľom uľahčiť prístup k vedecko-technickým poznatkom a moderným metódam výuky. V súvislosti s tým sa bude brať osobitný ohľad na rozvojové krajiny.

Článok 29

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zhodujú, že výchova dieťaťa má smerovať k:

- a. rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania a rozumových aj fyzických schopností v čo najširšom objeme;
- b. výchove zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám, a tiež k zásadám zakotveným v Charte Spojených národov;
- c. výchove zameranej na posilňovanie úcty k rodičom dieťaťa, k svojej vlastnej kultúre, jazyku a hodnotám, k národným hodnotám krajiny trvalého pobytu, ako aj krajiny jeho pôvodu, a k iným civilizáciám;
- d. príprave dieťaťa na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, mieru, znášanlivosti, rovnosti pohlavia a priateľstva medzi všetkými národmi, etnickými, národnostnými a náboženskými skupinami a osobami domorodého pôvodu;
- e. výchove zameranej na posilňovanie úcty k prírodnému prostrediu.

2. Žiadna časť tohto článku alebo článku 28 sa nesmie vykladať spôsobom obmedzujúcim slobodu jednotlivcov a organizácií zriaďovať a riadiť výchovné inštitúcie. Za všetkých okolností je však potrebné zabezpečiť dodržiavanie princípov ustanovených v odseku 1 tohto článku a podmienok, aby vzdelanie poskytované týmito inštitúciami zodpovedalo minimálnym štandardom ustanoveným štátom.

Článok 30

V tých štátoch, v ktorých existujú etnické, náboženské alebo jazykové menšiny alebo osoby domorodého pôvodu, nesmie sa dieťaťu patriacemu k takejto menšine alebo domorodému obyvateľstvu odopierať právo spoločne s príslušníkmi svojej skupiny používať vlastnú kultúru, vyznávať a praktikovať svoje vlastné náboženstvo a používať svoj vlastný jazyk.

Článok 31

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na odpočinok a voľný čas, na účasť na hre a oddychovej činnosti zodpovedajúcej jeho veku, ako aj na slobodnú účasť na kultúrnom živote a umeleckej činnosti.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú a zabezpečujú právo dieťaťa na všestrannú účasť na kultúrnom a umeleckom živote a napomáhajú to, aby sa deťom poskytovali zodpovedajúce a rovné možnosti v kultúrnej, umeleckej oblasti, oddychovej činnosti a využívaní voľného času.

Článok 32

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na ochranu pred hospodárskym vykorisťovaním a pred vykonávaním akejkoľvek práce, ktorá môže byť preň nebezpečná, alebo brániť jeho vzdelávaniu, alebo ktorá by škodila zdraviu dieťaťa alebo jeho telesnému, duševnému, duchovnému, mravnému alebo sociálnemu rozvoju.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú zákonodarné, správne, sociálne a výchovné opatrenia na zabezpečenie vykonávania tohto článku. Za tým účelom a s ohľadom na príslušné ustanovenia iných medzinárodných dokumentov štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, najmä:

- a. určia najnižšiu vekovú hranicu alebo hranice pre vstup do zamestnania;
- b. určia zodpovedajúcu úpravu pracovného času a podmienok zamestnania;
- c. určia zodpovedajúce pokuty alebo iné sankcie na účinné zabezpečenie plnenia tohto článku.

Článok 33

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú všetky nevyhnutné opatrenia, vrátane zákonodarných, správnych, sociálnych a kultúrnych opatrení, na ochranu detí pred nezákonným užívaním narkotických a psychotropných látok definovaných príslušnými medzinárodnými zmluvami a na zabránenie využívania detí pri ich nezákonnej výrobe a obchodovaní s týmito látkami.

Článok 34

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú chrániť dieťa pred všetkými formami sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania. Na zabezpečenie tohto záväzku štáty najmä prijímajú nevyhnutné vnútroštátne, dvojstranné a mnohostranné medzinárodné opatrenia na zabránenie:

- a. zvädzania alebo donucovania detí k akejkoľvek nezákonnej sexuálnej činnosti;
- b. využívania detí na prostitúciu alebo na iné nezákonné sexuálne praktiky za účelom finančného obohacovania;
- c. využívania detí v pornografii a pri výrobe pornografických materiálov za účelom finančného obohacovania.

Článok 35

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú všetky nevyhnutné vnútroštátne, dvojstranné a mnohostranné opatrenia na zabránenie únosu detí, predávaniu detí a obchodovaniu s nimi za akýmkoľvek účelom a v akejkoľvek podobe.

Článok 36

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, chránia dieťa pred všetkými ostatnými formami vykorisťovania, ktoré akýmkoľvek spôsobom škodia blahu dieťaťa.

Článok 37

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia, aby:

- a. žiadne dieťa nebolo podrobené mučeniu alebo inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Za trestné činy spáchané osobami mladšími ako osemnásť rokov sa nebude ukladať trest smrti a trest odňatia slobody na doživotie bez možnosti prepustenia na slobodu;

- b. žiadne dieťa nebolo nezákonne alebo svojvoľne pozbavené slobody. Zatknutie, zadržanie alebo uväznenie dieťaťa sa vykonáva v súlade so zákonom a používa sa len ako krajné opatrenie a na najkratší potrebný čas;
- c. s každým dieťaťom pozbaveným slobody sa zaobchádzalo s ľudskosťou a s úctou k vrodenej dôstojnosti ľudskej bytosti a spôsobom, ktorý berie ohľad na potreby osoby daného veku. Predovšetkým musí byť každé také dieťa umiestnené oddelene od dospelých, iba ak by sa uvážilo, že neoddeľovať ho od dospelých je v jeho vlastnom záujme, a s výnimkou závažných okolností musí mať právo udržiavať písomný a priamy styk so svojou rodinou;
- d. každé dieťa pozbavené slobody malo právo okamžitého prístupu k právnej alebo inej zodpovedajúcej pomoci, ako aj na právo odvolávať sa na súd alebo iný právomocný, nezávislý a nestranný orgán proti rozhodnutiu o odňatí slobody a v každom takom prípade na prijatie neodkladného rozhodnutia.

Článok 38

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú uznávať a zabezpečovať dodržovanie noriem medzinárodného humanitárneho práva, ktoré sa na ne vzťahujú v prípade ozbrojených konfliktov a ktoré sa dotýkajú dieťaťa.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia všetky vykonateľné opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa osoby, ktoré nedosiahli vek pätnástich rokov, priamo nezúčastnili na bojových akciách.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zdržujú povolávania do svojich ozbrojených síl osôb mladších ako pätnásť rokov. Pri povolávaní osôb, ktoré dosiahli vek pätnásť rokov, ale mladších ako osemnásť rokov, prijímajú prednostne osoby staršie.

4. V súlade so svojimi záväzkami podľa medzinárodného humanitárneho práva, ktoré majú vzťah k ochrane civilného obyvateľstva za ozbrojených konfliktov, štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prijímajú všetky vykonateľné opatrenia na zabezpečenie ochrany detí postihnutých konfliktom a starostlivosti o ne.

Článok 39

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, robia všetky nevyhnutné opatrenia na podporu telesného a duševného zotavenia a sociálnej reintegrácie dieťaťa, ktoré je obeťou akejkoľvek formy zanedbania, využívania za účelom finančného obohacovania alebo zneužívania, mučenia alebo inej formy krutého, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania alebo ozbrojeného konfliktu. Zotavenie a reintegrácia sa uskutočňujú v mieste a prostredí podporujúcim zdravie, sebaúctu a dôstojnosť dieťaťa.

Článok 40

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa obvineného, obžalovaného alebo uznaného za vinné z porušenia trestného práva na také zaobchádzanie, ktoré rozvíja zmysel dieťaťa pre dôstojnosť a česť, ktoré znovu posilňuje úctu dieťaťa k ľudským právam a základným slobodám iných a berie ohľad na vek dieťaťa, napomáha znovuzачlenenie a zapojenie dieťaťa do prospešného pôsobenia v spoločnosti.

2. Za tým účelom a s ohľadom na príslušné ustanovenia medzinárodnoprávných dokumentov štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, najmä zabezpečujú, aby:

- a) a) žiadne dieťa nebolo obvinené, obžalované alebo uznané za vinné z porušenia trestného práva pre konanie alebo opomenutie, ktoré nezakazovalo vnútroštátne alebo medzinárodné právo v čase, keď k nim došlo;
- b) každé dieťa obvinené alebo obžalované z porušenia trestného práva malo prinajmenšom tieto nasledujúce záruky:
  - i) považovať ho za nevinné až dovtedy, keď je podľa zákona preukázaná vina;
  - ii) okamžite a priamo v potrebných prípadoch prostredníctvom jeho rodičov alebo zákonného zástupcu informovať ho o obvineniach proti nemu vznášaných, a mať pri príprave a uplatnení svojej obhajoby právnu alebo inú potrebnú pomoc;
  - iii) aby vec bez odkladu rozhodol v súlade so zákonom príslušný, nezávislý a nestranný úrad alebo súdny orgán v spravodlivom procese v prítomnosti právneho zástupcu alebo inej zodpovedajúcej osoby a v prítomnosti rodičov alebo zákonných zástupcov dieťaťa, ibaže by sa zvažilo, že ich prítomnosť, najmä s ohľadom na vek a situáciu dieťaťa, nie je v jeho záujme;
  - iv) aby nebolo nútené vypovedať alebo priznávať vinu; aby sa mohlo oboznamovať s výpoveďami svedkov buď priamo, alebo prostredníctvom iných a aby sa zabezpečila rovnoprávna účasť svedkov obhajoby a hodnotenie ich výpovedí;
  - v) ak bolo rozhodnuté, že sa dieťa previnilo proti trestnému zákonu, aby toto rozhodnutie, ako aj akékoľvek v dôsledku toho prijaté opatrenia, boli v súlade so zákonom preskúmateľné vyšším právoplatným, nezávislým a nestranným orgánom alebo súdnym orgánom;
  - vi) aby sa mu zabezpečila bezplatná pomoc tlmočníka, ak dieťa nerozumie jazyku používanému v konaní alebo ním nehovorí;
  - vii) aby sa vo všetkých štádiách konania plne uznávalo jeho súkromie.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa usilujú o vypracovanie zákonov a zákonných procedúr, o zriaďovanie orgánov a inštitúcií osobitne určených pre deti obvinené, obžalované alebo uznané za vinné z porušenia trestného práva a najmä o:

- a. určenie najnižšej vekovej hranice, pred ktorej dosiahnutím sa deti považujú za nespôsobilé porušiť trestné právo;
- b. v prípade potreby prijatia opatrení na zaobchádzanie s takými deťmi bez použitia súdnej procedúry za predpokladu plného dodržiavania ľudských práv a právnych záruk.

4. Je nevyhnutné vytvoriť rôzne záruky, ako je opatrovateľská služba, pravidlá o poradenstve a dozore; konzultatívne služby; zavedenie skúšobnej lehoty; náhradná starostlivosť; programy vzdelávania a prípravy zabezpečenia takého zaobchádzania s deťmi, ktoré zodpovedá ich blahu, ako aj ich pomerom a spáchanému deliktu.

Článok 41

Nižšie v tomto Dohovore sa nedotýka ustanovení, ktoré vo väčšej miere napomáhajú uskutočnenie práv dieťaťa a ktoré môžu byť obsiahnuté v

- a. právnom poriadku štátu, ktorý je zmluvnou stranou, alebo
- b. medzinárodnom práve, ktoré je pre taký štát záväzná.

ČASŤ II

Článok 42

Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú s využitím zodpovedajúcich prostriedkov široko informovať o zásadách a ustanoveniach tohto Dohovoru tak medzi dospelými, ako aj medzi deťmi.

Článok 43

1. Pre zisťovanie pokroku dosiahnutého štátmi, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, pri plnení záväzkov prijatých týmto Dohovorom sa zriaďuje Výbor pre práva dieťaťa, ktorý vykonáva určené funkcie.

2. Výbor sa skladá z osemnástich odborníkov vysokého morálneho charakteru a uznávaných schopností v oblasti, ktorá je predmetom tohto Dohovoru. Členov výboru volia štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, z radov ich štátnych príslušníkov a vykonávajú túto funkciu ako súkromné osoby, pričom sa berie ohľad na spravodlivé zemepisné rozdelenie a na zastúpenie hlavných právnych systémov.

3. Členovia výboru sa volia tajným hlasovaním zo zoznamu osôb navrhnutých štátmi, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru. Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, môže zo svojich občanov vymenovať jednu osobu.

4. Prvé voľby do výboru sa konajú najneskôr do šiestich mesiacov odo dňa, keď tento Dohovor nadobudne účinnosť, a potom každé dva roky. Najmenej štyri mesiace pred dňom konania každých volieb generálny tajomník Spojených národov listom vyzve štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, aby do dvoch mesiacov predložili svoje návrhy. Generálny tajomník potom pripraví zoznam všetkých takto navrhnutých osôb v abecednom poriadku s udaním štátu, ktoré tieto osoby navrhli, a predloží ho štátom, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru.

5. Voľby sa konajú na zasadaniach štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zvolaných generálnym tajomníkom do sídla Spojených národov. Na týchto zasadaniach, na ktorých dve tretiny štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, tvoria kvórum, sú do výboru zvolené tie osoby, ktoré dostanú najväčší počet hlasov a absolútnu väčšinu hlasov prítomných a hlasujúcich zástupcov štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru.

6. Členovia výboru sa volia na obdobie štyroch rokov. Vystupujúceho člena možno voliť znova, ak je navrhnutý. Funkčné obdobie piatich členov výboru zvolených v prvých voľbách uplynie koncom druhého roka; bez meškania po prvých voľbách predseda vyžrebuje na zasadaní mená týchto piatich členov.

7. Ak člen výboru zomrie alebo odstúpi alebo oznámi, že z akéhokoľvek dôvodu nemôže ďalej plniť svoje povinnosti vo výbore, štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru a ktorý ho navrhol za kandidáta, vymenuje iného svojho občana, ktorý so súhlasom výboru vykonáva funkciu po zvyšok funkčného obdobia.

8. Výbor vypracuje vlastný rokovací poriadok.

9. Výbor zvolí svojich funkcionárov na obdobie dvoch rokov.

10. Zasadania výboru sa normálne konajú v sídle Spojených národov alebo v inom vyhovujúcom mieste určenom výborom. Výbor sa pravidelne schádza raz ročne. Dobu trvania zasadania výboru určujú a v prípade potreby kontrolujú štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, na svojom zasadaní, s výhradou schválenia Valným zhromaždením.

11. Generálny tajomník Spojených národov poskytne personál a zariadenie potrebné na účinné plnenie funkcií výboru podľa tohto Dohovoru.

12. So súhlasom Valného zhromaždenia dostanú členovia výboru utvoreného podľa tohto Dohovoru odmenu z prostriedkov Spojených národov za podmienok, o ktorých rozhodne Valné zhromaždenie.

Článok 44

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú predkladať prostredníctvom generálneho tajomníka Spojených národov správy o opatreniach prijatých na uvedenie práv uznaných v tomto Dohovore do života a o pokroku, ktorý sa dosiahol pri používaní týchto práv:

- a. do dvoch rokov odo dňa, čo sa stali zmluvnou stranou Dohovoru;
- b. potom každých päť rokov.

2. V správach podľa tohto článku sa poukáže na prípadné skutočnosti a ťažkosti, ktoré sa týkajú stupňa plnenia záväzkov podľa tohto Dohovoru. Správy takisto obsahujú informácie dostatočné na to, aby sa zabezpečil úplný prehľad výboru o vykonávaní Dohovoru v príslušnej krajine.

3. Štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, ktorý predložil výboru komplexnú úvodnú správu, nemusí v nasledujúcich správach predložených na základe odseku 1 písm. b) opakovať základné informácie prv poskytnuté.

4. Výbor môže od štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, požadovať ďalšie informácie významné pre vykonávanie Dohovoru.

5. Výbor prostredníctvom Hospodárskej a sociálnej Rady predkladá Valnému zhromaždeniu Spojených národov každé dva roky správu o svojej činnosti.

6. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, svoje správy sprístupňujú širokej verejnosti vo vlastnej krajine.

Článok 45

Pre zabezpečenie účinného vykonávania Dohovoru a podnecovania medzinárodnej spolupráce v oblasti upravenej týmto Dohovorom:

- a. Odborné organizácie, UNICEF a iné orgány Spojených národov majú právo byť prítomné na rokovaní o vykonávaní tých ustanovení tohto Dohovoru, ktoré spadajú do oblasti ich činnosti. Výbor môže vyzvať odborné organizácie, UNICEF a iné príslušné orgány podľa svojej úvahy, aby podali názory odborníkov na vykonávanie Dohovoru v oblastiach spadajúcich do ich činnosti.

- b. Výbor podľa svojej úvahy postupuje odborným organizáciám, UNICEF a iným príslušným orgánom správy, ktoré došli od štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, obsahujúce požiadavku alebo ukazujúce na potrebu technickej rady alebo pomoci, prípadne doplnené o poznámky alebo návrhy výboru týkajúce sa týchto požiadaviek alebo oznámení.
- c. Výbor môže odporučiť Valnému zhromaždeniu, aby požiadalo generálneho tajomníka, aby z poverenia Valného zhromaždenia vykonal zisťovania týkajúce sa špecifických otázok, ktoré majú vzťah k právam dieťaťa.
- d. Výbor môže robiť návrhy a všeobecné odporúčania založené na informáciách získaných na základe článkov 44 a 45 tohto Dohovoru. Tieto návrhy a všeobecné odporúčania sa postupujú dotknutému štátu, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, a oznamujú Valnému zhromaždeniu zároveň s prípadnými pripomienkami štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru.

ČASŤ III

Článok 46

Tento Dohovor je otvorený na podpis všetkým štátom.

Článok 47

Tento Dohovor podlieha ratifikácii. Ratifikačné listiny sa ukladajú u generálneho tajomníka Spojených národov.

Článok 48

Tento Dohovor zostáva otvorený na prístup všetkým štátom. Listiny o prístupe sa ukladajú u generálneho tajomníka Spojených národov.

Článok 49

1. Tento Dohovor nadobudne platnosť tridsiaty deň po dátume uloženia dvadsiatej ratifikačnej listiny alebo listiny o prístupe u generálneho tajomníka Spojených národov.

2. Pre každý štát, ktorý Dohovor ratifikoval alebo k nemu pristúpil po uložení dvadsiatej ratifikačnej listiny alebo listiny o prístupe, nadobudne Dohovor platnosť tridsiaty deň po uložení jeho ratifikačnej listiny alebo listiny o prístupe.

Článok 50

1. 1. Ktorýkoľvek štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, môže navrhnúť zmenu Dohovoru a predložiť ju generálnemu tajomníkovi Spojených národov. Generálny tajomník potom oboznámi s pozmeňovacím návrhom štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, so žiadosťou, aby mu oznámili, či sú pre zvolanie konferencie štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, ktorá by návrh posúdila a rozhodla o ňom. Generálny tajomník zvolá túto konferenciu pod záštitou Organizácie Spojených národov, ak sa vysloví aspoň tretina štátov pre jej usporiadanie. Každý pozmeňovací návrh prijatý väčšinou štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, prítomných a hlasujúcich na konferencii sa predloží Valnému zhromaždeniu Organizácie Spojených národov na schválenie.

2. Zmena odsúhlasená na základe odseku 1 tohto článku nadobudne platnosť, ak bude schválená Valným zhromaždením Spojených národov a prijatá dvojtretinovou väčšinou štátov, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru.

3. Ak nadobudne zmena platnosť, stáva sa záväznou pre štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, ktoré ho prijali. Ostatné štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sú naďalej viazané len ustanoveniami tohto Dohovoru a ktorýmkoľvek predchádzajúcimi zmenami, ktoré prijali.

Článok 51

1. Generálny tajomník Spojených národov prijíma a rozosiela všetkým štátom text výhrad, ktoré štáty urobili pri ratifikácii alebo prístupe k Dohovoru.

2. Výhrada nezlučiteľná s predmetom a účelom tohto Dohovoru, sa nepripúšťa.

3. Výhrady môžu byť kedykoľvek odvolané oznámením zaslaným generálnemu tajomníkovi Spojených národov, ktorý o tom informuje všetky štáty. Také oznámenie je účinné dňom, v ktorom bolo doručené generálnemu tajomníkovi.

Článok 52

Štát, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru, môže tento Dohovor vypovedať písomným oznámením generálnemu tajomníkovi Spojených národov. Vypovedanie sa stane účinným jeden rok po dni, v ktorom bolo doručené generálnemu tajomníkovi.

Článok 53

Tento Dohovor bude uložený u generálneho tajomníka Spojených národov.

Článok 54

U generálneho tajomníka Spojených národov bude uložený pôvodný text tohto Dohovoru, ktorého anglické, arabské, čínske, francúzske, ruské a španielske znenie má rovnakú platnosť.

Na dôkaz toho podpísaní splnomocnení, ktorí sú na to riadne poverení svojimi vládami, podpísali tento Dohovor.

Dané v New Yorku 20. novembra 1989.

OZNÁMENIE
Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky

Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky oznamuje, že 25. mája 2000 bol v New Yorku prijatý Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii.

Národná rada Slovenskej republiky vyslovila súhlas s Opčným protokolom uznesením č. 778 zo 4. februára 2004 a prezident Slovenskej republiky ho ratifikoval 14. júna 2004. Ratifikačná listina bola uložená u generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov, depozitára protokolu, 25. júna 2004.

Opčný protokol nadobudol platnosť 18. januára 2002 v súlade s článkom 14 ods. 1 a pre Slovenskú republiku nadobudne platnosť 25. júla 2004 v súlade s článkom 14 ods. 2.

**OPČNÝ PROTOKOL
k Dohovoru o právach dieťaťa, o predaji detí, detskej prostitúcii
a detskej pornografii**

Štáty, zmluvné strany tohto protokolu,

berúc do úvahy, že na ďalšie dosahovanie cieľov Dohovoru o právach dieťaťa (ďalej len "dohovor") a implementáciu jeho ustanovení, predovšetkým článkov 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 a 36, by bolo vhodné rozšíriť opatrenia, ku ktorým by sa štáty, zmluvné strany, mali zaviazat' v záujme zaručenia ochrany dieťaťa pred predajom detí, detskou prostitúciou a detskou pornografiou,

berúc takisto do úvahy, že Dohovor o právach dieťaťa uznáva právo dieťaťa na ochranu pred ekonomickým vykorisťovaním a pred vykonávaním akejkoľvek práce, ktorá môže byť preň nebezpečná alebo môže brániť jeho vzdelávaniu, alebo ktorá by škodila jeho zdraviu, telesnému, duševnému, duchovnému, mravnému alebo sociálnemu rozvoju,

vážne znepokojené významným a rastúcim medzinárodným obchodovaním s deťmi na účely ich predaja, detskej prostitúcie a detskej pornografie,

hlboko znepokojené rozšírenou a pokračujúcou sexuálnou turistikou, proti ktorej sú deti mimoriadne bezbranné, pretože priamo podporuje predaj detí, detskú prostitúciu a detskú pornografiu,

uznávajúc, že viaceré, obzvlášť zraniteľné skupiny vrátane dievčat sú vystavené väčšiemu riziku sexuálneho zneužívania a že dievčatá sú neúmerne zastúpené medzi sexuálne zneužívanými,

znepokojené z rastúcej dostupnosti detskej pornografie na internete a iných vyvíjajúcich sa technológiách a pripomínajúc Medzinárodnú konferenciu o boji proti detskej pornografii na internete (Viedeň 1999), predovšetkým jej závery vyzývajúce na celosvetovú kriminalizáciu výroby, distribúcie, exportu, vysielenia, dovozu, zámernej držby a propagovania detskej pornografie, ako aj zdôrazňovania dôležitosti užšej

spolupráce a partnerstva medzi vládami a odvetvím internetu, presvedčené, že odstránenie predaja detí, detskej prostitúcie a detskej pornografie bude uľahčené prijatím holistického prístupu zaoberajúceho sa faktormi, ktoré k nim prispievajú, vrátane nedostatočného rozvoja, chudoby, ekonomických rozdielov, nerovnej sociálno-ekonomickej štruktúry, rozvrátených rodín, nedostatočného vzdelania, mestsko-vidieckej migrácie, diskriminácie pohlaví, nezodpovedného sexuálneho správania sa dospelých, škodlivých tradičných praktík, ozbrojených konfliktov a obchodovania s deťmi,

presvedčené, že v záujme zníženia dopytu po predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii treba zamerať úsilie na pozdvihnutie verejného povedomia a presvedčené zároveň o dôležitosti posilňovania globálneho partnerstva medzi všetkými účastníkmi na zdokonalenie uplatnenia práva na národnej úrovni,

berúc na vedomie ustanovenia medzinárodných právnych nástrojov súvisiacich s ochranou detí vrátane Haagskeho dohovoru o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach, Haagskeho dohovoru o občianskych aspektoch medzinárodných únosov detí, Haagskeho dohovoru o súdnej právomoci, príslušných zákonoch, uznávaní, presadzovaní a spolupráci v súvislosti so zodpovednosťou rodičov a s opatreniami na ochranu detí, ako aj Dohovoru Medzinárodnej organizácie práce č. 182 o zákaze a okamžitých opatreniach na odstránenie najhorších foriem detskej práce, povzbudené obrovskou podporou Dohovoru o právach dieťaťa dokazujúcou existujúci široký zámer podporovať a chrániť práva dieťaťa,

uznávajúc dôležitosť implementácie ustanovení Akčného programu na zabránenie predaja detí, detskej prostitúcie a detskej pornografie a Deklarácie a Akčného programu prijatého na Svetovom kongrese proti komerčnému sexuálnemu vykorisťovaniu detí, ktorý sa uskutočnil v Štokholme od 27. do 31. augusta 1996, a ostatných relevantných rozhodnutí a odporúčaní príslušných medzinárodných orgánov,

berúc náležite do úvahy dôležitosť tradícií a kultúrnych hodnôt všetkých národov na ochranu a harmonický rozvoj dieťaťa,

dohodli sa takto:

Článok 1

Štáty, zmluvné strany, zakážu predaj detí, detskú prostitúciu a detskú pornografiu v zmysle ustanovení tohto protokolu.

Článok 2

Na účely tohto protokolu

- a. predaj detí znamená akýkoľvek skutok alebo transakciu, pri ktorých osoba alebo skupina osôb odovzdá dieťa inej osobe za odmenu alebo akúkoľvek inú protihodnotu,
- b. detská prostitúcia znamená využitie dieťaťa pri sexuálnych aktivitách za odmenu alebo akúkoľvek inú protihodnotu,
- c. detská pornografia znamená akékoľvek zobrazenie akýmkoľvek prostriedkami dieťaťa zaoberajúceho sa skutočnými alebo simulovanými jednoznačnými sexuálnymi aktivitami alebo akékoľvek zobrazenie pohlavných orgánov dieťaťa predovšetkým na sexuálne účely.

Článok 3

1. Každý štát, zmluvná strana, zabezpečí, aby boli ako minimum nasledujúce skutky a aktivity plne pokryté jeho trestným právom bez ohľadu na to, či sú tieto trestné činy spáchané v danej krajine alebo na medzinárodnej úrovni, individuálne alebo organizovaným spôsobom

a) v súvislosti s predajom detí podľa definície v článku 2:

- i) ponúkanie, dodávanie alebo prijatie dieťaťa akýmkoľvek spôsobom na účely
    - a. sexuálneho zneužívania dieťaťa,
    - b. dodania orgánov dieťaťa za odplatu,
    - c. zamestnania dieťaťa na nútených prácach,
  - ii) nečestné získanie súhlasu s osvojením dieťaťa v úlohe sprostredkovateľa v rozpore s platnými medzinárodnými právnymi nástrojmi osvojenia,
- b) ponúkanie, získavanie, sprostredkovanie alebo poskytovanie dieťaťa na detskú prostitúciu podľa definície v článku 2,
- c) výroba, distribúcia, rozširovanie, dovoz, vývoz, ponúkanie, predaj alebo držba detskej pornografie podľa definície v článku 2 na uvedené účely.

2. S výhradou ustanovení vnútroštátnej legislatívy štátu zmluvnej strany, sa to isté vzťahuje aj na pokus spáchať ktorýkoľvek z týchto činov a na spolupáchateľstvo alebo účasť na ktoromkoľvek z týchto činov.

3. Každý štát, zmluvná strana, ustanoví trestnosť týchto trestných činov a ich potrestanie primeranými trestami, ktoré zohľadnia ich závažnú povahu.

4. S výhradou ustanovení vnútroštátnej legislatívy každý štát, zmluvná strana, prijme opatrenia podľa potreby na ustanovenie zákonnej zodpovednosti právnických osôb za trestné činy stanovené v odseku 1 tohto článku. V závislosti od právnych princípov štátu, zmluvnej strany, môže byť táto zákonná zodpovednosť právnických osôb trestná, občianskoprávna alebo administratívna.

5. Štáty, zmluvné strany, prijímajú všetky primerané zákonné a administratívne opatrenia na zabezpečenie, aby všetky osoby podieľajúce sa na osvojení dieťaťa konali v súlade s platnými medzinárodnými právnymi nástrojmi.

Článok 4

1. Každý štát, zmluvná strana, prijme všetky opatrenia, ktoré môžu byť potrebné na ustanovenie jeho súdnej právomoci nad trestnými činmi uvedenými v článku 3 ods. 1, ak sú tieto trestné činy spáchané na jeho území alebo na palube lode alebo lietadla registrovaného v danom štáte.

2. Každý štát, zmluvná strana, môže prijať všetky opatrenia, ktoré môžu byť potrebné na ustanovenie jeho súdnej právomoci nad trestnými činmi uvedenými v článku 3 ods. 1 v nasledujúcich prípadoch:

- a. ak je údajný páchatel štátnym príslušníkom daného štátu alebo osobou, ktorá má svoj obvyklý pobyt na jeho území,
- b. ak je obeť štátnym príslušníkom daného štátu.

3. Každý štát, zmluvná strana, prijme aj také opatrenia, ktoré môžu byť potrebné na ustanovenie jeho súdnej právomoci nad uvedenými trestnými činmi, ak sa údajný páchatel' nachádza na jeho území a ak ho nevydá inému štátu, zmluvnej strane, na základe skutočnosti, že trestný čin bol spáchaný jeho štátnym príslušníkom.

4. Tento protokol nevyklučuje žiadnu súdnu právomoc vykonávanú v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi.

Článok 5

1. Trestné činy uvedené v článku 3 ods. 1 sa budú považovať za trestné činy podliehajúce vydaniu v rámci akejkoľvek zmluvy o vydávaní uzavretej medzi štátmi, zmluvnými stranami, a budú začlenené medzi trestné činy podliehajúce vydaniu v každej zmluve o vydávaní uzavretej následne medzi týmito štátmi v súlade s podmienkami stanovenými v týchto zmluvách.

2. Ak štát, zmluvná strana, ktorý podmieňuje vydávanie existenciou zmluvy, dostane žiadosť o vydanie od iného štátu, zmluvnej strany, s ktorým nemá uzavretú zmluvu o vydávaní, môže považovať tento protokol za právny základ na vydanie v súvislosti s takými trestnými činmi. Vydanie bude podliehať podmienkam stanoveným v právnom poriadku dožiadaného štátu.

3. Štáty, zmluvné strany, ktoré nepodmieňujú vydávanie existenciou zmluvy, budú považovať také trestné činy za trestné činy podliehajúce vzájomnému vydávaniu v závislosti od podmienok stanovených v právnom poriadku dožiadaného štátu.

4. Na účely vydávania medzi štátmi, zmluvnými stranami, budú také trestné činy posudzované tak, akoby boli spáchané nielen na mieste, kde k nim došlo, ale aj na území štátov, od ktorých sa požaduje stanovenie ich súdnej právomoci v súlade s článkom 4.

5. Ak je žiadosť o vydanie predložená v súvislosti s trestným činom uvedeným v článku 3 ods. 1 a ak dožiadaný štát, zmluvná strana, od ktorého sa vydanie požaduje, nechce vydať alebo nevydá páchatel'a z dôvodu jeho štátnej príslušnosti, podnikne tento štát príslušné opatrenia na predloženie tohto prípadu kompetentným orgánom na trestné stíhanie.

Článok 6

1. Štáty, zmluvné strany, si vzájomne poskytnú najvyššiu mieru pomoci v súvislosti s vyšetrovaním alebo s trestným konaním, alebo s konaním o extradícii začatým vo veci trestných činov uvedených v článku 3 ods. 1 vrátane pomoci pri získavaní dôkazov potrebných pre konanie, ktoré majú k dispozícii.

2. Štáty, zmluvné strany, budú vykonávať svoje povinnosti podľa odseku 1 tohto článku v súlade so všetkými zmluvami alebo s inými dohodami o vzájomnej právnej pomoci, ktoré môžu mať navzájom uzavreté. Ak také zmluvy alebo dohody neexistujú, poskytnú si štáty, zmluvné strany, vzájomnú pomoc v súlade s ich vnútroštátnou legislatívou.

Článok 7

Štáty, zmluvné strany, na základe ustanovení svojho vnútroštátneho práva

a) prijmú podľa potreby opatrenia na zhabanie a konfiškáciu

- i) tovaru, akým sú materiály, majetok alebo iné prostriedky použité na spáchanie alebo umožnenie spáchania trestných činov podľa tohto protokolu,
- ii) príjmov získaných z takých trestných činov,
- b) splnia požiadavky iného štátu, zmluvnej strany, na zhabanie a konfiškáciu tovaru alebo príjmov uvedených v bode a) i),
- c) prijímú opatrenia zamerané na dočasné alebo trvalé uzavretie priestorov použitých na spáchanie takých trestných činov.

Článok 8

1. Štáty, zmluvné strany, prijímú vhodné opatrenia na ochranu práv a záujmov detských obetí skutkov zakázaných podľa tohto protokolu vo všetkých etapách trestnoprávneho konania najmä tým, že:

- a) uznajú zraniteľnosť detských obetí a postupy prispôbia tak, aby sa zohľadnili ich osobitné potreby vrátane ich osobitných potrieb ako svedkov,
- b) budú informovať detské obeť o ich právach, ich úlohe a rozsahu, o časovom pláne a vývoji konania, ako aj o stave ich prípadov,
- c) umožnia prezentáciu a zohľadnenie názorov, potrieb a obáv detských obetí pri konaniach, ktoré majú dosah na ich osobné záujmy, spôsobom, ktorý je v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátnej legislatívy,
- d) poskytnú detským obetiam primerané podporné služby počas celého právneho procesu,
- e) poskytnú primeranú ochranu súkromia a identity detských obetí a prijímú opatrenia v súlade s vnútroštátnou legislatívou na zamedzenie rozširovania informácií, ktoré by mohli viesť k identifikácii detských obetí,
- f) v prípade potreby zabezpečia ochranu detských obetí, ako aj ich rodín a svedkov vystupujúcich v ich mene pred zastrašovaním a odplatou,
- g) predídu zbytočným odkladom pri riešení prípadov a pri plnení súdnych príkazov alebo rozhodnutí o odškodnení detských obetí.

2. Štáty, zmluvné strany, zabezpečia, aby neistota, pokiaľ ide o skutočný vek obetí, nebránila začatiu trestného vyšetrovania vrátane vyšetrovania zameraného na zistenie veku obeť.

3. Štáty, zmluvné strany, zabezpečia, aby pri zaobchádzaní s deťmi, ktoré sú obeťami trestných činov opísaných v tomto protokole, vychádzal trestnoprávny systém predovšetkým z hľadiska ochrany záujmov dieťaťa.

4. Štáty, zmluvné strany, prijímú opatrenia na zabezpečenie primeraného zaškolenia osôb, ktoré pracujú s obeťami trestných činov zakázaných podľa tohto protokolu, formou špecifických právnych a psychologických školení.

5. Štáty, zmluvné strany, prijímú v relevantných prípadoch opatrenia na ochranu bezpečnosti a bezúhonnosti osôb, prípadne organizácií podieľajúcich sa na prevencii, prípadne ochrane a rehabilitácii obetí takých trestných činov.

6. Žiadne z ustanovení tohto článku sa nebude interpretovať tak, aby bránilo uplatneniu práv alebo porušovalo práva obvinených na spravodlivé a nestranné súdne konanie.

Článok 9

1. Štáty, zmluvné strany, prijímú alebo posilnia, zavedú a budú rozširovať zákony, administratívne opatrenia, sociálnu politiku a programy na zabránenie trestným činom uvedeným v tomto protokole. Mimoriadna pozornosť sa bude venovať ochrane detí, ktoré sú osobitne bezbranné voči takým činom.

2. Štáty, zmluvné strany, budú posilňovať povedomie širokej verejnosti vrátane detí o preventívnych opatreniach a škodlivých vplyvoch trestných činov uvedených v tomto protokole prostredníctvom informácií poskytovaných všetkými vhodnými prostriedkami, vzdelávaním a školením. Pri plnení svojich povinností podľa tohto článku budú štáty, zmluvné strany, nabádať k účasti verejnosti a predovšetkým detí a detských obetí na takýchto informáciách, vzdelávacích a školiacich programoch aj na medzinárodnej úrovni.

3. Štáty, zmluvné strany, prijímú všetky možné opatrenia s cieľom zabezpečiť každú vhodnú pomoc obetiam takých trestných činov vrátane ich plnej sociálnej reintegrácie a ich plného fyzického a psychického zotavenia.

4. Štáty, zmluvné strany, zabezpečia, aby všetky detské obeť každého z trestných činov uvedených v tomto protokole mali bez diskriminácie prístup k primeraným postupom pri domáhaní sa odškodnenia za škody spôsobené právne zodpovednými osobami.

5. Štáty, zmluvné strany, prijímú primerané opatrenia na účely účinného zabránenia výrobe a rozširovaniu materiálov propagujúcich trestné činy uvedené v tomto protokole.

Článok 10

1. Štáty, zmluvné strany, podniknú všetky potrebné kroky na posilnenie medzinárodnej spolupráce formou mnohostranných, regionálnych a dvojstranných dohôd o predchádzaní, odhaľovaní, vyšetrení, trestnom stíhaní a potrestaní osôb zodpovedných za činy súvisiace s predajom detí, detskou prostitúciou, detskou pornografiou a detskou sexuálnou turistikou. Štáty, zmluvné strany, budú takisto podporovať medzinárodnú spoluprácu a koordináciu medzi svojimi orgánmi, národnými a medzinárodnými mimovládnyimi organizáciami a medzinárodnými organizáciami.

2. Štáty, zmluvné strany, budú podporovať medzinárodnú spoluprácu na pomoc detským obetiam pri ich fyzickom a psychickom zotavení, sociálnej reintegrácii a repatriácii.

3. Štáty, zmluvné strany, budú podporovať posilňovanie medzinárodnej spolupráce v záujme riešenia príčin prispievajúcich k zraniteľnosti detí formou predaja detí, detskej prostitúcie, detskej pornografie a detskej sexuálnej turistiky, akými sú napríklad chudoba a nedostatočný rozvoj.

4. Štáty, zmluvné strany, ktoré na to majú podmienky, poskytnú finančnú, technickú alebo inú pomoc prostredníctvom existujúcich mnohostranných, regionálnych a dvojstranných alebo iných programov.

Článok 11

V tomto protokole nič neovplyvní akékoľvek ustanovenie, ktoré je priaznivejšie na realizáciu práv dieťaťa a ktoré sa môže nachádzať

- a) vo vnútroštátnej legislatíve štátu, zmluvnej strany,
- b) v medzinárodnom práve platnom v danom štáte.

Článok 12

1. Každý štát, zmluvná strana, predloží do dvoch rokov po nadobudnutí platnosti tohto protokolu pre tento štát, zmluvnú stranu, správu Výboru pre práva dieťaťa s podrobnými informáciami o opatreniach prijatých na implementáciu ustanovení tohto protokolu.

2. Po predložení tejto podrobnej správy zahrnie každý štát, zmluvná strana, do správ predkladaných Výboru pre práva dieťaťa podľa článku 44 dohovoru všetky ďalšie informácie týkajúce sa implementácie tohto protokolu. Ostatné štáty, zmluvné strany protokolu, budú predkladať správu raz za päť rokov.

3. Výbor pre práva dieťaťa môže vyžadovať od štátov, zmluvných strán, ďalšie informácie týkajúce sa implementácie ustanovení tohto protokolu.

Článok 13

1. Tento protokol je otvorený na podpis pre každý štát, ktorý je zmluvnou stranou dohovoru alebo ho podpísal.

2. Tento protokol podlieha ratifikácii a je otvorený na prístupenie pre ktorýkoľvek štát, ktorý je zmluvnou stranou dohovoru alebo ho podpísal. Ratifikačné listiny alebo listiny o prístupe budú uložené u generálneho tajomníka OSN.

Článok 14

1. Tento protokol nadobudne platnosť tri mesiace po uložení desiatej ratifikačnej listiny alebo listiny o prístupe.

2. Pre každý štát, ktorý tento protokol ratifikuje alebo ktorý pristúpi k tomuto protokolu po nadobudnutí jeho platnosti, nadobudne tento protokol platnosť jeden mesiac po dni uloženia jeho vlastnej ratifikačnej listiny alebo listiny o prístupe.

Článok 15

1. Každý štát, zmluvná strana, môže kedykoľvek vypovedať tento protokol písomným oznámením generálnemu tajomníkovi OSN, ktorý bude o tom následne informovať ostatné štáty, zmluvné strany dohovoru, a všetky štáty, ktoré dohovor podpísali. Výpoveď nadobudne účinnosť jeden rok po doručení tohto oznámenia generálnemu tajomníkovi OSN.

2. Taká výpoveď nebude mať za následok oslobodenie štátu, zmluvnej strany, od záväzkov podľa tohto protokolu vo vzťahu k akémukoľvek trestnému činu, ku ktorému dôjde pred dňom účinnosti výpovede. Takisto taká výpoveď žiadnym spôsobom nebráni pokračovať v posudzovaní akejkoľvek záležitosti, ktorú už Výbor zvažoval pred dňom nadobudnutia účinnosti tejto výpovede.

Článok 16

1. Každý štát, zmluvná strana, môže navrhnúť zmenu a predložiť ju generálnemu tajomníkovi OSN. Generálny tajomník OSN následne oznámi navrhovanú zmenu štátom, zmluvným stranám, so žiadosťou, aby sa vyjadrili, či sú za zvolanie konferencie štátov, zmluvných strán, na účely posúdenia a rozhodnutia o návrhoch. Ak do štyroch mesiacov od dátumu takého oznámenia bude najmenej jedna tretina štátov, zmluvných strán, za zvolanie

takejto konferencie, zvolá ju generálny tajomník OSN pod záštitou OSN. Každá zmena prijatá väčšinou štátov, zmluvných strán, prítomných a hlasujúcich na konferencii, bude predložená na schválenie Valnému zhromaždeniu OSN.

2. Zmena prijatá v súlade s odsekom 1 tohto článku nadobudne platnosť po jej schválení Valným zhromaždením OSN a po jej prijatí dvojtretinovou väčšinou štátov, zmluvných strán.

3. Po nadobudnutí platnosti zmeny sa táto stáva záväznou pre tie štáty, zmluvné strany, ktoré ju prijali, pričom ostatné štáty, zmluvné strany, sú naďalej viazané ustanoveniami tohto protokolu a všetkými jeho predchádzajúcimi zmenami, ktoré prijali.

Článok 17

1. Tento protokol, ktorého text v arabčine, čínštine, angličtine, francúzštine, ruštine a španielčine je rovnako autentický, bude uložený v archívoch OSN.

2. Generálny tajomník OSN rozošle overené výťažky tohto protokolu všetkým štátom, zmluvným stranám dohovoru, a všetkým štátom, ktoré tento dohovor podpísali.
